

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**

**FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD**

**Institut mezinárodních studií**

**Michal Beník**

**Demokratizace Slovinska.**

**Dynamizace občanské společnosti, liberalizace Svazu komunistů  
Slovinska, formování politické opozice  
a nacionalizace slovinské otázky.**

*Diplomová práce*

Praha 2007

Autor práce: **Michal Beník**

Vedoucí práce: **PhDr. Miroslav Tejchman, DrSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2007**

Hodnocení:



## Bibliografický záznam

BENÍK, Michal. Na cestě k samostatnosti. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2007. 106 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Miroslav Tejchman, DrSc.

## Anotace

Diplomová práce „Demokratizace Slovinska. Dynamizace občanské společnosti, liberalizace Svazu komunistů Slovinska, formování opozice a nacionalizace slovinské otázky.“ pojednává o společenských procesech a událostech, k nimž docházelo v osmdesátých letech na území Slovinska a díky nimž se Slovinsko stalo demokratickým státem na cestě k uskutečnění vlastní samostatnosti. Práce vychází z hodnocení problematiky jugoslávského (kon)federalizmu jednak coby základu posilování slovinské suverenity a jednak coby nástroje k opětovné centralizaci státu po Titově úmrtí. Dále práce mapuje aktivizaci občanské společnosti, zrod občanských hnutí a postupné liberalizace veřejného prostoru, liberalizaci Svazu komunistů Slovinska a konečně střet mezi občanskou společností na jedné straně, centrálními svazovými institucemi (včetně jugoslávské armády) na druhé straně a slovinskými republikovými a stranickými orgány, jež se pokusily zaujmout neutrální pozici. Následuje popis opouštění této „neutrální“ pozice, jíž jsou komunisté nuceni opustit kvůli rostoucímu tlaku jak rodící se slovinské opozice, tak rostoucího centralizačního tlaku z Bělehradu, který čím dál tím víc inklinuje ke Slobodanu Miloševićovi. Práce je završena nacionalizací slovinské otázky, tedy ujednocením postoje slovinské demokratické opozice a slovinských komunistů na národním, tj. slovinském klíči.

## Annotation

Diploma thesis „Democratization of Slovenia. Dynamisation of Civil Society, Liberalization of the Union of Slovenian Communists, forming of Opposition and Nationalization of the Slovenian question“ deals with the process of democratization which turned the Socialist republic of Slovenia into a parliamentary democratic and plural Slovenia. It starts with a rough analysis of Yugoslav (con)federation and the collision between the competences of the federal institutions and those of the institutions of republics and autonomous regions. It describes the deepening of the political crisis which openly breaks out after Tito's death. It describes the revitalization of the Slovenian civil society, liberalization of the Union of Slovenian Communists and a subsequent clash of the central federal authorities (namely the Yugoslav's People's

Army and the Union of Communists of Yugoslavia). It describes the basis of the subsequent transformation of the civil society into protopolitical structures which start formulating clear political demand, based on the defense and widening of the Slovenian sovereignty. The thesis ends with analyses of the final process of the nationalization of the Slovenian question, when the Union of Slovenian Communists leans toward opposition's demands based on harsh threats addressed to the Slovenian leadership by Slobodan Milosevic whose alliance with the military became obvious.

## **Klíčová slova**

Slovinsko, Socialistická federativní republika Jugoslávie, demokratizace, Kučan, Komunizmus, občanská společnost, opozice, DEMOS

## **Keywords**

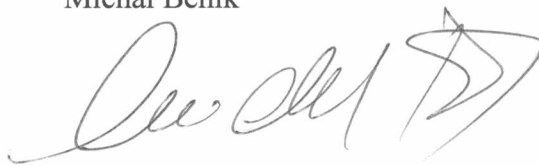
Slovenia, Socialist federal Republic of Yugoslavia, Democratization, Kučan, Communism, Civil society, Opposition, DEMOS

## Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 18. května 2007

Michal Beník

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Michal Beník', with a stylized flourish at the end.

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu této diplomové práce PhDr. Miroslavu Tejchmanovi, DrSc. za jeho nezměrnou ochotu a vstřícnost.

# Obsah

## 1. Úvod.

1.1 Problematizace samozřejmého. Slovinsko jako předmět (ne)zájmu.	8
1.2 Základní výzkumné otázky.	15
1.3 Hypotézy.	
1.3.1 Hlavní hypotéza.	16
1.3.2 Vedlejší hypotézy.	16
1.4 Metodologie.	18
1.5 Kritika pramenů.	21

## 2. Jugoslávský sen.

2.1 Duch maršála Tita a klamná česká optika.	25
2.2 Centralismus, federalismus, či od obojího trochu?	29
2.3 Ústava z r. 1974 a problém jugoslávského (kon)federalizmu.	32

## 3. Slovinská 80. léta. Od krize k naději...a zase zpět?

3.1 Základy a dynamizace občanské společnosti.	35
3.2 1982-1986: Změny slibující změny.	
3.2.1 Počátek demokratizace ZSMS a liberalizace Svazu komunistů Slovinska.	36
3.2.2 Tvůj Bělehrad tě vidí. Reakce SKJ a JLA na začínající oblevu pod Triglavem.	37
3.2.3 Nový muž v Bělehradě.	39
3.2.4 Kongres v Kršku, aneb když slovinské mládí řekne: Ne!	41
3.3 1987: Nástup kontrarevolučních sil.	
3.3.1 Slovinský národní program.	44
3.3.2 Plakátová aféra.	45
3.4 1988: Pacifikace kontrarevoluce.	
3.4.1 Od (proti)ústavní debatě k Základům slovinské ústavy.	47
3.4.2 Lublaňský proces se „čtyřkou“ aneb kdo komu vlastně velí.	
3.4.2.1 Rozhňevaní boží.	49
3.4.2.2 Pomohou Slovinci se Slovinci?	50

3.4.2.3	Noc dlouhých nožů_____	51
3.4.2.4	Kučanovo příliš hlučné ticho._____	53
3.4.2.5	Výbor na ochranu lidských práv._____	55
3.4.2.6	Kučan promlouvá aneb jak nezklidnit Lublaň a rozhněvat Bělehrad._____	58
3.4.3	<i>Důsledky procesu se „čtyřkou“.</i>	
3.4.3.1	Nečekaná pomoc a nevykonaná čistka slovinského vedení._____	60
3.4.3.2	Vítězství či prohra? 17. zasedání ÚV SKJ a Kučanův nesplacený dluh._____	63
3.4.3.3	Když méně je více. Kterak Kučan Kučana posilováním oslabil._____	64
3.5	1989: Nacionalizace slovinské otázky.	
3.5.1	<i>Partie začíná. Pluralizace slovinské opozice.</i> _____	68
3.5.2	<i>Pánové, z cesty, prosím...</i> _____	74
3.5.3	<i>Kosovské šachty a lublaňské šachy</i> _____	76
3.5.4	<i>Staronová obnova</i> _____	80
3.5.5	<i>Prokletí jménem Janša</i> _____	82
3.5.6	<i>Na Kosově poli nejen o Kosově poli</i> _____	84
3.5.7	<i>Kdo se bojí France Popita</i> _____	85
3.5.8	<i>Ústavní poker a nevydařený výlet pod Triglav</i> _____	88
3.5.9	<i>Nashledanou a sbohem!</i> _____	90
4.	<b>Závěr</b> _____	93
5.	<b>Resumé</b> _____	98
6.	<b>Summary</b> _____	100
7.	<b>Použitá literatura</b> _____	102
8.	<b>Seznam příloh</b> _____	106

## Přílohy

## 1. Úvod.

### 1.1 Problematizace samozřejmého. Slovinsko jako předmět (ne)zájmu.

Je v lidské přirozenosti věnovat zvýšenou pozornost událostem a fenoménům, jež se vymykají šedi běžnosti a normality. Ačkoliv touha po neobvyklém a výjimečném provází lidstvo od nepaměti, dvacáté století a jeho technické vymoženosti jakoby ji ještě podtrhly. Šíření informací doslova po celém světě dosáhlo ještě před pouhými několika desetiletími jen těžko představitelné rychlosti. Události a osudy jednotlivců i celých národů a států, které stanuly tváří v tvář nelehkým situacím, se míhají obrazovkami a zprávami tiskových agentur v rychlém sledu. I společenské vědy pochopitelně preferují coby předmět svého zájmu témata, jež považují za zásadní či výjimečná. V případě zkoumání mezinárodních vztahů a jednotlivých států tomu není jinak. Pozornosti se těší především státy mocné - ať už hospodářsky, vojensky, populačně, technologicky, kulturně - či alespoň takové státy, jež jsou považovány za tzv. „regionálně důležité hráče“ či „regionální velmoci“. Další „zdroj“ zájmu o ten který stát představuje např. ozbrojený konflikt či jiné dramatické události, odehrávající se na jeho území.

Státu, obývanému dvěma miliony obyvatel a rozkládajícímu se na přibližně dvaceti tisících kilometrech čtverečných, se zřídkakdy věnuje větší a hlavně soustavnější pozornost. Republika Slovinsko, či území, na němž se dnešní Republika Slovinsko v minulosti nacházela, se tak středem pozornosti stávalo v situacích výjimečných. Dramatická dezintegrace Jugoslávie takovou událostí nepochybně byla. Nicméně i v této nejednoduché epizodě svých dějin bylo Slovinsko pojímáno především

prizmatem Jugoslávie, resp. tušením velkého nebezpečí dalšího „kola“ dezintegrace. A tak si Slovinsko jednou ze svých nejdramatičtějších dějinných epizod „zadělalo“ na relativní nezájem o svůj osud ze strany většiny sovětologů či balkanistů.

Totéž jugoslávské prizma „postihlo“ Slovinsko i retrospektivně, v podobě silného zjednodušení nesmírně zajímavé a inspirativní slovinské reality osmdesátých let. I zde tak sehrála roli neuvěřitelná jugoslávská spleť národů a národností a komplikovanosti státního zřízení. Tato situace, pravda, volá po jisté míře zjednodušení, aby se v příběhu dramatické dezintegrace Jugoslávie bylo možno „spolehlivě orientovat“. Cestou k pochopení slovinského dění je tak vyjmout jej z jeho klasického postavení coby „okolnosti“ dění jugoslávského. V této pozici je totiž na Slovinsko nejčastěji nazíráno a většina publikací, zabývajících se problematikou jugoslávské dezintegrace, se nutně spokojí s konstatováním nespokojeného a bohatého Slovinska, v němž panovala všeobecná shoda mezi obyvatelstvem a osvícenou liberalizovanou Stranou. Ta měla být natolik pragmatická a kultivovaná, že se vcelku bezproblémově rozhodla sestoupit ze svých mocenských pozic a vzdát se mocenského monopolu poté, co přijala za své demokratické principy občanské společnosti a hájila tyto vůči hrozícímu Bělehradu. Z této interpretace ovšem vyplývá, že slovinská občanská společnost se díky toleranci Strany vyvíjela vcelku nerušeně a utěšeně. Nejen pro účely této diplomové práce je třeba takovýto přístup vnímat jako hrubě zjednodušující.

Retrospektivní trivializaci slovinské reality nahrává i úspěch Slovinců při konsolidaci svého státu v 90. letech. Vedle svých geografických a populačních dispozic si tak Slovinsko „vysloužilo“ nižší zájem jak o svou současnost, tak o svou minulost především svou dnešní bezproblémovostí. Je nepochybné, že osud bývalé Svazové republiky Slovinsko v 90. letech ostře kontrastoval se zbytkem bývalé Jugoslávie. Při pohledu z ostatních postkomunistických zemí střední a východní Evropy bylo Slovinsko zejména díky svým hospodářským výkonům s postupem času čím dál tím zřetelněji řazeno na Západ, přičemž o „nepoužitelnosti“ geopolitického termínu Balkán v případě Slovinska již krátce po jeho konstituování se coby samostatného státu netřeba příliš hovořit. Během více než sedmdesáti let trvající existence Slovinska v rámci jednoho státního útvaru s ostatními převážně jihoslovanskými národy se jim podařilo udržet a



dále zvýšit svůj všeobecný náskok<sup>1</sup> oproti ostatním národům bývalé Jugoslávie. Slovinsko tak zažilo jakýsi geopolitický „odsun“ z většiny srovnávacích studií středo- a východoevropské provenience, jež se zabývají postkomunistickými zeměmi. Dost možná má tento „odsun“ na svědomí mj. také ustálení se pojmu „Středovýchodní Evropa“ v odborné literatuře.

Tento český ekvivalent anglického konceptu „East Central Europe“ se svým zněním snaží zvýraznit „středoevropskost“ tohoto prostoru a naopak potlačit jeho východoevropský rozměr. Přesto však nemůže zastřít skutečnost, že pojem střední Evropa tak, jak na něj bylo aspirováno zejména v českém prostředí a pojetí, ustoupil výše zmíněnému konceptu Evropy středovýchodní. Úvod k diplomové práci, zabývající se slovinskou cestou k samostatnosti, pochopitelně není tím správným místem k rozboru geopolitické terminologie a jejích změn, nicméně při pohledu např. z Varšavy, ale i z Prahy, se dnes Lublaň spíše nežli ke středovýchodní Evropě řadí k Evropě západní.<sup>2</sup>

Není pochyb o tom, že se osudy Slovinska a např. Československa zejména během poválečného období značně rozešly a že obě země vstupovaly do poslední třetiny dvacátého století za diametrálně odlišných okolností. Avšak následný slovinský úspěch na cestě tzv. trojitého přechodu, skládajícího se ze současného etablování národnostního státu, politické a hospodářské transformace<sup>3</sup>, a slovinské odlišnosti

---

<sup>1</sup> Otázka, do jaké míry lze při srovnávání Slovinců a ostatních národů bývalé Jugoslávie hovořit o náskoku kulturním a obecně civilizačním, je značně ožehavá a v dobách jugoslávské federace byla pochopitelně z veřejného diskurzu vyloučena úplně. Zdůrazňování slovinské kulturní příslušnosti ke středoevropskému a jazykově převážně německému regionu, jež v 80. letech vyústilo v kulturně-spoločenské hnutí NSK (Neue Slowenische Kunst) na čele s emblematickou hudební kapelou Laibach (nikoli náhodou německy Lublaň), bylo z hlediska ostatních jugoslávských národů, s výjimkou Chorvatů, na samé hranici únosnosti a vysloužilo si tak nejedno obvinění z adorace fašizmu. O to více se zdůrazňovala vyšší slovinská ekonomická výkonnost. Někdy je tato situace, kdy na jedné straně figuruje pocit slovinské nadřazenosti nad ostatními národy a národnostmi bývalé Jugoslávie a na druhé straně pak vědomí vlastní méněcennosti plynoucí především z nižší možnosti ovlivňovat chod federace, označována za tzv. Slovinský syndrom.

<sup>2</sup> Zdaleka nejméně konfliktní se z hlediska zařazení Slovinska jeví termín „Alpsko-Jaderský region“, avšak zdůrazněním geografické složky se tento termín vyhýbá konfliktnosti a do značné míry tak rezignuje na ujasnění geopolitických konceptů.

<sup>3</sup> CABADA, L. *Politický systém Slovinska*. Praha: Slon, 2005, str. 21

umožňující a doprovázející tento úspěch, by rozhodně neměly být důvodem k nezájmu o Slovinsko – ba právě naopak. Jmenujme nyní alespoň některé skutečnosti otázky, jež ze Slovinska činí mimořádně zajímavý předmět studie.

Existence v rámci Socialistické Federativní Republiky Jugoslávie (SFRJ) a tzv. „samosprávný socializmus“, přinesly Slovinsku vedle vedoucí úlohy jedné strany a diktatury proletariátu též celou řadu nestandardních politických, nepolitických, ale např. i hospodářských institucí a organizací, z nichž některé měly silné korporativní rysy. Stopy tohoto dědictví lze přitom nalézt i v současném Slovinsku. Tak například i dnešní horní komora (*Državni svet*) slovinského parlamentu (*Državni zbor*) má korporativní charakter. Zvláštní forma „společenského“ vlastnictví výrazně ovlivnila podobu a průběh slovinské privatizace a tím i přístup zahraničního kapitálu na slovinský trh. Vůbec celá výrazně gradualistická koncepce slovinských hospodářských reforem, často charakterizovaných jako protekcionistické, se svou podobou výrazně lišila od většiny zemí bývalého socialistického bloku.

Jedním z nejzajímavějších aktérů novodobých slovinských dějin je samotný Svaz komunistů Slovinska (*Zveza komunistov Slovenije - ZKS*), jeho role a (ne)ochota iniciovat, akceptovat či moderovat politickou a hospodářskou liberalizaci v Slovinsku druhé poloviny 80. let coby reakci na prohlubující se jugoslávskou hospodářskou a společenskou krizi. Nechceme-li se však uchýlit ke zjednodušování a podezírání slovinských komunistů z osvícenosti, je třeba dosadit do tohoto newtonovského nazírání reality ještě jeden podstatný element, a sice rodící se slovinskou opozici, povstávající ze sílicí občanské společnosti. A zde narážíme již na jednu z vděčných „slovinských“ otázek, jež může na první pohled připomínat onu o slepici a vejci: byla to rodící se občanská společnost, jež přinutila ZKS ke koncesím a obhajování slovinské liberalizace a demokratizace před Bělehradem? Anebo to byl právě ZKS, jenž svým osvíceným přístupem vůbec umožnil zrod občanské společnosti, která pak svou silou neměla s výjimkou polské Solidarity v komunistickém světě obdoby? Je zřejmé, že odpověď na tyto otázky může do velké míry určit adresáta vavřínů za zdařilou demokratizaci, suverenizaci a stabilizaci země v 90. letech.

Naprosto specifickou úlohu ve srovnání s ostatními nedemokratickými zeměmi střední a východní Evropy sehrál Svaz socialistické mládeže Slovinska (*Zveza*

*socialistične mladine Slovenije* - ZSMS), jenž se z původní prodloužené ruky ZKS a líhně stranických kádrů stal revoltující opoziční organizací a platformou pro celou řadu občanských hnutí s požadavky politického, ale i nepolitického charakteru. Mimořádně zajímavý a nikoli jednoduchý byl proces přistoupení ZKS na politickou pluralitu a svobodné volby, spíše výjimkou pak bylo přijetí reformovaného liberálního komunisty Milana Kučana společností a jeho zvolení v přímých volbách na post předsedy slovinského předsednictva.<sup>4</sup> Že se v Kučanově případě nejednalo o náhodný jev pak dotvrzuje jeho zvolení historicky prvním slovinským prezidentem<sup>5</sup>, a to opakovaně v letech 1992 a 1997. A co teprve v středoevropském postkomunistickém prostředí<sup>6</sup> nevídaný fenomén, kdy více Slovinců považuje „minulý režim“ za hospodářsky a politicky výkonnější, nežli současnou demokracii?<sup>7</sup>

V slovinské realitě najdeme i takové „drobnosti“, jakými jsou (či lépe řečeno byly) například názvy dvou významných politických uskupení 90. let – na jedné straně

---

<sup>4</sup> Kolektivní orgán, suplující funkci prezidenta. Ústavními změnami slovinské ústavy byl dne 27.9.1989 zaveden institut volby předsedy předsednictva. Viz. *Vloga Parlamenta-Skupščine Republike Slovenije v osamosvajanju. Kronologija dogodkov in odločitev*. 2006, str. 3, dostupné na WWW: [http://www.dz-rs.si/fileadmin/dz.gov.si/pageuploads/DZ/PDF\\_datoteke/Kronologija-razstava.pdf](http://www.dz-rs.si/fileadmin/dz.gov.si/pageuploads/DZ/PDF_datoteke/Kronologija-razstava.pdf)

<sup>5</sup> O prezidentovi Republiky Slovinsko poprvé mluví až ústava samostatného Slovinska, přijatá 23.12.1991.

<sup>6</sup> Slovinci nepoužívají výraz „postkomunistický“ nýbrž „postsocialistický“. Autor nepovažuje tento rozdíl za zanedbatelný, právě naopak. Smysl tohoto označení (resp. jeho rozdílnosti) je zakódován ve vlastní jugoslávské a slovinské realitě (resp. její rozdílnosti) v kontextu zemí východního bloku. Tomuto tématu bude věnována odpovídající část diplomové práce. Autor tudíž tuto pojmoslovnou rozdílnost neignoruje. Naopak ji považuje za natolik samozřejmou, že kvůli ustálenosti pojmu „postkomunistický“ v českém prostředí užívá právě tento termín.

<sup>7</sup> MALNAR, B.; BERNIK, I.: Barriers of Democratic Consolidation In TOŠ, N.; MUELLER, K. H. (Eds.) *Political Faces of Slovenia. Political Orientations and Values at the End of the Century*. Vídeň: Wisdom, 2005. Tento moment není výrazem silné nespokojenosti Slovinců s výkony demokracie, ta naopak paří mezi nejvyšší v postkomunistické střední Evropě (tamtéž). Nicméně vnímání slovinského „dneška“ je pochopitelně do značné míry ovlivněno minulostí, jež Slovincům coby občanům Jugoslávie nepochybně přinesla mnohé z toho, co bylo v zemích východního bloku považováno za nedosažitelnou metu a jasný důkaz jugoslávské a ještě více slovinské příslušnosti k „západu“. A i přes svou úspěšnost na poli ekonomické transformace má i Slovinsko své „transition losers“. Především však je nutné mít na paměti, že demokracie a tržní hospodářství ve střední a východní Evropě se musela utkat především s očekáváními od nich samotných a ta byla značná. (pozn. aut.)

nalevo od středu stojících liberálních demokratů a na straně druhé pak pravicových sociálních demokratů.<sup>8</sup>

Jak jsme již naznačili, je trivializace slovinského *minulého* jakousi janusovskou tváří zdánlivě nezajímavého (protože bezproblémového) slovinského *současného*. Cestu zpět, ke kořenům slovinské současnosti, je tedy třeba poněkud nestandardně začít u současnosti samé, resp. u odvrhnutí její nezajímavosti. Zvykli jsme si totiž vnímat Slovinsko jako zemi bezproblémovou, avšak jeho cesta k bezproblémovosti ani zdaleka bezproblémovou nebyla.

Země musela kromě dosažení vlastního mezinárodního uznání též zkrotit katastrofální hyperinflaci, v počátečních fázích boje za samostatnost bylo zapotřebí vyrovnat se s mezinárodním embargem a následně též se ztrátou jugoslávského a východoevropského trhu, s válkami ve své bezprostřední blízkosti a s těmito válkami souvisejícím nápirem uprchlíků. Přes území Slovinska vede tzv. „balkánská cesta“, nechvalně známá hlavní „dálnice“ organizovaného zločinu „spojující“ Evropu s Asií, po níž jsou pašovány drogy, zbraně a bohužel i lidé a lidské orgány. K velkým nepříjemnostem patřily pro nový stát problémy v bilaterálních vztazích se svými sousedy. Některé hlasy z Itálie volaly otevřeně po odstoupení od Osimské smlouvy<sup>9</sup> a tudíž i závěrů Londýnského memoranda o porozumění<sup>10</sup>, z Rakouska zněly požadavky na revizi dekretů AVNOJ<sup>11</sup>. Vztahy s Chorvatskem se později začaly horšit

---

<sup>8</sup> SDZ, bývalí Sociální demokraté Slovinska a ještě dříve Sociálnědemokratický svaz Slovinska, se se svým vstupem do EPP-ED na půdě Evropského parlamentu přejmenovali na Slovinskou demokratickou stranu a slovinská politická strana tak „přišla“ o jednu kuriozitu.

<sup>9</sup> ALBONI, R.; GRECO, E. Foreign Policy Re-Nationalization and Internationalism in the Italian Debate. *International Affairs*, leden 1996, vol. 72, no. 1., s. 49. Osimská smlouva, uzavřená v r. 1975 mezi Itálií a Jugoslávií definitivně uzavřela kapitolu 2. světové války. Navazovala na Londýnské memorandum o porozumění.

<sup>10</sup> Podepsané v r. 1954 Itálií, Jugoslávií, Spojenými státy a Spojeným královstvím. Týkalo se rozdělení sporného území, jež činilo předmět sporu mezi Itálií a Jugoslávií. Toto území bylo od r. 1945 rozděleno na tři zóny. Memorandum urovnalo krizi, následující po prohlášení Britů a Američanů z r. 1953, v němž oznámili stažení svých jednotek z Terstu a bezprostředního okolí a přechod tohoto území pod italskou správu. To vzbudilo v Jugoslávii bouři nevole.

<sup>11</sup> Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavie – Antifašistický výbor národního osvobození Jugoslavie, prohlášený na podzim r. 1944 v Bihaći, vykonával úlohu státní moci na území pod kontrolou

s aktualizací sporných otázek z dob federace.<sup>12</sup> Stabilizačními faktory naopak byla vysoká národnostní homogenita Slovinců, na (post)komunistický svět též relativně vysoká politická kultura. Podařilo se též zabránit ostré polarizaci společnosti podél osy „černí“ vs. „červení“<sup>13</sup>, tedy neblahého odkazu občanské války.<sup>14</sup> Konečně zlepšující se hospodářská situace, kdy se Slovinsku jako druhému z postkomunistických států<sup>15</sup> podařilo obnovit a následně též udržet hospodářský růst, hrála velmi důležitou roli v procesu stabilizace Slovinska - z původně destabilizačního faktoru se stal jeden z hlavních faktorů úspěšné stabilizace.

Je tedy zřejmé, že Slovinsko je zemí hodnou badatelské pozornosti. Tato diplomová práce je vedena snahou o zachycení okolností zrodu slovinské demokratické opozice a (ne)ochoty liberalizovaného Svazu komunistů Slovinska vzdát se pod jejím tlakem svého mocenského monopolu. Těžiště práce tedy bude spočívat v 80. letech a jejím vyvrcholením budou první demokratické volby v r. 1989.

---

Titových partyzánů. AVNOJ však plnil cestou vydávání dekretů též funkci „zákonodárnou“.

TEJCHMAN, M. Jihoslované v období druhé světové války. In ŠESTÁK, M.; TEJCHMAN, M.; HAVLÍKOVÁ, L.; HLADKÝ, L.; PELIKÁN, J. *Dějiny jihoslovanských zemí*, Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. V důsledku některých z dekretů byli zbaveni jugoslávského občanství a majetku četní etničtí Němci. Dekrety AVNOJ tak lze v jistém smyslu přirovnat k tzv. Benešovým dekretům. Z Rakouska zaznívaly zejména v první polovině 90. let hlasy, že Rakousko bylo smlouvou o neutralitě z r.1955 uznáno coby oběť Druhé světové války, tedy nikoli coby její (spolu)původce. To by mohlo mít za následek nemožnost vztahovat dekrety AVNOJ na rakouské občany. (pozn.aut.)

<sup>12</sup> Spory jsou dosud nevyřešeny. Týkají se problémů společného provozu jaderné elektrárny Krško, sporu ohledně (ne)vyplacení vkladů chorvatským střadatelům bankovního domu Ljubljanska banka a konečně problému definitivní hranice: na pevnině v okolí říčky Dragonja a na moři v oblasti Piranského zálivu, resp. otázce přímého slovinského přístupu do mezinárodních teritoriálních vod. Blíže viz. BENÍK, M. Slovinsko-chorvatské teritoriální spory. *Slovanský přehled*, 2005, ročník XCI, č. 4 , str. 565-567.

<sup>13</sup> „Černí“ – původně tzv. „vesnické strážce“, bojující proti partyzánům. Vesnické strážce byly vyzbrojeny a zorganizovány italskou okupační správou v antikomunistické milice (Milizia Volontaria Anticomunista), do nichž vstoupili tzv. Bílé gardy pod kontrolou katolického kléru. Souhrnně byli nazýváni „černí“.

Milice byly následně Němci přeorganizovány do slovinské domobrany. S koncem války několik tisíc slovinských domobranců ustoupilo do rakouských Korutan, kde byli zajati britskými vojsky a předáni Titovi. Většinou byli záhy popraveni, počet popravených domobranců není dodnes jednoznačně stanoven

<sup>14</sup> Je třeba zdůraznit slovo „ostré“, poněvadž k jisté polarizaci především politické scény v této otázce na konci první poloviny 90. přeci jen došlo

<sup>15</sup> Tím prvním bylo Polsko, kde růst reálného HDP dosáhl v r. 1992 2,6 %.

## 1.2 Základní výzkumné otázky.

Jisté zásadní otázky, na něž se bude autor snažit najít co nejuspokojivější odpovědi, pochopitelně vyplývají již z vlastní definice předmětu této diplomové práce. Uvedme nyní některé základní otázky, jejichž znění do značné míry určí formulaci jak základní hypotézy této práce, tak její strukturu.

Jak to tedy bylo s věhlasnou umírněností a liberálností Svazu komunistů Slovinska? Proč ZKS toleroval činnost množících se občanských hnutí? Jaké byly dělící linie uvnitř jednotlivých proudů občanské společnosti a jaké byly naopak jejich styčné body? Kdy došlo k její dynamizaci a co vyvolalo její sjednocení? V kterých chvílích a proč byli slovinští komunisté ochotni vést dialog s občanskou společností? Jak a kdy došlo k politizaci občanské společnosti? Za jakých okolností dochází k liberalizaci Svazu komunistů Jugoslávie, jaká je motivace a jaké jsou meze této liberalizace? Existovaly různé názorové proudy uvnitř ZKS během jeho liberalizace a potažmo celospolečenské liberalizace? Co je příčinou a co následkem ve vztahu silic občanské společnosti a liberalizace ZKS? Jak se vyvíjelo chápání pojmu „slovinská suverenita“ a v jaké podobě byla tato otázka problematizována rodící se opozicí? V jaké chvíli došlo k nacionalizaci „slovinské otázky“ jako politickému, či řekli bychom až civilizačnímu antipodu Bělehradu? A konečně otázka, jež dodnes „hýbe“ slovinskou společností: jaká byla míra spolupráce republikových orgánů a ZKS se svazovými orgány, Jugoslávskou lidovou armádou (JLA) a svazovou stranou během represí proti rodící se slovinské demokratické opozici v druhé polovině osmdesátých let, tedy uprostřed tzv. slovinské liberalizace?

Hledání odpovědí na tyto otázky by nás mělo přivést k potvrzení či vyvrácení hypotéz, z nichž vychází tato diplomová práce.



### 1.3 Hypotézy.

#### 1.3.1 Hlavní hypotéza.

Veškeré ústupky opozici v oblasti postupného mocenského sebeomezování se byly ze strany ZKS v čele s Milanem Kučanem činěny až ve chvíli, kdy si slovinská demokratická opozice vydobyla natolik významnou podporu veřejnosti, že otevřený střet s ní by ZKS a Milana Kučana osobně mocensky ohrozil významněji, než samotné koncese ze strany oficiální moci. Ty se staly posledním zdrojem mocenské legitimacy ZKS a do velké míry určily pokračování Kučanovy politické kariéry i po pádu komunizmu.

#### 1.3.2 Vedlejší hypotézy.

1. Až do 70. let nebyly liberalizační vlny v ZKS v jugoslávském kontextu ničím ojedinělým a mají své obdoby i v některých jiných republikových svazech komunistů. Tyto vlny (a jejich střídání) zapadaly do Titovy koncepce přiklání se tu ke konzervativnímu (centralistickému) proudu, tu k liberálnímu (tzv. federalistickému) proudu uvnitř Svazu komunistů Jugoslávie (*Savez komunista Jugoslavije* – SKJ) ve snaze o průběžnou konsolidaci svého mocenského postavení. Motivací k těmto mocenským manévřům byla zejména nutnost zdůvodnit některé nezmary, jako například rostoucí potíže v hospodářské oblasti či opětovný nárůst nacionalizmů.
2. Cesta k jugoslávskému samosprávnému socializmu, jež byla do velké míry nastoupena jako reakce na sovětsko-jugoslávskou roztržku, byla zárodkem rozporuplnosti budoucího jugoslávského (kon)federalizmu.<sup>16</sup> Žádná z ústavních reforem necílila na podstatu sporů mezi „federalisty“ a

---

<sup>16</sup> Otázka, zdali dospěla Jugoslávie podobou svého státního zřízení je konfederalizmu ryze formálnímu nebo i faktickému, popřípadě zdali dospěla pouze ke specifické formě asymetrické federace, je dodnes předmětem sporu. Tato ne zrovna jednoduchá otázka spadá spíše do oblasti politologické či ústavně-právní. Pro účely této diplomové práce bude použito „termínu“ (kon)federace právě v místech, kde bude autor chtít zdůraznit problematičnost pravomocí centra a republik, či autonomních oblastí.

„centralisty“. Zdánlivé řešení spočívalo v „útěku vpřed“, tedy v posilování pravomocí republik a autonomních oblastí za současného akcentování jednotícího charakteru JLA a SKJ. Titovým cílem přitom bylo znemožnit jednoznačné převážení principu centralizace nad principem dezintegrace a naopak.

3. Ústava z r. 1974 přes svou vysokou vnitřní rozporuplnost poskytla republikám a autonomním oblastem dostatečné pravomoci, aby se tyto rozvíjely značně autonomně. To mělo mj. za následek nárůst regionálních hospodářských rozdílů, což v ovzduší prohlubující se hospodářské krize výrazně přispělo k dalšímu nárůstu nacionalizmů. Odchod Tita coby arbitrážního prvku „nad“ systémem naplno vyjevil konflikty mezi republikami (později i autonomními oblastmi), disponujícími stále většími pravomocemi, a centrem v podobě svazové strany a JLA, zajišťujícími integritu systému.
4. Příchod Milana Kučana do čela ZKS nebyl náhlým vítězstvím liberální frakce, nýbrž pečlivě připraveným krokem ze strany „normalizačního“ vedení ZKS, symbolizovaného postavou France Popita. S tím souviselo Kučanovo pojetí liberalizace, jež mělo pevně dané hranice. Týkalo se především hospodářské oblasti. Mocenský monopol Strany zůstal i nadále nezpochybnitelný a politická pluralita byla pro ZKS nepřijatelnou.
5. Milan Kučan používal rostoucího volání slovinské veřejnosti po liberalizaci za současného volání centra po konzervativní politice jako hlavní zdroj své mocenské legitimizace, a to jak před slovinskou veřejností („ochrana před Bělehradem“), tak před centrem samým (slovinskou liberalizaci „má vedení ZKS pod kontrolou“, jelikož ji samo iniciovalo a neustále ji moderuje).
6. Pokud Milan Kučan oficiálně nezasahoval proti sílícímu občanskému hnutí, činil tak pouze proto, že se obával ztráty legitimacy před slovinskou veřejností.



7. Stupňování požadavků na Milana Kučana jak z centra, tak z řad silicí slovinské občanské společnosti se tomuto dramaticky zužoval manévrovací prostor pro čerpání politické legitimacy.
8. Ke sjednocení pestrých proudů občanské společnosti, k její politizaci a přetvoření v demokratickou opozici docházelo ve chvílích pokusů ZKS přímo či nepřímo přistoupit k politickému nátlaku či takový nátlak ze strany svazových mocenských struktur akceptovat.
9. Nacionalizace slovinské otázky byla posledním zdrojem politické legitimacy pro Milana Kučana (a ZKS) s zároveň prvním zdrojem politických bodů pro souboj s opozicí v demokratických volbách.

#### 1.4 Metodologie.

Ačkoliv jádro práce spočívá na co nejpodrobnějším zpracování 80. let, zejména jejich druhé poloviny, je nepopíratelné, že jak slovinská tak i centrální moc a samozřejmě i silicí občanská společnost byly hluboce ovlivněny jugoslávským poválečným politickým a hospodářským vývojem.

Před vlastním pojednáním o vnitropolitickém slovinském vývoji v 80. letech je tedy zapotřebí učinit stručný výčet základů titovské Jugoslávie a nástin vývoje politicko-hospodářského systému, jugoslávské cesty k samosprávnému socialismu a tím i ke (kon)federalizmu. Interpretace těchto fenoménů hrály v zintenzivňující se slovinské i jugoslávské společenské debatě 80. let významnou úlohu. Jako příklad jmenujme pojetí termínů „suverenita“, či „nezávislost“, jež byly často užívány v slovinském veřejném diskurzu již dávno před zahájením tzv. ústavní debatou.<sup>17</sup> Tato jakási skica

---

<sup>17</sup> Tyto pojmy nebyly v slovinském pojmání v rozporu s existencí v rámci Jugoslávie, ba přímo naopak. Jugoslávie byla dlouhou dobu Slovinci samotnými vnímána jako jediná záruka přežití Slovinců coby národa. Tato konstrukce svého času neměla relevantní alternativu, což se koneckonců ukázalo během dvou světových válek. Základním předpokladem pro tuto konstrukci však pochopitelně byla taková Jugoslávie, jež by Slovince nepojímala, ať už otevřeně či skrytě, jako druhořadou národnost. Klíčovým kritériem pro „identifikaci“ takovéto situace bylo postavení jejich jazyka, jehož funkce coby garanta zachování slovinské identity byla o to větší, že v průběhu svých dějin Slovinci nedisponovali svou vlastní

poválečné Jugoslávie musí obsahovat též nástin jistých hospodářských aspektů nejdříve tzv. samosprávného a později tzv. tržního socialismu.

Teprve po takovém úvodu do problematiky poválečné Jugoslávie se lze pokusit o náležité zpracování „slovinských 80. let“. Před přistoupením k vlastní strukturaci této části diplomové práce je na základě výše vyslovených hypotéz třeba uvést výčet témat, na jejichž zpracování bude možno ilustrovat nelehký vztah mezi slovinskou mocí a rodící se demokratickou opozicí a vůbec celý proces přechodu od základů občanské společnosti k prvním demokratickým volbám. Ze všeho výše uvedeného tedy vyplývá, že abychom se mohli pokusit o pochopení přerodu Socialistické republiky Slovinsko v Republiku Slovinsko, musí práce zachytit:

1. Základní charakteristiky vývoje jugoslávského (kon)federalizmu.
2. Konstituování se struktur občanské společnosti v socialistickém Slovinsku a jejich dynamizace.
3. Proměny v oficiálních mocenských strukturách jak na slovinské republikové úrovni (ZKS, ZSMS), tak na jugoslávské, tedy svazové úrovni (zejména SKJ a JLA) v průběhu 80. let.
4. Základní charakteristiky vývoje na srbské politické scéně s příchodem Slobodana Miloševiče.<sup>18</sup>
5. Nejednoduchý vztahový trojúhelník, kde na jednom vrcholu figurují federální mocenské struktury, na druhém slovinští komunisté a konečně na třetím pak dynamizující se slovinská občanská společnost.
6. Proměny vztahů uvnitř trojúhelníku, popsaného v předchozím bodě, v závislosti na proměnách v rámci všech jeho tří vrcholů v průběhu

---

státností.

<sup>18</sup> Tímto bodem je reflektováno pozdější přichýlení se některých svazových mocenských struktur či významných názorových proudů v nich právě směrem k Miloševičově politice.

2. poloviny 80. let.

7. Základní charakteristiky poválečného jugoslávského a slovinského hospodářství<sup>19</sup>.

Je zřejmé, že se jedná o problematiku náročnou na zpracování zejména svou komplexností. Aby bylo možno dosáhnout co největší přehlednosti, je třeba maximálně využít předností jak chronologického, tak tematického přístupu ke zpracovávané látce. Tak například skica poválečného vývoje jugoslávského (kon)federalizmu je sice vnějškově definována tematicky, nicméně vnitřně „vystačí“ s chronologickým přístupem výstavby textu.

V úvodu druhé části stati, jež bude pojednávat o zrodu dynamizující se slovinské občanské společnosti a o liberalizujícím se ZKS, se naopak jako vhodnější jeví tematické řazení zpracovávané látky. Avšak poté, co události v letech 1988-1989 nabudou na dynamičnosti a zapojí se do nich všichni aktéři, o nichž byla v předchozích částech textu již řeč, je zapotřebí uchýlit se zpět k chronologickému přístupu. Schopnost orientovat se v toku událostí by přitom měla být „ošetřena“ právě skutečností, že chování jednotlivých aktérů bude díky předchozímu tematickému zpracování snáze pochopitelné.

Další nutnou podmínkou pro přehlednost textu je vhodné strukturování látky do jednotlivých kapitol a podkapitol, aby bylo možné současně provést detailní sondy do jednotlivých relevantních tematických okruhů a neztratit přitom ze zřetele hlavní myšlenkovou osu celé práce. Zvládnutí či naopak nezvládnutí této strukturace může být zásadním momentem pro vyznění celé práce, jelikož jak jsme si již ukázali, je zpracovávané období typické množstvím vzájemně na sebe reagujících faktorů. Nutnost dobře rozčlenit text bude zásadní zejména během bouřlivých let 1988, kdy se celý proces značně zdynamizoval a kdy došlo k prvotní masivní politizaci občanské

---

<sup>19</sup> Zde je třeba se zaměřit zejména na problematiku narůstajících teritoriálních disproportcí během období 70.-80. let v kontextu všeobecné jugoslávské hospodářské krize, měnící se v katastrofu. Tabulky, zachycující některé klíčové hospodářské ukazatele a jejich vývoj v čase, jsou uvedeny v práci jako příloha č. 1.

společnosti, a to v bezprostřední souvislosti s otevřeným střetem moci s občanskou společností. Tento otevřený střet navíc zpětně ovlivní samy aktéry a např. občanská společnost nastoupí cestu své politizace, zatímco oficiální svazová moc změní svůj postoj ke slovinskému republikovému vedení atd.

Důležitou úlohu hrají i přílohy diplomové práce. Jak bylo již řečeno, tvoří právě hospodářská krize jeden z výrazných doprovodných rysů krize politické (či obecně krize celospolečenské). Otázku poválečného hospodářského vývoje se autor bude snažit zohledňovat v textu průběžně. Nicméně jelikož se nejedná o práci ekonomického zaměření, nebude tato problematika zpracována v samostatné kapitole, jelikož by taková kapitola mohla působit rušivým dojmem při snaze o sledování toku událostí. Proto bude součástí přílohy tabulka s některými dle autorova mínění důležitými hospodářskými ukazateli, které zachytí nejenom hospodářský vývoj celé Jugoslávie, nýbrž také hospodářské disproporce mezi jednotlivými součástmi federace a proměnu těchto disproporcí v čase.

Jako přílohy práce budou též figurovat některé zásadní dokumenty či deklarace, o nichž bude v textu řeč a které doprovázely či zásadním způsobem ovlivňovaly průběh slovinské demokratizace.

### 1.5 Kritika pramenů.

Pravděpodobně není velkým překvapením, že potřebné zdroje nejsou v českém prostředí početné. Souvisí to zřejmě se zdánlivou nezajímavostí Slovinska, jak bylo již naznačeno na začátku úvodu této diplomové práce.

Potřebné prameny tak bylo nutné zajistit přímo v Slovinsku, kde je k dispozici pochopitelně celá řada cenných publikací. Mezi ty zásadní lze zařadit dvě publikace Milana Balažice, jenž v současnosti působí na Fakultě společenských věd Univerzity v Lublani. Tou první z nich je publikace *Slovinská demokratická revoluce 1986-1988 s podtitulem Občanská společnost, Národní program a Lublaňský proces (Slovenska demokratična revolucija 1986-1988. Civilna družba, Nacionalni program in ljubljanski proces)*. Tou druhou pak je publikace, jež vyšla jako „volné pokračování“ knihy

předchozí. Její název je *Slovinská berlínská zeď*, s podtitulem *1989, Strana alternativa a boj o moc* (*Slovenski berlinski zid. 1989. Partija, alternativa in boj za oblast*). Milan Balažic byl přímým účastníkem popisovaných událostí. Působil jak v rámci ZSMS, tak v rámci ZKS, kde patřil k významným aktérům tzv. „prvého sociálnědemokratického křídla“. Jeho pohled tak může být do jisté míry zkreslený (zejména co se týká zásadnosti role „liberálního“ křídla mládežníků, k němuž patřil). Jedná se o vcelku logickou úvahu, když zkonstatujeme, že přímými účastníky popisovaného procesu byla velká část dnešních aktivních vysokoškolských pedagogů. Nicméně to není jediný důvod, kvůli kterému jsou autorovy publikace cenné. Balažic totiž umožňuje čtenáři skutečně detailní nahlédnutí „zevnitř“ procesu slovinské demokratizace a popisované události mají silně autentický charakter. Vysoká Balažicova erudice a jeho kritický přístup přitom jsou zárukou vskutku vysoce zodpovědně odvedené práce.<sup>20</sup>

Velice přínosnou je také publikace významného slovinského historika Janka Prunka, již vydal ve spolupráci s Cirilou Toplak a Marjetou Hočevar s názvem *Parlamentní zkušenosti Slovinců, 1848-2004* (*Parlamentarna izkušnja Slovencev. 1848-2004*). Tato publikace poskytla autorovi této diplomové práce cenné informace stran role slovinské skupštiny (nejen) v procesu slovinské demokratizace.

Rolí ZSMS v celém procesu slovinské demokratizace se zabývá publikace Blaže Vurnika s názvem *Mezi Marxem a punkem* s podtitulem *Role Svazu Socialistické mládeže Slovinska při demokratizaci Slovinska 1980-1990* (*Med Marxom in punkom. Vloga Zveze socialistične mladine Slovenije pri demokratizaciji Slovenje 1980-1990*). Tato publikace je mj. zajímavá tím, že autor patří k mladší generaci slovinských historiků a nebyl přímým účastníkem slovinské demokratizace a boje za samostatnost. To bylo pro autora této práce cenné zejména proto, že mohl konfrontovat obsah Vurnikovy publikace s některými pasážemi knih Balažicových a uvědomit si tak možné interpretační nejasnosti.

Pro pochopení vývoje jugoslávského a slovinského politického systému nejen

---

<sup>20</sup> Pozoruhodný je autorův sloh, který přes svůj nesporný akademický charakter obsahuje i četnou dávku humoru, jenž často přináší skutečné potěšení z probírané látky. Jsem si ovšem vědom, že tento názor je věcí osobního vkusu a že na leckteré čtenáře může takový styl působit naopak rušivě.

v 90. letech, nýbrž i v období Titovy a KaraĐorĐevy Jugoslávie stejně jako během slovinské existence v rámci habsburské monarchie, může českému čtenáři skvěle posloužit publikace Ladislava Cabady s názvem *Politický systém Slovinska*. Vůbec lze říci, že Ladislav Cabada je jednou z nejvýraznějších českých badatelských osobností, zabývající se soustavně „problematikou“ Slovinska.

Pro jakési udržení celkového přehledu nad děním v titovské a posttitovské Jugoslávii dobře poslouží publikace italského historika slovinského původu Jože Prijevce s názvem *Jugoslávie 1918-1992* s podtitulem *Vznik, vývoj a rozpad KaraĐorĐevičovy a Titovy Jugoslávie*. Za podobným účelem dobře poslouží i publikace *Dějiny jihoslovanských zemí* kolektivu autorů resp. jejich část s názvem *Socialistická Jugoslávie*, jejímž autorem je Jan Pelikán.

Cennými sondami do pochopení slovinské politické reality a společnosti vůbec pak je řada sborníků, věnovaných hodnocení konsolidace slovinské demokracie. Ačkoliv se na první pohled tématu netýkají, výrazně napomohou zájemci o pochopení Slovinské demokratizace od jejích počátků. Z této literatury si zaslouží pozornost zejména sborník, editovaný Niko Tošem a Karlem H. Muellerem s názvem *Politické tváře Slovinska. Politické orientace a hodnoty na konci století. (Political Faces of Slovenia. Political Orientations and Values at the End of the Century)* Jedná se o vysoce komplexní sociologickou a politologickou analýzu slovinské veřejnosti a politiky, podepřenou četnými sociologickými průzkumy. Zachycuje tak v slovinském případě mimořádně zajímavý pohled na vnímání nedávné slovinské minulosti samotnými Slovinci. Do stejné kategorie lze zařadit i další sborník s názvem *Demokracie ve Slovinsku. První desetiletí (Demokracija v Sloveniji. Prvo desetletje)*, na jehož editaci se spolu s významným slovinským sociologem Ivanem Bernikem podílel opět Niko Toš. Další zajímavý, tentokrát svým charakterem „čistě“ politologický sborník nese jméno *Desáté výročí slovinského státu (Slovenska država ob deseti obletnici)*, editovaný Drago Zajcem.

Co se týká práce s dokumenty, lze říci, že díky vysokému zájmu Slovinců o svou nedávnou minulost nepředstavovala tato větší problém. Zde je nutné zmínit impozantní dílo slovinského historika Božo Repeho, jenž zpracoval velké množství dokumentů, mimořádně cenných pro výzkum daného období. Figurují v něm dokumenty, hodnotící

zprávy a další interní materiály ZKS a oficiální moci obecně (včetně např. ministerstva vnitra), ale také dokumenty, deklarační a zápisy z jednání opozice. Repeho jedinečná práce s názvem *Prameny k demokratizaci a osamosvojitvi Slovinska (Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije)* a zejména jejich první díl s podtitulem *Moc a opozice (Oblast in opozicija)* vydala *Archivní společnost Slovinska* ve svém 17. čísle sbírky *Prameny*. Navíc toto číslo zpřístupnila archivní společnost v elektronické podobě na svých stránkách, kde je volně ke stažení.

Také významné legislativní akty z období ústavních reforem, které završily významnou etapu v posilování slovinských republikových institucí a jež umožnily konání prvních demokratických voleb, jsou k dispozici v elektronické podobě. Na webových stránkách slovinské vládní *Služby pro legislativu* jsou do elektronické podoby převedeny a přehledně chronologicky seříděny příslušné *Úřední listy Socialistické republiky Slovinsko* resp. *Úřední listy Republiky Slovinsko*, které jsou také volně ke stažení.

Značným zpříjemněním práce byl přístup k výtiskům několika cenných dobových periodik, zejména oficiálního slovinského denníku *Delo* a též bělehradské *Borby*.

Možnost bezproblémového studia dokumentů výrazně napomohla autorovi při pokusu o zpracování mimořádně turbulentního, avšak právě proto zajímavého období novodobých slovinských dějin.



## 2. Jugoslávský sen.

### 2.1 Duch maršála Tita a klamná česká optika.

Při pokusu pochopit „ty druhé“ nám často uniká skutečnost, jak hluboce je naše vnímání okolního světa odvislé od našeho vnímání nás samotných. V témže roce, kdy Československo zažilo únorové převzetí moci Gottwaldovými komunisty, se po jugoslávské roztržce vydala Federativní lidová republika Jugoslávie nedobrovolně na cestu mimo politický dosah Moskvy. Nebylo to ani přáním Bělehradu, ani plánem Moskvy.

Charismatický vůdce jugoslávských komunistů Josip Broz Tito byl jako jediný ze Stalinových „věrných“ ověřen úspěchem vítězné partyzánské války v boji proti italským fašistům a německým nacistům a jako jediný tak Moskvě nebyl nic dlužen. Jeho silné sebevědomí bylo posíleno uznáním, jehož se mu dostalo i od západních spojenců. To Titovi dovoľovalo vést aktivní regionální politiku – od podpory řeckých komunistů přes nesmlouvavý tlak na vedení sousední Albánie až po plány na možný společný stát s Bulharskem. Sovětský vůdce však nepotřeboval charismatické, natož pak sebevědomé či dokonce Západem uznávané souputníky. Potřeboval nevýrazné a absolutně oddané vykonavatele své vůle. Meze Stalinovy trpělivosti s bývalým dvorním princem mezinárodního komunizmu se chýlily ke konci.

Tito byl však tou dobou již natolik výrazným a respektovaným vůdcem, že Stalinovy plány „klasické“ čistky selhaly – jugoslávští komunisté se semkli a Moskvě se nepodařilo vrazit mezi ně klín. Tito coby dlouholetý komunista patrně znal Stalinovy oblíbené mocenské techniky příliš dobře na to, než aby se jim nedokázal bránit. Následná později až zmytizovaná jugoslávská nezávislost „na Moskvě i na Washingtonu“ se stala součástí státní ideologie a Tito a s ním celá Jugoslávie se vydali na cestu nezařazenosti.

Skutečnost, že se Jugoslávie nepočítala ani k východnímu, ani k západnímu



bloku však rozhodně neznamenala, že by se ideově nacházela „kdesi uprostřed“. V této pozici byla viděna zjednodušující blokovou optikou studené války, a to jak Východem, tak Západem. Toto její vnímání coby státu „uprostřed“ sice otevřelo Jugoslávii cestu na západ, avšak jugoslávští komunisté se nepřestali považovat za ty nejčistší dědice Marxe a Lenina. V jejich očích to byla právě Moskva, kdo se nechal svést na scestí a odklonil se od té jediné a správné cesty ke komunizmu. Neboli jak svého času prohlásil Slovinec Edvard Kardelj, jeden z nejvýznamnějších Titových státoprávních a ideologických teoretiků: „Já jsem marxista, proto nemůžu být titoista.“<sup>21</sup> A je nutné mít na paměti, že i Tito měl své „souostroví Gulag“, nehostinný ostrov jménem Goli Otok, kde v drastických podmínkách končili odpůrci jeho cesty za komunizmem. A tak zatímco ve východním bloku hledaly režimy titoisty a „příznivce jugoslávské úchylny“, tak v Jugoslávii režim víceméně až do Stalinovy smrti pronásledoval tzv. „informbyrovce“.

Četnost skutečně „věřících“ marxistů v řadách SKJ by tak mohla být pro českého čtenáře až nečekaně vysoká. Jugoslávský hospodářský úspěch druhé poloviny 50. let, který byl plodem hospodářského otevření se Západu, decentralizace a liberalizace hospodářství, spolu s rostoucí prestiží Jugoslávie na mezinárodní aréně tuto víru ve správnost jugoslávské cesty ještě posílilo. Tito dobře věděl, že pro vylepšení jugoslávského image na Západě jsou jugoslávská přemítání na téma demokracie a socialismus výhodným nástrojem.<sup>22</sup> Proto toleroval i vznik liberálnějšího proudu uvnitř SKJ, který ztělesňovala osoba vrchního stranického ideologa Milovana Đilase. Titova ochota tolerovat liberalizující úvahy končila ve chvíli, kdy začala být dle maršálova mínění ohrožována jeho moc a výsadní postavení „nad systémem“. Právě Milovan Đilas, prominentní komunist, pocítil meze Titovy a tedy i jugoslávské politické demokratizace na vlastním osudu. Strašák v podobě Stalina a akutního vnějšího ohrožení byl pro Tita ideálním mocenským nástrojem. Jakmile tento se smrtí Stalina odešel a nové sovětské vedení vykazovalo ochotu normalizovat vztahy s Jugoslávií, přišel Tito o jeden z nástrojů udržování vnitrostranické disciplíny v pro něj přijatelných

---

<sup>21</sup> Kardelj v této souvislosti vyslovil podstatu čistoty jugoslávského marxizmu-leninizmu: „Titoizmus jako samostatný ideologický směr neexistuje. K učení Marxe a Lenina jsme nic nepřidali,“ PIRJEVEC, J. *Jugoslávie 1918-1992*, Praha: Argo, 2000, str. 220.

<sup>22</sup> PELIKÁN, J. *Socialistická Jugoslávie*. In ŠESTÁK, M.; TEJCHMAN, M.; HAVLÍKOVÁ, L.; HLADKÝ, L.; PELIKÁN, J. *Dějiny jihoslovanských zemí*, Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001, str. 525

mezích. Liberální proud v čele s Đilasem nadále volal po uskutečňování demokratizace jugoslávského systému. Ve chvíli, kdy se Tito cítil ohrožen, zakročil proti Đilasovi rozhodným a Stalinovy praktiky připomínajícím způsobem.

Tento historický exkurz do jugoslávských dějin není nikterak samoúčelný. V jeho pochopení totiž leží jeden z klíčů k chápání Jugoslávie a jeho smyslem je ukázat, že Tito byl autoritářským politikem, žárlivě střežícím svou moc. V krizových situacích se projevoval silně doktrinárně – a v případě potřeby našel ve straně vždy dostatečnou podporu obdobně doktrinárně smýšlejících poslušných straníků. Liberalizace systému měla většinou ryze ekonomický charakter a pevně stanovené hranice a Tito ji používal výhradně utilitárně. V Jugoslávii se tak střídala období jakýchsi „oblev“ s obdobím „utahování šroubů“.

Skutečnost, že se jugoslávští komunisté po většinu času chovali v ekonomických otázkách racionálněji nežli jejich kolegové ze socialistického tábora ještě neznámá, že rezignovali na mocenský monopol. Charakteristickým rysem těchto liberálů byla snaha oslabit centralismus. Většinou se totiž rekrutovali z prostředí hospodářsky úspěšnějšího Slovinska a Chorvatska a požadovali větší pravomoci v naději na samostatnější, liberálnější a úspěšnější hospodářskou politiku. Po jugoslávské roztržce byl Tito jejich hlasům nakloněn, jelikož po sovětském vzoru silně centralizované hospodářství nevykazovalo dobré výsledky. Nelze však tvrdit, že by Svaz komunistů Slovinska a Svaz komunistů Chorvatska postrádaly vlastní konzervativní proudy, o něž by se Tito nemohl v případě „změny kurzu“ mocensky opřít. Jako konzervativnější a centralističtí či unitarističtí se naopak začali projevovat komunisté z hospodářsky méně rozvinutých součástí federace. Vrátime-li se zpět k charakteristice liberálů v jugoslávském prostředí, je třeba říci, že v drtivé většině to byli pragmatičtí technokraté a s politickou pluralitou nesouhlasili.

Platí to i pro jednoho z nejvýraznějších představitelů slovinských „liberálů“ a předsedu slovinské vlády na přelomu 60. a 70. let Staneho Kavčiče<sup>23</sup>, z nějž se upřímný zastánce politického pluralizmu stal až poté, co byl v r. 1972 definitivně odstaven konzervativci z řad ZKS při jedné z dalších Titových „změn kurzu“<sup>24</sup>. Tentýž

<sup>23</sup> CABADA, L. *Politický...*, op. cit. str. 79

<sup>24</sup> BALAŽIČ, M. *Slovenska demokratična revolucija 1986-1988. Civilna družba, Nacionalni program in*

pragmatický a ryze technokratický přístup platil, jak se záhy přesvědčíme, také pro pozdějšího předsedu ZKS Milana Kučana. Proto hovoříme-li o liberálních komunistech, máme na mysli především liberálnější postoj v ekonomických otázkách, popř. snahu o decentralizaci Jugoslávie – povětšinou opět z důvodu většího vlivu na rozhodování v hospodářských otázkách. Liberálnost byla, především v slovinském případě, doprovázena také větší ochotou „trpět“ náznaky rodící se občanské společnosti tam, kde tato nevznášela primárně politické či sociální požadavky. Jakmile však zaznělo volání po politické pluralitě či po jiných politických požadavcích, potenciálně ohrožujících mocenský monopol strany, byli „liberálním“ Kučanem ostře odmítnuti, o zastáncích tvrdé linie v SKJ či o drtivé většině armádního vedení ani nemluvě. Těmi byla rodící se občanská společnost nálepkována rovnou coby „kontrarevoluční“, později přímo „fašistická“.

Toto vše je třeba mít na paměti, jelikož pohled z Prahy, kde vládnul režim o poznání „tužší“, často svádí ke klamnému zdání, že SKJ nebyl doktrinářský a že vlastně k budování komunizmu a udržení monopolu moci později ani neměl ambice. Tak tomu ovšem nebylo. Z české optiky je třeba odfiltrovat „syndrom osmašedesátého roku“ a nikdy nepovoleného budování socializmu s lidskou tváří, který jakoby i „za Čechoslováky“ žili obyvatelé Jugoslávie.

Takové vidění jugoslávské reality v sobě totiž skrývá riziko zásadního nepochopení pozdějšího slovinského volání po samostatnosti. Vnímání jugoslávské reality nám bylo výrazně zkresleno jak rozsahem naší vlastní nesvobody, tak především ve srovnání s Jugoslávií naší tristní hospodářskou situací a nedostupností „vlajkové lodi“ hospodářského úspěchu, a sice spotřebního zboží. Slovinsko bylo bezpochyby nejbohatší a nejliberálnější částí Jugoslávie, tedy českýma očima jakási „Jugoslávie uvnitř Jugoslávie“. A tak vynecháme-li demokratizační požadavky slovinské veřejnosti v druhé polovině osmdesátých let, změní se nám celé vnímání slovinského rozžehnutí se s jugoslávskou federací. Zjednodušeně řečeno, Slovinsko se pak jeví jako kverulant, který se účastní státního celku do té doby, dokud je to pro něj ekonomicky výhodné, ovšem jakmile se objeví první problémy, českýma očima viděné jako naprosto zanedbatelné ve srovnání s československým normalizačním marasmem, sebere se

Slovinsko a odejde si z federace bez ohledu na osudy ostatních národů, které koneckonců také za Slovince prolévaly krev v boji s fašizmem. Takové úvahy jsou pak základem konstrukcí tzv. slovinského ekonomického egoizmu či šovinizmu, tolik populárních v srbských politických, ale, bohužel, i intelektuálních kruzích.<sup>25</sup> Naskýtá se nám tak paradoxní situace, kdy Čechům, coby národu, jenž žil ve federaci se systémem „vlády jedné strany“, hrozí absolutní nepochopení Slovinců coby národa, jenž žil ve federaci se systémem „vlády jedné strany“, a to pouze proto, že naše vlastní situace byla o poznání tristnější.

## 2.2 Centralismus, federalismus, či od obojího trochu?

Sledy jednotlivých mocenských rošád a ústav, jimiž Tito reagoval vždy v případech rýsujících se zejména hospodářských potíží, nám mohou posloužit jako dobré orientační body ve snaze o stručnou ilustraci osudů poválečné Jugoslávie a postavení Slovinska v ní. Uvolnění hospodářského systému na počátku 50. let souviselo v širších souvislostech s opuštěním demokratického centralizmu. Nastala éra budování samosprávného socializmu, jenž měl reflektovat pluralitu zájmů (tedy nikoli politickou pluralitu) a jugoslávský politicko-hospodářský systém díky němu získal korporativní rysy.<sup>26</sup> Současně s tím byla posílena role republikových parlamentů.

Politické uvolnění však mělo vždy jasně dané meze, jak vidno na již zmíněném „případu Đilas“. Dynamický hospodářský růst 2. poloviny 50. let, jenž hospodářská liberalizace přinesla, vystřídaly zárodky krize na počátku let šedesátých. Krize jasně odhalila omezený růstový potenciál omezených hospodářských reforem a naopak jejich neomezenou schopnost plodit vnější ekonomickou nerovnováhu.<sup>27</sup> Zastánci liberálního

---

<sup>25</sup> V drobné modifikaci se lze s podobnými názory často setkat i dnes, viz. například interview pro srbský týdeník *NIN Dobrici Čosiće*, „Vreme je da se bivši narodi SFRJ vrata sebi,“ dostupné na [http://www.nspm.org.yu/PrenetiTekstovi/2006\\_cosic\\_int1.htm](http://www.nspm.org.yu/PrenetiTekstovi/2006_cosic_int1.htm)

<sup>26</sup> PIRJEVEC, J. *Jugoslávie...*, op. cit. str. 243

<sup>27</sup> Pro krizi byl symptomatický velký schodek běžného účtu platební bilance a silné inflační tlaky. Již nedlouho po zavedení základních principů samosprávného systému se tak poprvé ukázala jeho největší slabina, s níž měla jugoslávská elita neúspěšně bojovat po celou dobu existence samosprávného socializmu - zaměstnanecké mzdy rostly mnohem rychleji, nežli produktivita práce, a to zejména v méně

přístupu se ocitli v defenzivě. Ovšem výsledný mocenský střet mezi „centralisty“, v jejichž čele stál mocný šéf UDBy<sup>28</sup> Alexandar Ranković, a „federalisty“, za jejichž představitele byl považován Kardelj, dopadl nerozhodně.<sup>29</sup> Výsledkem tohoto střetu byla nová ústava, o jejímž centralistickém charakteru se vedou dodnes spory. V praktické rovině však spor mezi centralisty a federalisty nerozřešila. Tito se spokojil s nově zavedeným systémem rotace kádrů, jenž mu v jeho očích měl pomoci udržet si své mocenské postavení.<sup>30</sup> Ovšem ani státoprávní piruety Kardelje v podobě pětikomorového korporativního parlamentu<sup>31</sup>, ani rotace kádrů a ani Rankovićův hon na „separatisty“ nemohly pochopitelně hospodářské problémy země, které se nadále prohlubovaly, vyřešit. Navíc se Tito cítil být Rankovićem mocensky ohrožen.

Mocný šéf UDBy upadl do nemilosti a poté, co se maršál přiklonil na stranu federalistů, byl Ranković r.1966 zbaven všech funkcí. Navíc byl obviněn z maření demokratizace společnosti a tím i z rostoucích hospodářských potíží.<sup>32</sup> Liberální federalisté však získali navrch již před Rankovićovým odstavením, což se projevilo v opatřeních na poli hospodářské politiky a zavedením tzv. „tržního socialismu“.<sup>33</sup>

---

rozvinutých oblastech federace, což snižovalo konkurenceschopnost jugoslávského zboží za současného zvyšování poptávky po zejména spotřebním zboží západní provenience. Nejednalo se tak o žádné „přehřátí ekonomiky“, plynoucí z velkých investic. „Mzdová náказа“, šířící se ze severu federace, kde však bylo zvyšování platů kompenzováno růstem produktivity práce, se přenášela na jih federace, kde byl růst produktivity práce naprosto nedostačující.

<sup>28</sup> Uprava državne bezbednosti - Jugoslávská státní bezpečnost.

<sup>29</sup> Za tuto svou faktickou porážku „vděčil“ Ranković své přílišné horlivosti v kampani proti „separatistům“. Tito se tak radikální kritiky „zleva“, jež mohla ohrožovat i podstatu samosprávného systému, zalekl a Kardelj, nad nímž se původně stahovala mračna, tak nakonec dokázal také díky Rankovićově sveřeposti ze svízelné situace vymanévrovat.

<sup>30</sup> PELIKÁN, J. *Socialistická...*, op. cit. str. 539

<sup>31</sup> CABADA, L. *Politický...*, op. cit. str. 77

<sup>32</sup> Ranković byl obviněn z odposlouchávání stranické elity, včetně Tita samotného. Ten služeb věrného Rankoviće pochopitelně vždy využíval. Došel však k závěru, že se systémem rotace a větším rozdělením pravomocí federace směrem k republikám bude snadno kontrolovat celou situaci, mj. využíváním soupeřících frakcí uvnitř republikových svazů komunistů.

<sup>33</sup> Již v r.1963 byly zrušeny investiční fondy a byly nahrazeny bankami, podniky mohly volně nakládat s vyšším podílem svého zisku, v r. 1965 došlo k liberalizaci bankovního trhu a k devalvaci dináru oproti americkému dolaru o 66 %. Blíže viz např. LUKA, J. *Dezintegracijski elementi v političnih sistemih Socialistične federativne republike Jugoslavije in Evropske Unije*. str. 16. <http://dk.fdv.uni->

V Slovinsku se poté v r.1967 stává (v tehdejší vnímání) liberální ekonom Stane Kavčič předsedou slovinské výkonné rady.<sup>34</sup> V duchu odklonu od „Rankovičova“ centralizmu a ve snaze zmírnit národnostní napětí ve federaci byla na konci 60. let přijata série ústavních dodatků, přesouvající řadu mocenských nástrojů na součásti federace. Ty se tak týkaly i autonomních oblastí Vojvodiny a Kosova, jež byly fakticky postaveny na roveň svazových republik.<sup>35</sup> V r. 1971 pak byl přijat ústavní dodatek, podle nějž je federace odvozena od prvotních suverenity republik a autonomních oblastí, resp. od jejich pracujícího lidu.<sup>36</sup> Hospodářské rozdíly mezi jednotlivými součástmi federace se ještě prohloubily a všeobecná nespokojenost se pomalu měnila ve frustraci. Začalo vzájemné obviňování se mezi „Severem“ a „Jihem“, jež spojoval jen pocit ukřivdnosti. V politicky i hospodářsky značně nestabilní a nepřehledné situaci se řada jak liberálních, tak konzervativních politiků začala opírat o „svou“ národní základnu.

Neklidný rok 1968 tak získal v Jugoslávii výrazně národnostní podtext. V listopadu 1968 začali demonstrovat kosovští Albánci, nespokojení se svým „neúplným“ statutem ve federaci, jenž neodpovídal jejich 1,5 miliónovému podílu na populaci. V Srbsku naopak silně rezonovala nespokojenost s posilováním vojvodinské a především kosovské autonomie. Rozhořčenost ze slovinského a chorvatského „ekonomického egoizmu“ pak spojovala všechny „jižní republiky“. V Chorvatsku sílící národní hnutí, pochopitelně za plného vědomí tamního vedení strany, vyšlo do ulic. Emblematickým byl požadavek za zrušení jazykové unie.<sup>37</sup> Byl to však jen symbol požadované větší decentralizace, především hospodářské. Hnutí přerostlo v r.1971 v časově neomezenou stávkou studentů. Do té doby poněkud nerozhodný a možná i zmatený Tito se rozhodl zasáhnout. Následující čistky všech stranických aparátů vynesly do popředí konzervativní politiky. Stane Kavčič, který byl již v r. 1969 vystaven tvrdé kritice v tzv. „silniční aféře“, byl definitivně odstraněn v r. 1972.<sup>38</sup>

---

lj.si/magisteriji/Pdfs/mag\_juri-luka.pdf

<sup>34</sup> Výkonná rada byla v Jugoslávii ekvivalentem vlády.

<sup>35</sup> PELIKÁN, J. *Socialistická...*, op. cit. str. 541

<sup>36</sup> CABADA, L. *Politický...*, op. cit. str. 84

<sup>37</sup> Koncept „srbochorvatštiny“, jíž měli hovořit Srbové, Chorvaté i Černoherci, byl oficiálně prosazován coby jednotící prvek.

<sup>38</sup> Po svém nástupu do funkce se Kavčič zasazoval o získání finančních prostředků od Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj na spolufinancování výstavby dálnice Šentilj-Gorica, jež by napomohla spojení



### 2.3 Ústava z r. 1974. Problém jugoslávského (kon)federalizmu a delegátský systém.

Jeden z hlavních „výdobytků“ jugoslávského poválečného režimu, a sice národnostní smír, byl čím dál tím větší iluzí. Padl tak jeden ze základních pilířů státní ideologie. V atmosféře všeobecného chaosu a hořkosti se Tito za pomoci Kardelje uchýlil k poslednímu ze svých ústavních experimentů, jehož leitmotivem byla snaha decentralizací utlumit národnostní vášně a zároveň zdůrazněním tmelících prvků státu, tedy komunistů, armády a Tita samotného, zabránit dezintegraci federace. Výsledkem byla ústava, přijatá r. 1974, jež dále rozvíjela některé z principů původní suverenity národů a národností, vč. práva národů na odtržení.

Pravomoci federace se dle ústavy z r. 1974 týkaly jen těch záležitostí, jež jsou ve společném „zájmu pracujícího lidu národů a národností republik a autonomních oblastí“. Zároveň však ústava určovala Svaz komunistů Jugoslávie, jemuž byla potvrzena vedoucí úloha ve státě, a především armádu jako garanty jugoslávské jednoty. Vrcholný orgán exekutivy, předsednictvo SFRJ, se podle ní skládal z 9 členů – po jednom z každé republiky a autonomní oblasti a z předsedy SKJ. Hlasování v tomto orgánu bylo konsensuální, nikoli většinové. V ústavě také byla potvrzena Titova doživotní pozice „nad systémem“. Celý zamýšlený systém vzájemných brzd a vyvažování se tak vyznačoval značnou nekonzistencí a některé jeho součásti si přímo protiřečily. Samosprávnost a posun pravomocí směrem k republikám, tedy faktický (kon)federalizmus,<sup>39</sup> měly být vyváženy „demokratickým centralizmem“, panujícím uvnitř SKJ<sup>40</sup>.

Nesmírně komplikovaný delegátský systém nestrannické politické plurality je svou komplikovaností až odstrašující, nicméně bez jeho alespoň zběžného popisu by

---

Slovinska a tím i celé Jugoslávie se Západem. Svazová výkonná rada ovšem rozhodla o přesunutí těchto finančních prostředků na budování infrastruktury v Bosně a v Srbsku. To vzbudilo v Lublani bouři nevole a pouliční protesty. Když se Kavčič dožadoval dříve již příslibených prostředků, byl na zasedání politbyra SKJ obviněn „vlastními“ konzervativci, předsedou ZKS Francem Popitem a předsedou slovinské skupštiny Borisem Kraigherem, na jejichž stranu se přidal i Kardelj, z nacionalizmu.

<sup>39</sup> CABADA, L. *Politický...*, op. cit. str. 84

<sup>40</sup> BALAŽIC, M. *Slovenska...*, 2004, op. cit. str. 30

nebylo možné plně pochopit průběh pozdějších slovinských debat o stranické, resp. nestranické pluralitě, opozici požadovaných a mocí navrhovaných změn Kardeljova pseudodemokratického propletence.

Ústava definovala tzv. společensko-politické organizace (*družbeno-politične organizacije* - DPO), jež byly jedinou možnou platformou pro politické sdružování se občanů. Podle ústavy existovalo pět DPO:

- 1) Svaz komunistů Slovinska
- 2) Svaz odborů Slovinska (*Zveza sindikatov Slovenije* – ZSS)
- 3) Svaz sdružení bojovníků (*Zveza združenj borcev* - ZZB)
- 4) Socialistický svaz mládeže Slovinska
- 5) Socialistický svaz pracujícího lidu (*Socialistična zveza delavnega ljudstva* – SZDL)

První čtyři jmenované DPO delegovaly své zástupce do Socialistického svazu pracujícího lidu, který tak zajišťoval „pluralitu zájmů“ jednotlivých složek společnosti dle „politického“ klíče. Všechny DPO (včetně SZDL) pak delegovaly své zástupce do jedné ze tří komor slovinské republikové skupštiny, do Společensko-politického sboru (*Druženo-politični zbor*). Do zbylých dvou komor republikové skupštiny byly delegováni zástupci na základě teritoriálního klíče (Sbor občin – *Zbor občin*) a na základě pracovního zařazení (Sbor sdružené práce – *Zbor združenega dela*). Nad republikovou skupštinou byla dvoukomorová svazová skupština. Jedna komora Skupštiny SFRJ byla obsazována na základě teritoriálního klíče (ze Sborů občin skupštin jednotlivých subjektů federace) a druhá pak na základě pracovního zařazení (ze Sborů sdružené práce, ovšem nikoli republikových skupštin subjektů federace, nýbrž obecních skupštin po celé Jugoslávii.)<sup>41</sup>

Není nijak překvapivé, že vedení všech DPO bylo pevně v rukou jednotlivých svazů komunistů. Celý Kardeljův delegátský propleteneček tak byl nevídaným korporativisticko-teritoriálním experimentem.

---

<sup>41</sup> Pro přehlednější grafické znázornění viz. příl. č. 2



Rozporuplnost ústavy vyšla plně najevo až po smrti Tita. Systém protichůdných principů po ztrátě vrcholného a neotřesitelného arbitra naplno vyjevil svou vnitřní konfliktnost. Ta se ještě umocňovala nyní již katastrofální hospodářskou situací Jugoslávie, s níž si tržní socializmus nedokázal poradit, jelikož byl sám jejím původcem.<sup>42</sup> Na ústavu z r. 1974 se po maršálově odchodu s velkou vehemencí a nikoli neopodstatněně odvolávali jak ti největší autonomisté, tak ti nejzarytější centralisté. Dohady o tom, do jaké míry si byl Tito vědom nevyhnutelnosti krize „jeho“ Jugoslávie po jeho odchodu, panují dodnes.<sup>43</sup>

Na jaře roku 1981, tedy necelý rok po Titově skonu, zachvátil přístinskou univerzitu protest albánských studentů, požadujících „svou republiku“. Jejich protest byl násilně ukončen pořádkovými silami. Konzervativní vedení SKJ se vzalo za svou „ústavní povinnost“ a jalo se naplnit roli garanta jugoslávské integrity. Ústřední výbor SKJ přijal „*Politickou platformu akce SKJ při rozvoji samosprávy, bratrství, jednoty a soužití v Kosovu*“, čímž byla fakticky nastoupena cesta k demontáži autonomie obou srbských autonomních oblastí.<sup>44</sup> Na podzim téhož roku ještě ÚV Svazu komunistů Srbska přijme na svém 18. zasedání teze o Srbsku coby jednotné republice.<sup>45</sup>

---

<sup>42</sup> Průměrná nezaměstnanost přesáhla v 2. pol. 70. let 12 % a měla rostoucí tendenci. Vezmeme-li v potaz skutečnost, že v zemích západní Evropy pracovalo přes 200 000 občanů Jugoslávie, je toto číslo vskutku enormní. Průměrná roční inflace činila v tomto období přes 18 %. ŽIŽMOND, E. The Collapse of the Yugoslav Economy, *Societ Studies*, 1992, vol.44, no. 1., str. 106

<sup>43</sup> Alespoň částečně o tom lze spekulovat na základě svědectví Titova partyzánského souputníka, Vukmanoviće-Tempa. Tito v r.1978 během jejich rozhovoru na Brioni na Tempovu otázku: „Co se to děje s Jugoslávií,“ údajně lapidárně odtušil, že: „Žádná Jugoslávie už neexistuje.“ PIRJEVEC, J. *Jugoslávie...*, op. cit. str. 412

<sup>44</sup> BALAŽIČ, M. Slovenska..., 2001, demokratčina revolucija: Krška prelomnica, str. 100. In ZAJC, D. (ed.) *Slovenska država ob deseti obletnici*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, 2001, str. 100.

<sup>45</sup> Tamtéž.

### 3. Slovinská 80. léta. Od krize k naději...a zase zpět?

#### 3.1 Základy a dynamizace občanské společnosti.

V Slovinsku bylo ovzduší, i přes vládu konzervativního proudu ZKS, o poznání uvolněnější, nežli v ostatních částech federace. Všeobecná liberalizace a demokratizace v Slovinsku osmdesátých let má celou řadu projevů. Jedním z nich je probouzející se občanská společnost a oživování veřejných debat o palčivých problémech společnosti. V r. 1982 tak spatří světlo světa časopis *Nova revija*, který se již dle názvu odvolává na časopis *Revija 57*. Její redaktor, Jože Pučnik, byl na konci 50. let odsouzen pro „sociálnědemokratickou úchylku“ a je často označován za jediného skutečného slovinského disidenta. Druhá rovina je demokratizace Svazu socialistické mládeže Slovinska. Ten měl původně naplňovat tzv. transmisivní úlohu, čili měl být něčím mezi prodlouženou rukou ZKS a líhni mladých stranických kádřů. Společenská a hospodářská krize a z ní pramenící pocit bezperspektivnosti však přivedla ZSMS na výrazně odstředivou dráhu od ZKS. V čele komunistů dlící konzervativní „stará garda“ pod vedením France Popita neskýtala žádnou naději na změnu.

Již na konci 70. let a na začátku let 80. se formuje okruh intelektuálů, na základě tzv. „národního přístupu“, kteří mj. požadují pluralitu ideologií či svobodu tisku. Již tehdy formulují stanovisko, podle něhož by pro Slovinsko bylo nejvýhodnější odpoutat se od Východu a stát se součástí demokratického Západu. Část těchto intelektuálů se poté soustředí kolem Společnosti slovinských spisovatelů a od r. 1982 také okolo revue *Nova revija*.

Kritika systému ale přichází i „zleva“. Mezi význačné mladé marxisty, soustřeďující se nejdříve kolem časopisu *Tribuna* a později kolem časopisu *Časopis za kritiko znanosti* (ČKZ), patřil např. pozdější ministr vnitra z období tzv. desetidenní války Igor Bavčar. Ten také zformuloval teze o reakčnosti stranické byrokracie, jež se zaměřuje výhradně na udržení svých mocenských pozic a tím se stala brzdou vývoje, reakční silou. Proto je třeba, aby mladí zmobilizovali revoluční potenciál a pokračovali

v revoluční přeměně společnosti. Coby „buržuj“ zde vystupuje jugoslávská byrokracie a technokracie.<sup>46</sup> Týdeník *Mladina*, spjatý se Svazem socialistické mládeže Slovinska, začne hrát výraznou úlohu během a po odpoutání se této oficiální mládežnické organizace od „mateřského“ Svazu komunistů Slovinska. Na takto se uvolňující ZSMS se naváže celá řada občanských hnutí, z nichž nejvýraznější je pacifistické, feministické a po černobylské katastrofě též protijaderné. Tato hnutí posouvala ZSMS dále ve směru demokratizace.

### 3.2. 1982-1986: Změny slibující změny.

#### 3.2.1 Počátek demokratizace ZSMS a liberalizace Svazu komunistů Slovinska

Právě z ultralevicových východisek zazněla kritika na adresu stávající moci na 11. Kongresu SMSS, probíhajícím v Novém Městě. Dalším důležitým momentem, jímž na sebe mládežníci strhli pozornost JLA, byla konference o bezpečnosti a obraně, organizovaná v letech 1983 a 1984. Teoretické směrnice pro jednání vypracoval Janez Janša, který se otevřeně vyjadřoval pro zavedení civilní služby. Že zlomovým bodem pro ZSMS ještě nebyla konference v Novém Městě, je zřejmé z Janšova následného odstranění z vedení svazu. ZSMS nicméně již v Novém Městě nastoupil ve střední a východní Evropě nevídanou cestu od transmisivní organizace k pololegální poloopozici a konečně k otevřené opozici.<sup>47</sup> Tento přechod byl umožněn a provázen sblížením s množícemi se občanskými hnutími v otázkách legalizace práva na stávkou, civilní služby branné povinnosti, pacifizmu, či po havárii v Černobyli též v otázce jaderné bezpečnosti. Původně transmisivní organizace se dokonce pro četná občanská hnutí stala politickou platformou. To bylo velice důležité, jelikož ZSMS tak mohl prezentovat stanoviska občanské společnosti v oficiálních institucích, kam občanská hnutí pochopitelně neměla přístup. Jednalo se tak o specifickou „protislužbu“, kdy požadavky občanských hnutí poskytovaly ZSMS legitimitu a svaz tyto požadavky na oplátku legalizoval.

---

<sup>46</sup> BALAŽIČ, M. *Slovenska ...*, 2004, op. cit. str. 34

<sup>47</sup> Toto přílehlivé označení pro ZSMS na půli cesty mezi oficiální součástí systému a protisystémovou opozicí užívá slovinský politolog Milan Balažič.

Konečně třetí složkou slovinské liberalizace byla liberalizace samotného Svazu komunistů Slovinska, jenž v r. 1986 reagoval při svém 10. kongresu na rostoucí neklid ve společnosti taktickým zvolením mladého pragmatického technokrata Milana Kučana. Ten byl díky svému dlouholetému stranickému a pracovnímu angažmá v Bělehradě vnímán coby nezatížený vinou za tristní situaci. Kučan se rozhodl opřít mocenskou legitimitu ZKS o částečné obhajování některých požadavků slovinské veřejnosti před svazovým vedením. Takovýto postup měl za cíl posílit Kučanovu pozici jak před svazovým vedením (s odůvodněním, že v Slovinsku nedochází ke kontrarevoluci a že má vše pod kontrolou), tak před slovinskou veřejností (s odůvodněním, že ZKS chrání plody slovinské liberalizace před sílící nevolí SKJ a armády). Je přitom třeba zdůraznit, že Kučan v žádném případě prozatím nehodlal diskutovat o zpochybnění vedoucí úlohy komunistů či o politické pluralitě. Ovšem v situaci, kdy svazové vedení i armáda požadovaly stále zřetelnější zásah proti probíhající „slovinské kontrarevoluci“ a kdy se zejména srbská znacionalizovaná veřejnost na četných mítincích rozhořčovala nad slovinským „ekonomickým egoizmem a fašizmem“, což zpětně ještě více mobilizovalo slovinskou veřejnost, se Kučanův manévrovací prostor neustále zužoval. Milan Kučan tak velmi trefně vystihl nejen svou situaci, když si svého času posteskl: „Je těžké být v Jugoslávii Slovincem a je ještě těžší být slovinským komunistou.“<sup>48</sup>

### 3.2.2 Tvůj Bělehrad tě vidí. Reakce SKJ a JLA na oblevu pod Triglavem.

Děni v Slovinsku pochopitelně neuniklo pozornosti konzervativní „staré gardy“. Chorvatský ultrakonzervativní ideolog Stipe Šušteršič vyčetl ZKS, že nečiní nic, aby se rázně vypořádal se sílící „městskou pravicí“.<sup>49</sup> Na děni v Slovinsku kromě strany reagovala pochopitelně i armáda. Ta požívala mimořádného postavení a vnímala se jako strážce Titova odkazu. Prodchnutá po desetiletí budovaným partyzánským kultem boje proti fašismu a mýtu jednoty a bratrství se stala státem ve státě. Veřejné výzvy ZSMS k zavedení civilní služby (tedy nikoli zrušení branné povinnosti – sic!) v podání slovinských mládežníků pak vnímala jako útok na svou podstatu a tedy i jako útok na

<sup>48</sup> PIRJEVEC, J. *Jugoslávie...*, op. cit. str. 443

<sup>49</sup> BALAŽIČ, M. *Slovenska...*, 2004, op. cit. str. 84

základy státu. Trestní zákoník SFRJ a nechvalně proslulý 133. paragraf, definující velmi široce trestnost a postihy za „protistátní činnosti“, byl sice mocným nástrojem pro boj s „vnitřním nepřítelem“ a soudní moc byla na té státní absolutně závislá, nicméně armáda nechtěla ponechat nic náhodě.

Ministr obrany, admirál Branko Mamula, se v dubnu r. 1983 nechal slyšet, že armáda je páteří politického systému SFRJ, čímž dal jasně najevo, že nehodlá trpět zpochybňování jejích základů. Navíc došlo k naprosto flagrantnímu zneužití armádních tajných služeb, když KOS<sup>50</sup>, vojenská kontrarozvědka, získala zvláštní oprávnění pro operace mimo strukturu armády. Z Bělehradu tak v r. 1985 dorazil do Lublaně rozkaz k zahájení tajné operace „Mládež“, jež spočívala v operativním sledování a infiltraci vedení ZSMS. V témže roce zažilo Slovinsko sedm měsíců trvající masový protest lublaňských studentů, jenž byl reakcí na zvýšení poplatků za ubytování na univerzitních kolejích. Protest studentů se nesl v duchu obecné nespokojenosti nejen s vlastní neutěšenou sociální situací, ale též s bezperspektivností života ve společnosti, kde „stará garda“ Titových věrných nehodlala slevit ze svých mocenských nároků. Ovšem ZSMS v těchto chvílích ještě nevystupoval vůči oficiální moci jednotně a vedení Univerzitní konference ZSMS v čele s Gorazdem Gorencem se od požadavků „svých“ studentů distancovalo.<sup>51</sup> Šéf lublaňské stranické organizace, konzervativec Jože Smole, jasně identifikoval počínající „kontrarevoluci“ a v interview pro záhřebský deník Danas se nechal slyšet, že: „...některým studentům ani zdaleka nejde o ekonomickou situaci, nýbrž chtějí situaci využít k ustavení jakýchsi paralelních struktur.“ Svou úvahu zakončí aluzí na nezralost mládeže, jež vědomě či nevědomě naslouchá nepříteli socialismu a jež je: „...pouze prodlouženou rukou někoho jiného.“<sup>52</sup>

---

<sup>50</sup> Kontraobaveštajna služba

<sup>51</sup> BALAŽIČ, M. *Slovenska...*, 2004, op. cit. str. 40

<sup>52</sup> Tamtéž.

### 3.2.3 Nový muž v Bělehradě.

Rok 1986 byl bouřlivý jak v Slovinsku, tak i v celé Jugoslávii. V Srbsku se široká veřejnost i intelektuální kruhy čím dál tím více vnímaly jako největší oběť soustátí, za nějž během druhé světové války nejvíce krváceli právě Srbové – slovy Dobrici Ćosiće: „Srbové vítězí ve válce a prohrávají v míru.“<sup>53</sup> To byly základní postuláty tzv. Memoranda SANU, Srbské akademie věd a umění, jehož fragmenty pronikly mimo akademii a v září 1986 byly publikovány v deníku Večernje novosti. Srbové byly dle jeho znění jediným národem, „rozděleným do sedmi republik a autonomních oblastí“, národem, který, přestože čítá 40 procent obyvatelstva celé Jugoslávie, je neustále poškozován principem konsensuálního rozhodování. To mělo být také hlavní příčinou katastrofální hospodářské situace Srbska, což však byl holý nesmysl. Nicméně na pocitu srbské frustrace a ohrožení se rozhodl vybudovat svou mocenskou pozici v únoru r. 1986 nově zvolený šéf Svazu komunistů Srbska, Slobodan Milošević. Pasoval se na jediného ochránce srbských zájmů a obratně při tom využil všech tří tváří rostoucí srbské averze vůči ostatním etnikům. Vůči albánským obyvatelům Kosova to byla averze etnická, vůči Chorvatům kombinovaná averze „dějinně-ekonomická“ a vůči Slovincům pak averze převážně ekonomická.<sup>54</sup> Pro objektivnost dodejme, že Srbové rozhodně nebyli výjimkou a že podobná vlna nacionalizmu, hraničící ve svých nejhorších podobách s rasizmem, se postupně usazovala i v ostatních částech federace. V první fázi byli nejčastějším terčem Miloševićových útoků na četných mítincích a stránkách tisku právě Slovinci, což bylo svým způsobem „logické“. Jimi požadované hospodářské reformy by citelně zasáhly velkou část nerentabilního srbského průmyslu a Milošević si toho byl dobře vědom. V Bělehradu byla často slyšet např. teze o tom, že Srbsko poskytuje Slovinsku levnou

---

<sup>53</sup> PIRJEVEC, J. *Jugoslávie...*, op. cit. str. 440

<sup>54</sup> „Problematika“ bosenských Muslimů v té době ještě nebyla natolik akcentována – pravděpodobně jednoduše proto, že Milošević nepovažoval eventuální „pacifikaci“ tohoto etnika, jež bylo v Jugoslávii za oficiální uznáno až v r. 1968, za příliš náročný úkol. Na tomto pocitu se snad projevilo poněkud nešťastné zvolení víry coby identifikace národa. To neustále otevíralo prostor pro označování Muslimů za „islamizované Chorvaty“ či „islamizované Srby.“ Prosazení konceptu „Bošnjaci“ by z tohoto hlediska patrně bývalo bylo rozumnější.



elektřinu a Slovinsko „na oplátku“ Srbsku prodává drahé výrobky, a to pouze takové, s nimiž by neuspělo na západních trzích. Ovšem ze všeho nejvíc Slovinci srbskou veřejnost iritovali svou solidaritou s kosovskými Albánci. Ze Slovinské strany šlo o přirozený reflex, jelikož bylo-li možné a přijatelné mocensky zasáhnout proti kosovským Albáncům, cítili se populačně nepřilíš početní Slovinci se svými liberalizujícími tendencemi taktéž ohroženi.

Milošević si chytrým vyžadováním unitarizace Jugoslávie postupně naklonil vedení SKJ i armádu. Té přitom nikterak nevadilo, že neváhal bez rozpaků porušovat ústavu, na níž se sama JLA tolik odvolávala. Ústava státu, o jehož „konsolidaci“ Milošević usiloval, však díky své výše zmíněné vnitřní protismyslnosti ponechávala srbskému vůdci dost a dost prostředků pro odůvodnění nástrojů, použitých proti podstatě ústavy samé. Rozdíl mezi jugoslávstvím, vyžadovaným „nenárodním“ Titem a mezi jeho Miloševićovou analogií v duchu ztotalizovaného srbského liberalismu armádě v lepším případě unikl, v tom horším s ním souhlasila. Zdaleka nejvíce v něm však armáda viděla nesmlouvavého „muže činu“, jenž byl nejbližší jejímu vojáckému vnímání „civilistů“. Skutečnost, že hlásal otevřenou centralizaci, což bylo v otevřeném rozporu s politickým odkazem Tita, dobře ilustrovala cyničnost, často pozorovatelnou u jugoslávského armádního velení a jugoslávské politické elity vůbec.

Léta mocenského lavírování a s ním spojených rétorických piruet, jež často více než cokoliv jiného připomínaly pseudologická salta mortale, nadala četné jugoslávské politiky až tragikomickou cyničností. Mnozí z nich si bravurně osvojili schopnost vykreslit během jednoho svého projevu modré čtverce jako rudá kolečka a dle potřeby ještě bezpočtukrát tam a zpět. A snad nejvyšší míru cynizmu projevovala právě armáda, jelikož „lavírující bezpáteří politiky“ soustavně obviňovala ze zrazování Titova odkazu, aby se vzápětí postavila na stranu Miloševiče, který vzal odkaz Tito-Kardeljovského organizovaného chaosu frontálním útokem, oháněje se přitom (jak by také jinak) právě Titovým jménem. Buď jak buď, armáda po sérii balancujících a vyvažujících technokratů v Miloševičovi spatřovala člověka, jenž dokáže přehnaně „liberální“ a proto chaotické poměry „srovnat“. Milošević stanul v čele tzv. „protibyrokratické revoluce“, jež měla smést byrokraty, kteří se stavěli vůli „lidu“. Pod touto vůlí rozuměl touhu všech Srbů žít v „jedné zemi“, pročež mělo být přistoupeno k silné centralizaci Jugoslávie. Jedině napravením prvotního hříchu minulosti, kterým

bylo nastoupeno budování konfederalizmu, bylo dle Miloševiče možno odvrátit hrozící katastrofu dezintegrace Jugoslávie. Tedy v takto reorganizovaném a silně centralizovaném státě by již existence republik nepředstavovala větší „problém“. Již od počátku svého protibyrokratického tažení však Miloševič chytře kritizoval slovinský a chorvatský „konfederalizmus“, ačkoliv své hlavní útoky mířil na kosovské a vojvodinské vedení. Ostatně již v r. 1984 na zasedání ÚV Svazu komunistů Srbska Miloševič ještě coby řadový člen ÚV ve svém projevu kritizoval „autonomizování“ Kosova a Vojvodiny.<sup>55</sup> Kritikou konfederalizmu a voláním po centralizaci země federace se mu podařilo současně využít síly memoranda SANU, aniž by však sklídl hněv staré gardy z vedení SKJ a nařčení z ohrožování základů federace. A tak o co větší pochopení projevovala armáda k novému „muži činu“, o to podrážděněji reagovala na náznaky „kontrarevoluce“ v Slovinsku, kterou JLA spatřovala například v požadavku užívání slovinštiny v rámci jednotek, nacházejících se na území Slovinska. To sice bylo ústavou zaručené právo, avšak JLA v něm spatřovala snahu o vybudování slovinské armády. Je tedy zřejmé, že otevřené politické požadavky slovinské mládeže ve smyslu demokratizace společnosti a její demilitarizace, jež zazněly na 12. Kongresu ZSMS, musely na armádu působit jako jednoznačná provokace.

### 3.2.4 Kongres v Kršku, aneb když slovinské mládí řekne ne!

Přelomový kongres, jenž se odehrál mezi 4. a 6. dubnem 1986 v Kršku, byl zahájen na východoevropské poměry až futuristicky znějícím proslovem předsedy ZSMS Roberta Černeho: “Cesty zpět pro nás již není...chceme být generací, jež rozhoduje, nechceme být generací, jež pouze poslouchá...chceme být generací znalostí, nových technologií, otevřené kultury, generací, jíž je umožněno, aby myslela svou hlavou a aby své myšlenky svobodně vyjadřovala...zkrátka chceme být generací svobody a lidské důstojnosti.”<sup>56</sup> Již v úvodní řeči tak byl obsažen protest proti paragrafu 133 trestního zákoníku SFRJ, formulujícímu tzv. „slovní delikt“, za jehož překročení mohla být označena prakticky jakákoliv myšlenka, vyjadřující se kriticky o

<sup>55</sup> Miloševič použil slovo *avtonomaštvo*, jež nelze do češtiny přeložit jednoslovně. Významově nejpřesněji lze toto slovo přeložit jako jakousi (nezodpovědnou) hru na autonomii.

<sup>56</sup> BALAŽIČ, M. *Slovenska...*, 2004, op. cit. str. 45



jugoslávském společenském zřízení. Ultralevicový diskurz, jenž byl východiskem kritiky na minulém kongresu v Novém Městě, se z velké míry vytratil. Zaznívají požadavky stran otevření země cizímu kapitálu, zasazení se o drobné podnikání, ale i legalizaci stávek. Ty přes svou stále vyšší četnost nebyly v socialistické Jugoslávii legální.<sup>57</sup> Konference se též zabývala ekologickými problémy a velká pozornost byla věnována sociální politice...

To vše bylo důkazem živého dialogu ZSMS s občanskou společností. Jednoznačné svědectví o tom poskytovalo též závěrečné usnesení kongresu. Vedle výše již zmíněných požadavků obsahoval též výzvu k možnosti odmítnutí branné služby z důvodu svědomí, možnosti civilní služby, výzvu k prověření jugoslávského jaderného programu (pouhých dvacet dní před nehodou v ukrajinském Černobyli) a k větší pozornosti ke stavu životního prostředí vůbec, či výzvu k opuštění snah o hledání vnitřního nepřítele. Následovaly požadavky na garanci základních lidských práv a svobod a pluralizaci politického života.

Zdaleka nejdůležitější však byl způsob, jakým organizace ke svému závěrečnému prohlášení došla, a sice skrz debatu a konfrontaci jednotlivých názorů. Inovace vlastního způsobu diskuze, resp. návrat k podstatě a tedy smyslu diskuze, ostře kontrastoval s kongresy nejen svazového, ale i slovinského svazu komunistů. Tam totiž kongresy sloužily pouze jako pouhé „uvedení do úřadu“, když veškeré personální otázky byly předem dojednané a kongresy žádné „překvapení“ přinést nemohly. A koneckonců ani 10. kongres Svazu komunistů Slovinska, kdy byl do čela komunistů zvolen liberální Milan Kučan, nebylo v tomto ohledu výjimkou.

Prezentování slovinských stanovisek na následujícím 12. Kongresu Svazu

---

<sup>57</sup> Stávka byla označována jako „přerušení práce“. V r. 1985 došlo v Jugoslávii k 699 „přerušení práce“, což bylo dvakrát více, nežli v roce předchozím a čtyřikrát více nežli v r. 1983. PIRJEVEC, J. *Jugoslávie...*, str. op. cit. 439. Stávka byla podávána jako nástroj ztotočených dělnických tříd v buržoazních kapitalistických společnostech. V SFRJ byl pracující lid a jeho avantgarda – Svaz komunistů Jugoslávie, v čele boje za jugoslávskou samosprávnou cestu ke komunizmu a z hlediska oficiální ideologie nebylo možné, aby „lid stávkoval sám proti sobě.“ Ve skutečnosti měly tyto terminologické arabesky zakrýt největší noční múru všech komunistických stran ve střední a východní Evropě, a sice stávky „pracujícího lidu“, v jehož jménu byl budován socializmus a jenž byl tak zdrojem legitimacy mocenského monopolu všech avantgard dělnické třídy, vč. Svazu komunistů Jugoslávie.

socialistické mládeže Jugoslávie způsobilo opravdový skandál. Zejména srbští a bosenští delegáti vzali slovinská stanoviska útokem – požadavek na zrušení paragrafu 133 trestního zákoníku či otázka civilní služby nebyly ani zařazeny na jednací řád. Slovinský požadavek zrušení tzv. Štafety mládí byl skutečnou rozbuškou.<sup>58</sup> Slovinští delegáti argumentovali, že se jedná o vyčpělý rituál, jenž po smrti Tita působí bizarně a že úkolem mladých je vzít se za palčivé problémy společnosti a ne stvrzovat kult mrtvého vůdce. Odpovědí jim byla vlna kritiky, založená na rozhořčení ze slovinské snahy zapomenout na Titovo dílo. Na konci kongresu, jenž místy připomínal zúčtování s vnitřním nepřítelem, mohli jugoslávští mládežníci znovu provolat slávu jednotě v boji za Titův odkaz.<sup>59</sup>

Mračna, stahující se v Bělehradě nad vším, co je slovinské, ještě „přiživil“ Janez Janša, když v létě v časopisu ČKZ opět vydal články týkající se ústavou zaručené rovnoprávnosti jazyků v armádě. Slovinské „protisocialistické a protiarmádní výstřelky“ a memorandum Srbské akademie věd byly poslední kapkou, jíž pohár trpělivosti konzervativních veteránů v čele SKJ přetekl. 22. a 28. října 1986 se odehrála společná zasedání svazového a stranického předsednictva. Jejich výsledkem je jakési poučení z krizového vývoje, jmenovitě Informace o základních rysech myšlenkově-politické situace ve společnosti a v SKJ a o průniku „měšťanské pravice“ a jiných protisocialistických sil. V materiálu se hovoří o zneužívání demokracie měšťanskou pravíci s cílem infiltrovat dělnickou třídu cestou jakýchsi hnutí. Tato kontrarevoluce má jednoznačný cíl, a sice rozbití Jugoslávie a obnovení buržoazního zřízení pod pláštěm demokracie, lidských práv a humanizmu.

Z této pompézně znějící stranomluvy, na jejíchž základech mělo být přistoupeno ke zúčtování s buržoazními silami, však vzešlo pouze několik ústavních návrhů s cílem

---

<sup>58</sup> Štafeta mládí byla hlavním ceremoniálem Dne mládí, jenž byl jakousi jugoslávskou obdobou spartakiády. Každý rok tak 25. května, v den oficiálního výročí narozenin Josipa Broze Tita (ačkoliv se tento narodil 7. května), dorazila po „oběhnutí“ celé SFRJ v rukou mládežnických běžců na bělehradský stadion symbolická štafetová pochodeň. Měla symbolizovat ochotu mládežníků nést pochodeň komunizmu stále dál.

<sup>59</sup> Atmosféru celého kongresu výstižně zachytil jeden ze Slovinských delegátů, když si položil nikoli řečnickou otázku: „Je vůbec možné, aby pro ostatní mládež (jugoslávskou mládež – pozn. aut.) nebyla dobrá ani jedna z věcí, jež jsou dobré pro nás?“ BALAŽIČ, M. *Slovenska...*, 2004, op. cit. str. 54

posílit centralizaci v zemi.<sup>60</sup> Kampaň však narazila na velký odpor slovinské veřejnosti. Poslední stranický pokus o číстку vyzněl do ztracena, což bylo jednoznačným signálem pro armádu, že se musí v otázce slovinské „kontrarevoluce“ angažovat aktivněji. Zatímco Milošević tento vývoj uvítal, pro Milana Kučana nadcházely krušné chvíle.

### 3.3 1987: Nástup kontrarevolučních sil.

#### 3.3.1 Slovinský národní program.

Značný ohlas demokratizace ZSMS a jeho dialog se sílícími občanskými hnutími, centralistická kampaň Bělehradu a nálepkování slovinské liberalizace coby rozvracečství a šovinizmu – to vše pochopitelně nenechalo slovinské intelektuály chladnými. Uznávaný doktor práv France Bučar, sociolog Dmitrij Rupel, filozofové Ivan Urbančič a Tine Hribar, spolu se svou manželkou Spomenkou Hribar, disident Jože Pučnik a další publikovali v únoru 1987 v 57. vydání *Nove revije* šestnáct tzv. Příspěvků k slovinskému národnímu programu.<sup>61</sup> Jejich obsah zdůrazňuje původní suverenitu slovinského národa s vlastním a samostatným státem, sdruženým s ostatními státy v přetvořené jugoslávské konfederaci. Tato konfederace nesmí bránit slovinskému národu v evropském vývoji k demokracii.<sup>62</sup> Přitom kategorie „plná suverenita“ či „nezávislost“ na straně jedné existence Slovinska v rámci konfederace nejsou v očích autorů národního programu neslučitelné.<sup>63</sup> Žádný z příspěvků však neobsahuje výzvy k odtržení Slovinska od federace, nicméně hojně kritizuje mocenský monopol a otevřeně volá po tržní ekonomice.

<sup>60</sup> Tyto návrhy vzbudily jak v Slovinsku, tak v Chorvatsku bouři nevole a pro slovinské intelektuály sdružené okolo Společnosti slovinských spisovatelů byly impulsem pro napsání tzv. Spisovatelské ústavy, o níž ještě bude řeč.

<sup>61</sup> Skutečnost, že Příspěvky byly publikovány v 57. vydání *Nové revije* nepochybně odkazuje na Pučnikovu *Reviji 57*. Navíc je třeba zdůraznit, že slovinsky zní název programu *Slovenski nacionalni program*, přičemž Slovinci důsledně rozlišují pojmy *narod* a *nacija*. *Narod* je etnikum bez vlastního státu, zatímco *nacija* je etnikum s vlastním státem či státností.

<sup>62</sup> PRUNK, J. *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad, str. 174

<sup>63</sup> CABADA, L. *Politický...*, op. cit. str. 105

Ivan Urbančič úsporně a přitom naprosto důsledně zformuloval základní ideu slovinského vztahu k jugoslávské (kon)federaci, která elegantně usvědčuje všechny, kdo obviňují Slovinci ze „separatismu“ a „ekonomického šovinizmu“, z naprostého nepochopení nejen Slovinců jako národa, nýbrž i základního *conditio sine qua non* jakéhokoliv mnohonárodnostního soustátí (nejen) s populačně disproporčními etniky: „...musí být velmi jasně řečeno, že Slovinci se nespojili s ostatními jihoslovanskými národy proto, aby svou svébytnost a identitu ztratili, ale proto, aby je ochránili.“<sup>64</sup> Je tak jasně řečeno, že i když ústava obsahuje jak princip územní celistvosti federace, tak právo na sebeurčení a z něj pramenící právo na odtržení od federace, má právě toto právo přednost před tezí o integritě, jelikož federace je entitou odvozenou z prvotní suverenity Slovinců coby národa.

Po nerozvážných slovinských mládencích tak otevřeně vystoupili i respektovaní intelektuálové. Kučan, jenž byl vůči Bělehradu stále v jakési pozici hájení, navíc se škraloupem vzbouřivších se mládežníků, byl bedlivě sledován svými jugoslávskými spolustraníky. Jeho mírná reakce a neochota konstruovat exemplární soudní procesy mu však uznání konzervativního vedení SKJ rozhodně nepřinesla. A za naprosto neslýchané bylo považováno jeho vyjádření v souvislosti s požadavky na zavedení civilní služby, když se nechal slyšet, že komunisté nemají monopol na pravdu.<sup>65</sup> Ovšem osud Kučanovi nedopřál ani měsíc, aby své soudruhy z SKJ dokázal přesvědčit, že má v souvislosti s 57. číslem *Nove revije* vše pod kontrolou, když jugoslávskou politickou scénu opět opanoval skandál z dílny slovinských mládežníků.

### 3.3.2 Plakátová aféra

Slovinští mládežníci měli v roce 1987 dle systému rotace převzít předsednictví Svazu socialistického svazu mládeže Jugoslávie (*Zveza socialitične mladine Jugoslavije* – ZSMJ). To však také znamenalo, že na jejich bedrech spočinula organizace Dne mládí a zahájení Štafety mládí.<sup>66</sup> Po relativně bouřlivých debatách uvnitř samotného ZSMS,

<sup>64</sup> BALAŽIČ, M. *Slovenska...*, 2004, op. cit. str. 114

<sup>65</sup> *Delo*, 12. 1. 1987

<sup>66</sup> Viz. pozn. 52

jakou formou svaz zorganizuje celou oslavu, došlo vedení k závěru, že se po protislovinské kampani, jež následovala po 12. Kongresu ZSMJ, nebude příliš odchylovat od oficiálního pojetí oslav.<sup>67</sup> Idylou umravených slovinských mládežníků však otřásla tzv. plakátová aféra. Den mládeže byl pečlivě inscenovaným rituálem, jenž měl např. svou oficiální hymnu a oficiální plakát. Na konci února probleskne bělehradskými médii informace, že plakát, navržený slovinskou kulturní skupinou Nova kolektivizacija a schválený ZSMJ je plagiátem propagandistického nacistického plakátu z r. 1936 s výmluvným názvem Třetí říše, na němž byla pouze nacistická symbolika zaměněna symbolikou jugoslávskou...

Jen těžko si lze představit výbušnější kombinaci, než připodobňování symbolů jugoslávství k symbolům nacizmu, navíc ze strany rebelantských slovinských mládežníků, kteří pocházejí z republiky s tíživým odkazem občanské války, v níž na jedné straně stáli slovinští domobranci. Reakce je téměř okamžitá. Čtveřice autorů plakátu byla okamžitě obviněna dle paragrafu 157 z hanobení vlajky a státní symboliky. Na mimořádném zasedání komise výboru SKJ pro ideové a teoretické otázky rozvášněný Stipe Šušvar odsoudil otevřený fašizmus celého konceptu Neue Slowenische Kunst. Za pomoci trochy matematického trivia naformuloval axiom „Nová revue plus Nový kolektivismus rovná se starý fašizmus“.<sup>68</sup> Aféra odstartovala vlnu protislovinských protestů a shromáždění, zejména v Bělehradě, kde je dění v Slovinsku otevřeně označováno za nástup fašizmu. Protislovinská atmosféra vyústila v nezvolení slovinského kandidáta na post předsedy Svazu socialistické mládeže Jugoslávie, ačkoliv byl tento dle dosud respektovaného principu rotace na řadě.

Souběžně s těmito mládežnickými peripetemi se odehrávala tzv. ústavní debata o dodatky k federální ústavě, během níž se vedení ZKS díky „slovinským událostem“, resp. nespokojenosti armády a svazových komunistů s příliš mírnou reakcí Kučana na tyto události, ocitlo v defenzívě. Kučan, který namísto zúčtování s kontrarevolucionáři poprvé použil termín „stranická“, byl vystaven tlaku nejenom ze strany vedení SKJ,

---

<sup>67</sup> Uvnitř ZSMS dokonce proběhlo referendum, jež se vyslovilo proti štafetě. Navíc byla štafeta zamítnuta již na konferenci v Kršku, a tak dochází uvnitř ZSMS k prvnímu výraznému rozkolu, kdy se vedení ocitá pod dvojím tlakem, a sice vlastní základny a svazového vedení, čímž poněkud paradoxně zakouší Kučanův každodenní osud, na němž se sám do značné míry podílel.

<sup>68</sup> Viz. pozn. č.2

avšak nyní již přímo i svazového ministra obrany Branka Mamuly.<sup>69</sup> V kontrastu s Milanem Kučanem dokázal Slobodan Milošević v r. 1987 výrazně zkonsolidovat svou mocenskou pozici, a to jak čistkou v řadách Svazu komunistů Srbska, tak dalším sblížením se s armádou.<sup>70</sup>

### 3.4 1988: Pacifikace kontrarevoluce

#### 3.4.1 Od (proti)ústavní debaty k Základům slovinské ústavy.

Na začátku února byl svazovou skupštinou přijat návrh svazového předsednictva k zahájení procesu ústavních změn svazové ústavy a následně též ústav republikových. Znění těchto bylo v Slovinsku podnětem k veřejné diskuzi, jež byla zorganizována Společností slovinských spisovatelů v Cankarově domě.<sup>71</sup> Zde byly ústavní návrhy označeny za jednoznačně centralistické a z tohoto důvodu zamítnuty. Milan Kučan se tak jako doposud snažil o nalezení jakési třetí cesty. Současně se zahájením procesu projednávání ústavních změn republikové ústavy na půdě slovinské republikové skupštiny Kučan rozvinul na zasedání ÚV SKJ teze o arbitrárnosti a zvlí moci coby atributech totalitních režimů, což, jak se Kučan domníval, Jugoslávie není.<sup>72</sup> Ústavní komise slovinské skupštiny na podzim sice odmítla všechny ústavní změny, které

---

<sup>69</sup> Branko Mamula počastoval 57. číslo *Nové revije* jako „nové memorandum“ (SANU) a v souvislosti s plakátovou aférou se pak přímo Milana Kučana dotázal, zda si je jist, že skutečně rozumí tomu, co se v Slovinsku děje.

<sup>70</sup> V dubnu v něm srbský národ získal výlučného patrona, když Milošević při své dubnové návštěvě Kosova pronesl památnou větu, adresovanou kosovskému srbskému obyvatelstvu: „Nikdo vás nesmí bít!“ Na konci září 1987 na stalinisticky zrežirovaném a v přímém televizním přenosu vysílaném 8. zasedání ÚV Svazu komunistů Srbska Milošević vyrazil do útoku proti bělehradskému stranickému šéfovi Dragišovi Pavlovićovi. Ten se „provinil“ svou kritikou Memoranda Srbské akademie věd, když jí označil za nacionalistickou. Milošević Pavlovićevým odstraněním mířil na tehdejšího předsedu srbského předsednictva a svého bývalého mentora a ochránce Ivana Stamboliće. Ten byl sesazen v prosinci téhož roku a na jeho místo Milošević dosadil Petra Gračanina, bývalého náčelníka generálního štábu. Tím bylo i oficiálně stvrzeno spojenectví mezi armádou a Miloševićem.

<sup>71</sup> Budova pojmenovaná dle významného slovinského spisovatele Ivana Cankara, významné centrum slovinského kulturního a politického života.

<sup>72</sup> *Delo*, 3.11.1987



nadřazovaly federální zákony republikovým, pakliže byly tyto v rozporu. Nicméně Společnost slovinských spisovatelů 22. září 1987 přitvrdila ve svých požadavcích, zformulovaných na jaře téhož roku, a otevřeně vyzvala slovinskou skupštinu, ať tato na půdě svazové skupštiny požaduje stáhnutí všech navrhovaných změn.<sup>73</sup> Jelikož však oficiální moc na tyto výzvy nereagovala, rozhodli se členové Slovinské sociologické společnosti pod vedením Ivana Bernika ve spolupráci se Společností slovinských spisovatelů prezentovat vlastní návrh základních ústavních principů, jenž vešel do obecného povědomí jako tzv. sociologická či spisovatelská ústava.<sup>74</sup>

Mezi spolutvůrci *Základů slovinské ústavy*, publikovaných v dubnu 1988 na 118. stránkách časopisu ČKZ, nalezneme kromě Ivana Bernika též Dmitrije Rupela, Tine Hribara, Petera Jambreka či France Bučara. Tento návrh volá již po samostatném Slovinsku, budovaném na základech politické plurality (návrh výslovně odmítá vedoucí úlohu jakékoliv strany) a důsledného oddělení zákonodárné, výkonné a soudní moci.<sup>75</sup> Ústavní změny přijaté 25. listopadu 1988 sice skončily „pouze“ částečným vítězstvím Miloševićem prosazovaných stanovisek, avšak neudržitelnost Kučanovy dočasné politiky začala být stále zřejmější. Formulace slovinských intelektuálů byly jasným důkazem, že slovinská občanská společnost již na degradaci politické, hospodářské, právní a celkové společenské situace v Jugoslávii nereaguje voláním po liberalizaci a demokratizaci, nýbrž že požaduje demokracii a nezpochybňovanou suverenitu „se vším všudy“. Kučanův potenciál čerpání mocenské legitimacy z pozice „mezi“ požadavky slovinské, nyní již demokratické, veřejnosti a jugoslávského centra se nenávratně blížil kritické hranici.

Daleko více nežli debaty o ústavě však Kučana o nutnosti opuštění jeho neudržitelné polovičaté pozice přesvědčil průběh tzv. lublaňského procesu. Během něj totiž slovinský stranický šéf stanul tváří v tvář dvěma skutečnostem, které z přijetí tezí o nadřazení slovinských (demokratických) principů těm jugoslávským učinily otázku holého politického přežití. Tou první skutečností byla stále agresivněji a arogantněji jednající armáda, jež se naprosto vymkla kontrole a otevřeně hrozila mocenským

<sup>73</sup> BALAŽIČ, M. *Slovenska...*, 2004, op. cit. str. 166

<sup>74</sup> CABADA, L. *Politický...*, op. cit. str. 139

<sup>75</sup> Na základě této výzvy pak skutečně byla přijata ústava samostatného Slovinska v r. 1991



zásahem proti slovinské „kontrarevoluci“. Tou druhou skutečností pak bylo sjednocení se všech proudů občanské společnosti proti armádě (a v širším smyslu federální) zvláště na základě demokratických principů a práva Slovinců na sebeurčení, přičemž tyto požadavky podpořila desetitisícovými demonstracemi i slovinská veřejnost.

### **3.4.2 Lublaňský proces se „čtyřkou“ aneb kdo komu vlastně velí.**

#### **3.4.2.1 Rozhněvaní bozi.**

Armáda, považující se v chaotické jugoslávské realitě konce osmdesátých let za poslední strážce Titova odkazu, pochopitelně nesla velice nelibě slovinské liberalistické výstřelky a především Kučanovu neschopnost či neochotu rázně a jednou provždy zúčtovat s kontrarevolučními silami. Co považovala za do nebe volající, byly požadavky ohledně civilní služby, práva odmítnout nástup základní vojenské služby z důvodu svědomí či zrušení paragrafu 133 trestního zákoníku. Jak bylo již řečeno, stál Janša za velkou většinou konferencí, veřejných výzev a článků, zabývajících se problematikou JLA a její faktické nulové zodpovědnosti civilnímu sektoru (byť může tento požadavek působit v nedemokratické společnosti sebenaivněji).

Janez Janša publikoval v r. 1987 celou řadu článků, zabývajících se také otázkou zbrojního průmyslu, jenž byl zcela pod kontrolou armády. Kriticky se Janša také vyjadřoval o vývoji jugoslávského nadzvukového letounu. Zárodky „slovinského jara“ nenechaly armádu chladnou. Generál Svetozar Višnjić, velitel Lublaňského vojenského okruhu vydal 8. ledna 1988 tajný rozkaz č. 5044-3, který pojednává o nutných krocích ze strany armády v případě „vnitřního nebezpečí“. Připomeňme, že se tak děje v době vášnivých ústavních debat. 12. února 1988 se na stránkách týdeníku *Mladina* objevil redakční článek s titulkem *Mamula go home*, kritizující jugoslávského ministra za jeho cestu do občanskou válkou zmítané Etiopie, kde Mamula s Mengistem Haile Mariamou uzavřel zbrojní kontrakt. V článku byl ministr otitulován jako cynický obchodník se smrtí, který navíc svévolně zneužívá branců JLA ke stavbě své luxusní vily v Opatiji, jež měla být jedním z ukázkových příkladů ministrových „podílů“ na úspěšných

zbrojních kontraktech.<sup>76</sup> Tím pohár armádní trpělivosti přetekl. V Bělehradě 25. března rozhodla Bezpečnostní rada JLA, že je třeba proti slovinské kontrarevoluci zasáhnout.

### 3.4.2.2 Pomohou Slovinci se Slovinci?

Zároveň se svým rozhodnutím o zásahu proti slovinské kontrarevoluci, pověřila rada generála Višnjiće, aby zajistil spolupráci slovinských republikových bezpečnostních složek pro případ, že by došlo k veřejným nepokojům v reakci na plánovaná zadržení autorů jistých článků, podněcujících kontrarevoluci.<sup>77</sup> Višnjić v tomto smyslu kontaktoval slovinského ministra Tomaže Ertla s dotazem, zda by v případě nepokojů potřebovala republiková policie „pomoc“ ze strany armády. Ministr ihned kontaktoval Kučana, jehož tento svévolný postup armády naprosto zaskočil. Přesto nebo možná právě proto se Kučan rozhodl na generálovy dotazy nereagovat. Svůj hněv dal najevo 29. března na zasedání předsednictva SKJ.<sup>78</sup>

Na 72. zasedání ÚV SKJ se Kučan rozhořčeně tázal, jak je možné, že armáda jedná na vlastní pěst a za jakým účelem přišla s podobnými plány těsně před zasedáním ÚV SKJ, o jehož konání dobře věděla. Zároveň vyzval, aby okamžitě přestala být podněcována protislovinská kampaň, jež zuřila především v Srbsku. Kučan svým kolegům sdělil své přesvědčení, že protijugoslávské nálady v slovinské společnosti jsou pouhou reakcí na protislovinskou kampaň.<sup>79</sup> Tyto události jen zvýraznily nekontrolovatelnost armády a posunuly obavy z vojenského převratu nebezpečně blízko realitě. Slovinské stranické vedení se nicméně vedle kritiky protislovinských kampaní muselo před SKJ legitimizovat. Jelikož byl za největšího „provokatéra“ považován Janez Janša, podnikla Slovinská státní bezpečnost několik razií na pracovišti Janeze Janši, kde k velkému a nemilému překvapení slovinského vedení SDV našla fotokopii tajného stenogramu ze 72. zasedání ÚV SKJ.

---

<sup>76</sup> PIRJEVEC, J. *Jugoslávie...*, op. cit. str. 449

<sup>77</sup> JANŠA, J. *The Making of the Slovenian State. 1988-1992. The Collapse of Yugoslavia*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1994, str. 15

<sup>78</sup> BALAŽIČ, M. *Slovenska...*, 2004, op. cit. str. 215

<sup>79</sup> Tamtéž.

Dnes je již známo, že kopii stenogramu pořídil Igor Bavčar, tehdejší šéf kabinetu místopředsedy Socialistického svazu pracujících lidu Jožeho Kneze, a že pořízenou fotokopii stenogramu předal redakci *Mladiny*.<sup>80</sup> Při opakované razii tamtéž byl ještě nalezen tajný vojenský dokument, jmenovitě výše zmiňovaný rozkaz gen. Višnjiće č. 5044-3. To byl moment, na nějž armáda čekala. Na základě krádeže vojenského tajemství totiž mohla Janšu a spol. postavit před vojenský tribunál. Proces by tak probíhal bez účasti veřejnosti a bez nároku obžalovaných na civilního obhájce. Takovéto řešení bylo výhodné i pro Kučana. Domníval se totiž, že za takové situace bude moci zůstat v pozici nestranného arbitra a nebude v očích slovinské veřejnosti s celou kauzou spojován. Současně měl tribunál uspokojit armádní a svazové vedení, jelikož dokumenty byly nalezeny slovinskou tajnou službou a to mělo sloužit jako důkaz slovinské schopnosti vypořádat se se „svými“ rebely. Ovšem ráznost armády a následný až absurdní monstrproces, resp. masový odpor ze strany slovinské veřejnosti přinutil Kučana zásadním způsobem přehodnotit svou politickou taktiku a nakonec i strategii. Balancování na hraně snesitelného se místo v usmíření božstev zvrhlo v masové protesty.

### 3.4.2.3 Noc dlouhých nožů

SDV se dozvěděla, že 9. května má v týdeníku *Mladina* vyjít článek s názvem *Noc dlouhých nožů*, jenž se měl zakládat na nyní již nikoli tajném stenografickém zápisu 72. zasedání ÚV SKJ. Pod článkem byla coby autor podepsána jistá Majda Vrhovnik.<sup>81</sup> Slovinské vedení bylo v článku kritizováno, že před slovinskou veřejností zatajilo pravděpodobné přípravy na státní převrat, přičemž za autora článku byl všeobecně považován Janez Janša. SDV se podařilo donutit redakci *Mladiny*, aby do vydání nezahrnula problematický článek. SDV se nicméně nepodařilo otištění článku zabránit a ten tak vyšel již v následujícím čísle *Mladiny*.<sup>82</sup> Slovinská státní bezpečnost na případu Janša intenzivně spolupracovala s KOS, armádní kontrarozvědkou. To

<sup>80</sup> *Mladina*, 3.6.2003, *Dosje o dosjejih. Zaupni dosjeji zadnje desetletje in pol diktirajo tempo javne politične debate*. <http://www.mladina.si/teednik/200322/clanek/dosje/>

<sup>81</sup> Skutečným autorem byl však Vlado Mihelj, komentátor *Mladiny*, tamtéž.

<sup>82</sup> PIRJEVEC, J. *Jugoslávie...*, op. cit. str. 451

znamená jediné, a sice že vedení ZKS a tedy i Milan Kučan o celé konstrukci a plánovaném procesu byli velmi dobře informováni.<sup>83</sup>

Janša byl zadržen agenty SDV brzy ráno 31. května 1988. Téhož dne KOS zadržela poddůstojníka JLA slovinské národnosti, Ivana Borštnera, a obvinila jej z krádeže tajného vojenského dokumentu.<sup>84</sup> Zúčtování se slovinskou kontrarevolucí, na něž armáda tak netrpělivě čekala, mohlo začít. Následovně byli ještě zatčeni Franci Zavrl, odpovědný redaktor týdeníku *Mladina* a novinář David Tasič, redaktor týdeníku *Mladina*. Lublaňský proces, který se svými nejasnými okolnostmi vstoupil do slovinských dějin pod názvem Aféra JBTZ (Janša, Borštner, Tasič, Zavrl), mohl začít.

Armáda se však nemýlila. „Kontrarevoluce“ totiž v Slovinsku skutečně zašla tak daleko, že veřejnost nehodlala zůstat tváří v tvář armádní zvůli netečná. Chtěla-li tak JLA uštědřit Slovincům lekci, silně se přepočítala. Role JLA coby nikým nekontrolované a nikomu nezodpovědné „sedmé republiky nad republikami“ se armáda zhostila na výbornou. Ovšem právě díky tomu se místo zamýšlené lekce Slovinsku konala bezprecedentní mobilizace jeho občanské společnosti. To dobře ilustruje, jak hluboce se armáda mýlila ve svém hodnocení situace.

Ačkoliv bylo po celou dobu existence JLA oslavováno její sepětí s pracujícím lidem, skutečnost nemohla být tomuto mýtu vzdálenější. Armáda byla uzavřeným státem ve státě a po desetiletí pečlivě budovaný étos neohroženého partyzánského boje a mezinárodní „nezařazenosti“ v ní vyvolal pocit neohroženosti a schopnosti ba přímo nutnosti boje proti „všemu a všem“. Mýtus jugoslávské demokratičnosti, zrozený s Titovým odmítnutím podřídit se vůli Moskvy, byl výrazem nadějí Západu a zoufalství Východu, nikoli podstatou jugoslávského systému. Uvnitř jugoslávské vládní garnitury tak panovaly tytéž mocenské mechanismy a pnutí, jaké známe z ostatních středo- a východoevropských avantgard dělnické třídy. Armádní špička vstupovala do mocenské interakce pochopitelně výhradně s ostatními (oficiálními) politickými činiteli.

V mocenské hře dávala armáda za občasného užití marxleninských zaklínadel

<sup>83</sup> BALAŽIČ, M. *Slovenska...*, 2004, op. cit. str. 225

<sup>84</sup> Janez Janša tvrdí, že vojenský dokument mu byl tajnou službou podstrčen.

jasně najevo svou konzervativnost, což byl po jistou dobu dostatečně účinný nástroj v moři balancujících technokratů a odcházejícího zbytku konzervativní Titovy staré gardy. A tak když armáda došla k závěru, že v Slovinsku probíhá kontrarevoluce a že ve státě není nikdo, kdo by byl proti ní schopen rázně zakročit, schematicky sáhla po těch samých nástrojích mocenského boje, jaké uplatňovala v rámci jugoslávského vedení. Skutečnost, že nyní již tyto metody nebyly namířeny proti určité stranické skupině, nýbrž obecně proti dění v jedné z republik, „reflektovala“ armáda tak, že si zajistila spolupráci republikového represivního aparátu.

Slovinsko však během osmdesátých let prodělalo v Jugoslávii svou hloubkou bezprecedentní změnu a tou bylo dozrávání armádou tolik nenáviděné zdemokratizované občanské společnosti. Demonstrace moci, zneužívání mocenského postavení a ignorace ústavy vlastního státu, to vše zabalené do marxleninských zaklínadel. Tento armádní recept měl v Slovinsku zapůsobit stejně účinně, jako působil při boji o moc ve vedení strany a celého státu. Byly to však právě podobné totalitní metody, na jejichž odmítání sílila slovinská občanská společnost. Bylo tak pouze logické, že jejich přímé zacílení na slovinské jaro mělo přesně opačný účinek, než jaký mělo dle armádních plánů mít. JLA se tak, viděno z dnešního hlediska poněkud paradoxně, v zásadě nemýlila, když došla k závěru, že události v Slovinsku zašly „příliš daleko“. Ovšem armáda si jednoduše nemohla připustit, že slovinské jaro je reakcí na projevy jugoslávského systému a nikoli kampaň „fašistů“ se zázemím v emigrantských kruzích, kteří využili slabosti slovinského komunistického vedení. Vlastní podstata armády tak armádě znemožnila pochopení vlastní podstaty slovinského jara.

#### **3.4.2.4 Kučanovo příliš hlučné ticho**

Janez Janša před svým zadržením kandidoval na post předsedy ZSMS. Jeho program byl poměrně radikální – požadoval přetvoření Svazu socialistické mládeže Slovinska na hnutí, přičemž navrhoval vypuštění slova socialistický. Janša také ve svém „předvolebním programu“ značně předběhl své protikandidáty, když navrhoval politizaci demokratické občanské společnosti s argumentem, že by tak konečně došlo k principiální delegitimizaci komunistického monopolu svazu komunistů na moc. ZKS

totiž pochopitelně nemá zájem na „sebesesazení“. Janša mluvil o sebeblokaci komunistů. Velmi dobře postřehl, že v demokratické konfederaci by ZKS, resp. její monopol na moc, byl plně zbaven legitimacy. Ta se totiž zakládala na roli ochránce před centrem. Pakliže by však nebylo před kým bránit slovinské demokratické výdobytky, ztratil by ZKS ve své současné podobě *raison d'être*.

Janša dobře věděl, že moc svými aktivitami silně dráždí, a doufal, že předsednictví ZSMS by mu mohlo poskytnout jistou míru „právní ochrany“.<sup>85</sup> Svými předvolebními úvahami pochopitelně mířil do černého a to Kučanovi nemohlo uniknout. Aniž to armáda tušila, potlačila Janšovým zatčením a především svým arogantním chováním rozdíl mezi kdysi čistě transmisivním ZSMS a ostatními důležitými aktéry „slovinského jara“. Tím umožnila sjednocení představitelů veřejného života a to pak dokázalo vyburcovat veřejnost. Bez tohoto spojení a bez silného ohlasu tohoto spojení ve veřejnosti by Milan Kučan patrně i nadále pokračoval v dosavadních praktikách dvojaké politiky. Tomuto ostřílenému stranickému aparátčíkovi pochopitelně nebyly neznámé principy politického lavírování. Ty si díky svému dlouholetému působení ve vrcholných politických funkcích osvojil vskutku mistrně. Politik Kučanova typu, tedy politik založivší svou politickou kariéru na principu vyvažování, musel být ve stále nestabilnějších jugoslávských poměrech neustále ve střehu, aby mohl včas a vhodně zareagovat na změnu situace. A Kučan také musel dobře vědět, že i on sám se musí chránit před centrem.

Kučanova politická „sebeobrana“ stála na dvou principech. Tím prvním byla schopnost přesvědčit kritiky, že má dění v Slovinsku plně pod kontrolou. Tím druhým pak byla vysoká podpora v jeho vlastní mocenské základně. V ideálním případě byl Kučan před centrem chráněn oběma principy současně. Avšak v situaci, kdy armáda a konzervativní stará garda pod vedením Stipe Šuvara nabyli přesvědčení, že se Kučanovi liberalizační experiment vymknul z rukou, nabyl pro Kučana faktor podpory slovinské veřejnosti zásadního charakteru. Pozicí „mezi“ mohl Kučan vcelku lehce operovat (a také jí zdatně operoval) v otázkách týkajících se problémů celojugoslávských, např. hospodářské krize a jejího (ne)řešení. Avšak slovinská veřejnost jednoduše nemohla akceptovat tezi, že ZKS se svým předsedou „nemají dostatek informací“, když

---

<sup>85</sup> JANŠA, J. *The Making...*, op. cit. str. 21-22



komunisté byli ztělesněním systému samotného, pochopitelně včetně jeho represivních složek. Slovinci přijali Kučanovu logiku, podle níž se jeho legitimita zakládala na schopnosti krotit Bělehrad. A Kučan nyní musel přijmout důsledky této logiky. Ty byly zřejmé: nekrotí-li Kučan Bělehrad, znamená to, že jej buď krotit nedokáže, anebo že jej krotit jednoduše nechce, přičemž jen stěží lze určit, která z těchto dvou variant byla Kučanovi více k tíži. Co bylo blíže pravdě věděl asi jen Kučan sám. Každopádně ke změně své strategie musel však být veřejností teprve donucen.

### 3.4.2.5 Výbor na ochranu lidských práv.

Okamžitě po Janšově zatčení požadoval „dosluhující“ předseda ZSMS Tone Anderlič od slovinského ministra vnitra Tomaže Ertla informace v případě Janša.<sup>86</sup> Bylo mu však pouze sděleno, že případ spadá pod vojenskou prokuraturu. Přes tři desítky veřejně činných osobností adresovalo otevřený dopis slovinské skupštině a slovinskému předsednictvu s tímž požadavkem na poskytnutí informací. Slovinská moc však ještě nebyla připravena vnímat představitele občanské společnosti jako rovnocenné partnery. 3. června tak na zasedání předsednictva ZSMS vyzval Igor Bavčar k založení Výboru na ochranu práv Janeze Janši. Výbor byl založen téhož večera, pod ustanovující výzvu se podepsalo celkem 52 organizací, občanských hnutí, redakcí tištěných médií a pochopitelně též ZSMS atd.

Ve svém prvním prohlášení Výbor odmítl vnucování atmosféry výjimečného stavu, jež má za cíl ospravedlnit použití represe. Kvůli pokračujícím zatýkáním (Franciho Zavrla a Davida Tasila) se výbor přejmenoval na Výbor na ochranu lidských práv (*Odbor za varstvo človekovih pravic*), jenž později vstoupil do povědomí slovinské veřejnosti jednoduše jako Výbor. Mezi požadavky, které Výbor vytýčil, patřila možnost výběru právního zástupce a vyšetřování na svobodě. Velké otazníky také vzbuzovala už sama skutečnost, že v době míru je možné, aby vojenský tribunál soudil civilisty. Výbor jednal takticky velmi správně když ve svých počátcích požadoval pouze to, co umožňovaly platné zákony a ústava. Celá situace se tak stala zejména pro ZKS značně

---

<sup>86</sup> VURNIK, B. *Med Marxom in Punkom. Vloga Zveze socialistične mladine Slovenije při demokratizaciji Slovenije (1980-1990)*. Ljubljana: Modrijan, 2005, str. 132



nepříjemnou. Výbor totiž pouze vyžadoval důsledné naplňování základních právních principů socialistického samosprávného zřízení. Ovšem armáda nejenže nevyslechla požadavky Výboru, nýbrž chtěla ještě zdůraznit své postavení „nad systémem“, na nějž si coby jediný skutečný ochránce Titova odkazu činila nárok. Jednacím jazykem během vyšetřování tak byla srbochorvatština, ačkoliv v souladu se zákony měl být v podobných případech užit „republikový“ jazyk, tedy slovinština.<sup>87</sup> Přitom slovinský jazyk vždy byl a dosud je slovinskou veřejností vnímán jako mimořádně důležitý prvek, jenž do jisté míry kompenzuje nedostatek historické slovinské státnosti.

Taková míra armádní arogance slovinské veřejné mínění ještě více mobilizovala, jelikož zvýraznila silný protislovinský podtext celého procesu, jenž nevyhnutelně směřoval k soudní frašce. Kučan se původně uchýlil ke své taktice neutrality. Tu však, jak již bylo výše řečeno, nemohla veřejnost přijmout. Obzvláště nepříjemným překvapením pro slovinského stranického šéfa však bylo poznání, že jeho mlčení k celému případu nemohla přijmout ani část jeho vlastní strany. Tak například komunisté z řad zaměstnanců Sociologického institutu vznesli s odvoláním na pasivitu stranického vedení návrh, aby se začaly přímo spojovat jednotlivé místní stranické organizace, které podporují aktivity Výboru. Vznikl tak Aktiv komunistů za demokracii a Kučanovy nejhorší obavy se začaly naplňovat.<sup>88</sup>

Zde je třeba připomenout, že celý proces se odehrával na pozadí probíhajících ústavních debat, jejichž středobodem byla pro Slovince otázka suverenity. Výbor v této debatě zaujal nikterak překvapivé stanovisko, když unitaristické ústavní návrhy jednoznačně zamítnul.<sup>89</sup> Tento potenciální styčný bod pochopitelně slovinskému vedení, které se během ústavních debat a lublaňského procesu ocitlo mezi dvěma mlýnskými kameny, neunikl. V pozdější fázi boje slovinského vedení proti centralizačním ústavním návrhům přišla Kučanovi tato skutečnost vhod. Jak však později uvidíme, nepoužije Kučan tento moment k jakémukoliv sblížení s Výborem, nýbrž při pokusu o posílení svých vlastních pozic.

---

<sup>87</sup> Autor pochopitelně respektuje rozdíl mezi srbštinou a chorvatštinou, nicméně vzhledem k dobovým realitám je dle jeho soudu správné užití termínu „srbochorvatština“.

<sup>88</sup> BALAŽIČ, M. *Slovenska...*, 2004, op. cit. str. 236

<sup>89</sup> CABADA, L. *Politický...*, op. cit. str. 107

21. června byl Výborem a ZSMS zorganizován tzv. kulturní mítink, jehož se zúčastnilo 30 000 lidí, což bylo největší shromáždění, pořádané v Lublani od r.1945.<sup>90</sup> Po skončení mítinku zamířila menší skupinka demonstrantů k Metelkově ulici, kde se nacházelo vězení JLA. To pochopitelně nebylo v plánu organizátorů. Už samotné užití slova „kulturní“ v pojmenování celého shromáždění mělo jasný podtext. Organizátoři tak chtěli zdůraznit svou odlišnost od oficiální moci a armády. V neposlední řadě jim bylo též jasné, že v rozjitřené atmosféře by armáda neváhala zasáhnout proti protestujícím s odkazem na ohrožování JLA. Proto také předsednictvo ZSMS tuto událost označilo, snad poněkud přehnaně, za pokus o diskreditaci celého mítinku.<sup>91</sup> Jako akt chuligánství jej pochopitelně odsoudil i ZKS. 30 června byla „čtyřka“ obžalována a vlastní soud byl zahájen 18. července. V ulici Roška, v níž sídlil vojenský soud, se již pár dní po začátku procesu shromáždilo přes deset tisíc občanů.

Aktivita Výboru však měly celoslovinský charakter a získávaly masovou podporu. Zanedlouho své podpisy pod jeho výzvy připojilo více jak 100 000 lidí a přes tisíc nejrůznějších organizací.<sup>92</sup> Tomu odpovídala i měnící se struktura Výboru, když jeho vedení po původním šestičlenném předsednictví převzalo dvacetičlenné kolegium. Rozsah působnosti armádu nepochybně zaskočil. 20. června byla svolána Komise všelidové obrany Svazu komunistů Jugoslávie, na níž byly kritizovány „výpady“ proti armádě, které jsou dokumentovány množícími se slovními útoky na příslušníky ozbrojených sil a nápisy na stěnách budov.<sup>93</sup> Ve stejný den, kdy v Lublani probíhal kulturní mítink, se v Bělehradě konalo zasedání armádní stranické organizace. Byla to veřejná premiéra pro nového ministra obrany Veljka Kadijevice a ten nenechal nikoho

---

<sup>90</sup> PIRJEVEC, P. *Jugoslávie...*, op. cit. str. 451

<sup>91</sup> VURNIK, B. *Med Marxom...*, op. cit. str. 136

<sup>92</sup> To při celkovém počtu 2 milionů obyvatel Slovinska nebylo zanedbatelné číslo. PIRJEVEC, J.

*Jugoslávie...*, str. 451

<sup>93</sup> V tomto kontextu netřeba trpět iluzí, že by k nacionalisticky zbarveným výpadům v podání Slovinců nedocházelo. Renesanci v té době prožila lidová tvořivost ve své nejhorší podobě – na stěnách domů se objevovaly nápisy „Srbe na vrbe!“ či „Bosance na lance!“ (*lanac* = řetěz). Nápisy reflektovaly severojižní „logiku“, když Bosna byla díky předsedovi svazového předsednictva a Raifu Dizdarevičovi a předsedovi svazové Výkonné rady (vláda SFRJ) Branka Mikuliće označována za jednu z bašt konzervativizmu.

na pochybách, že hodlá pokračovat v důsledném a ještě jednotnějším boji proti nacionalizmu a rozbíjení jugoslávské federace. Kučanův politický instinkt mu však velel přerušit své mlčení. Pochopil, že nejen před soudem platí stará pravda, že mlčení je souhlas. A že se musí od celé akce do jisté míry distancovat jinak než mlčením, bylo Kučanovi jasné nejpozději ve chvíli, kdy se objevily známky nesouhlasu a dezintegrace v „jeho“ ZKS.

### 3.4.2.6 Kučan promlouvá, aneb jak nezklidnit Lublaň a rozzuřit Bělehrad.

Milan Kučan se odhodlal a svolal na 27. června, tedy necelý týden po prvním masovém mítinku v centru Lublaně, zasedání ÚV ZKS. Na zasedání Kučan promluvil o březnovém zasedání ÚV SKJ, na němž byl prezentován závěr, k němuž došla při svých analýzách slovinských událostí JLA, a sice že v Slovinsku probíhá otevřená kontrarevoluce. Současně však tvrdil, že zvěsti o údajném vojenském převratu jsou obyčejné pomluvy, které nezodpovědně rozdmýchává *Mladina*. Tím chtěl uklidnit vedení SKJ a JLA. Jejich členové totiž byli s Kučanovým mlčením stejně nespokojení, jako slovinská veřejnost. Té Kučan pro změnu adresoval prohlášení, že slovinský národ nemůže považovat za svůj žádný stát, v němž nebudou mít zajištěnu rovnoprávnost užívání své mateřštiny a kde by nebyla garantována jejich svoboda, suverenita a rovnoprávnost.<sup>94</sup> Kučan doufal, že tímto koktejlem uklidní jak SKJ, tak armádu a samozřejmě i slovinskou veřejnost. V silně rozjitřené situaci čekala slovinská veřejnost na každý náznak, že „Kučan je stále Kučanem“. Jeho opatrná kritika, založená na pro Slovince citlivé otázce jazyka, rozhodně byla dobrou strategií, ale její potenciál byl do velké míry umrtven svalováním viny na *Mladinu*. Tou dal totiž Kučan především Výboru jasně najevo, že do otevřeného střetu s jugoslávským vedením kvůli procesu se „čtyřkou“ jít nehodlá.

Kučanův klasický vyvažovací přístup však silně podráždil armádu, pro níž byl

<sup>94</sup> *Delo*, 29. 6. 1988. Je třeba zdůraznit, že pojem suverenita národů byl v Jugoslávii běžně užívaný termín a že ani v této situaci neměl Kučan na mysli suverenitu ve smyslu odtržení se od Jugoslávie. Situace byla ve stranické logice přesně opačná, právě soužitím s ostatními národy Jugoslávie mohou Slovinci coby nepočetný národ naplnit svou suverenitu. (pozn.aut.)

důkazem nespolehlivosti a nacionalizmu slovinského vedení. Armáda tak ostentativně ignorovala protesty slovinských stranických špiček a tři dny po prohlášení ÚV ZKS byl zahájen soud se „čtveřicí“, pochopitelně v srbochorvatštině. Svou troškou k nespokojenosti s „nacionalizmem“ slovinského vedení přišel během procesu i Miran Potrč, předseda slovinské skupštiny. 20. července totiž zaslal svazovému předsednictví protestní dopis, v něm se ohrazoval proti porušování paragrafu 243. a ústavy SFRJ a paragrafu 212. ústavy Socialistické republiky Slovinsko, což znamenalo porušování obou ústav užíváním srbochorvatštiny během procesu.<sup>95</sup>

Armáda ani netušila, jak velké chyby se díky své nabubřelosti dopustila. Chtěla-li oslabit Kučanovu pozici mezi Slovinci a znemožnit tak jakékoliv spojenectví mezi vedením ZKS a Výborem, stačilo kývnout na protest slovinského stranického vedení. Vedení procesu by sebralo Kučanovi jakoukoli možnost jakkoli protestovat. Není totiž pochyb o tom, že Kučan by v takovém případě nemohl činit už zhora nic, poněvadž jakýkoliv další útok na pozadí procesu by byl útokem na systém, na jehož mocenské pyramidě koneckonců sám seděl. Armáda by navíc v takovém případě mohla „informovat“ veřejnost o blízké a intenzivní spolupráci slovinské SDV a armádní kontrarozvědky, jež procesu předcházela. A dost možná armáda i vedení SKJ doufaly, že se s rostoucím tlakem ze středu slovinských komunistů vyprofilují „zdravé síly“, jež by jim poté umožnily zbavit se neposlušného Kučana.

Rozsudek nad obžalovanými byl vynesena 27. července. Soudní fraška „nadělila“ podplukovníku Ivanu Borštnerovi čtyři roky žaláře, Janezu Janšovi a Franci Zavrlovi rok a půl a Davidu Tasičovi pět měsíců. Vše nepodmíněně. Na rozsudek čekal před budovou soudu několika tisícový dav, jenž jej okamžitě odmítl. Výbor vydal prohlášení, že bude legální cestou a za užití všech dostupných legálních prostředků bojovat za osvobození všech odsouzených. Na zasedání ÚV ZKS stranické vedení znovu odsoudilo porušování ústavy z důvodu neužití slovinského jazyka během vyšetřování i samotného soudního řízení. Užití termínu „protiústavní“ bylo v slovinské stranomluvě značné

---

<sup>95</sup> TOPLAK, C. Obdobje socialističnega parlamentarizma (1945-1990). In PRUNK, J.; TOPLAK, C.; HOČEVAR, M. *Parlamentarna izkušnja Slovencev 1848-2004*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2004, str. 210-211

novum.<sup>96</sup>

### 3.4.3 Důsledky lublaňského procesu.

#### 3.4.3.1 Nečekaná pomoc a nevykonaná čistka slovinského vedení.

Za svou „nekooperativnost“ byl Milan Kučan ostře atakován ministrem obrany Veljkiem Kadijevičem již během procesu. V průběhu jedné z jejich vzájemných schůzek se Kadijevič vyjádřil v tom smyslu, že mu vůbec nejde „o pár špiónů“ (míněno Janša a spol), nýbrž že jej zajímá, na čí straně je slovinské vedení. Výbor se oproti očekáváním JLA a SKJ odmítl rozpustit po vynesení rozsudku, ba co víc, nově se začal dožadovat možnosti promluvit do návrhů ústavních změn. Poučka, že nikdy není tak zle, aby nemohlo být ještě hůř, platila v tuto chvíli pro Milana Kučana dvojnásob, ale v jeho situaci mezi dvěma mlýnskými kameny to byla cena za jeho politickou strategii.

Vojenský prokurátor Mazič se v srpnu odvolal k Vrchnímu vojenskému soudu, jelikož se mu tresty pro odsouzené jeví jako příliš mírné. Odvolání podali i obžalovaní. Tato jejich „drzost“, spolu s Kučanovým lavírováním a neschopností vypořádat se s Výborem znamenaly jediné: nad slovinským vedením se stahovala mračna. Mělo to být naposledy, co se Milanu Kučanovi podařilo obratným politickým kličkováním z celé situace vyváznout.

Neklid se mezitím šířil i v ostatních částech federace. Ovšem při bližším pohledu na události v Srbsku a jejich srovnání se slovinským jarem nemůže být kontrast větší. Zatímco slovinská veřejnost volala po dodržování zákonnosti, Milošević mobilizoval (nejen) kosovské Srby, aby využil moci jejich desetitisícových davů, tzv. mítinků pravdy, k otevřenému nátlaku na své protivníky během ústavních debat. Hněv „spravedlivě“ rozrušených Srbů, kteří až doteď byli hlavními oběťmi jugoslávského (kon)federalizmu, chorvatsko-slovinského hospodářského vykořisťování a šovinizmu a albánského teroru, nasměroval srbský vůdce též proti kosovskému a vojvodinskému vedení během tzv. jogurtové revoluce. Milošević namísto pojmenování pravých důvodů

---

<sup>96</sup> BALAŽIČ, M. *Slovenska...*, 2004, op. cit. str. 283

jugoslávské a tedy i srbské krize nabízí frustrovaným davům militarizované klenoty ze srbské mytologie i dějin dávno i nedávno minulých. Ani tato masová shromáždění, otevřeně volající po porušování jugoslávské ústavy, ani hrozivá hyperinflace, ani rostoucí zahraniční dluh Jugoslávie, nic z tohoto výčtu neohrožovalo základy Jugoslávie. Ovšem tu samou Jugoslávii by svou kritikou zneužívání moci ráda zničila slovinská kontrarevoluce, vedená šovinisty a fašisty, dožadujícími se hospodářských reforem a dodržování ústavy za mlčení nacionalistických slovinských komunistických vůdců a aktivní podpory dezorientovaných mládenců, kteří už jednou během plakátové aféry jasně prokázali svou nebezpečnost a schopnost podlomit základy státu.

Celkové dění v Jugoslávii, resp. jeho absurditu a do očí bijící kontrast při srovnání exemplárního zásahu armády do civilního života během slovinského jara a exemplární nečinnosti vůči Miloševićově štvavé kampani proti všem je třeba mít neustále na paměti. Jen potom může totiž naplno vyniknout mírnost a kultivovanost slovinských protestů, jež se zakládají na občanské angažovanosti a nikoli na v duchu zúčtování se všemi se nesoucích výzvách srbského vůdce. Tento rozdíl je analogický rozdílu mezi memorandem Srbské akademie věd a vyzněním Slovinského národního programu.

13. září 1988 se konalo společné zasedání slovinského a jugoslávského předsednictva za účasti JLA. Již samotné složení dávalo tušit, že tématem mělo být pro Bělehrad naprosto nepřijatelné chování slovinských politických špiček během procesu se „čtyřkou“. Tehdejší předseda jugoslávského předsednictva, bosenský konzervatívec Raif Dizdarević, ultrakonzervativní dogmatik a stranický šéf Stipe Šušteršič a podrážděný ministr obrany generál Kadijević nenechali na slovinském vedení nit suchou. Předseda slovinského předsednictva, liberální ekonom Janez Stanovnik, reagoval na útoky svazových činitelů slovy, že za vzniklou situaci mohou „poděkovat leda sami sobě.“<sup>97</sup> Za to si od ministra obrany Kadijeviće vysloužil označení „provokatér“. Pro větší srozumitelnost svých slov ještě Kadijević dodal, že nyní již není problém nějaký výbor nebo opozice, nýbrž že problémem je slovinské vedení. Bylo zřejmé, že svazové vedení se staví zcela jednoznačně na stranu armády. Slovinskému vedení, jemuž šlo doslova o politické přežití, se však dostalo naprosto nečekané „pomoci“ od Slobodana Miloševića,

<sup>97</sup> BALAŽIČ, M. *Slovenska...*, 2004, op. cit. str. 287



který je ve sporu s předsednictvím podpořil.<sup>98</sup> Zde je třeba poněkud analyzovat situaci, abychom plně pochopili, co mohla Miloševićova podpora znamenat a jak je vůbec možné, že se srbský vůdce mohl postavit armádnímu velení i konzervativnímu vedení SKJ.

Tou dobou měl za sebou Milošević první a neúspěšný pokus o svržení vojvodinského vedení v duchu své „protibyrokratické revoluce“. Milošević je koncem června napadl ve svém interview pro týdeník *NIN* s tvrzením, že svým odmítáním ústavních dodatků dává jasně najevo svůj separatizmus.<sup>99</sup> Když vojvodinské vedení Miloševićovu kritiku odmítlo, sešlo se před ÚV Svazu komunistů Vojvodiny několik tisíc demonstrantů, kteří odsuzovali separatizmus vojvodinských komunistů. Na mítinku nechyběli ani Srbové z Kosova, Miloševićovo oblíbené „černé svědomí federace“. Ačkoliv byl tento pokus zúčtování s vojvodinským vedením ještě neúspěšný, byl jasným důkazem, že Milošević má armádu a vůbec celý bezpečnostní aparát na své straně. Ani armáda a ani policie proti demonstrantům nic nepodnikla a Miloševiče nikdo za nabádání k porušování veřejného pořádku a koneckonců ústavnosti nenapadal. Porovnáme-li tuto událost s nedávno skončeným lublaňským procesem, je naprosto zřejmé, že Milošević poté, co si zavázal Stipe Šuvara, ovládl též JLA.

Ještě jednou zdůrazněme, že Vojvodina, podobně jako Kosovo, měla své zástupce ve všech kolektivních orgánech vedení země, včetně Svazu komunistů Jugoslávie a útok na ní byl útokem na ústavní pořádek země. Na ten samý ústavní pořádek, v jehož jménu se JLA tak silně angažovala v slovinské „kontrarevoluci“. Nyní již lze poměrně spolehlivě interpretovat Miloševićovu podporu Kučanovi na výše popisovaném zasedání. Milošević tím zaprvé demonstroval svou sílu, když dal všem pochybovačům jasně najevo, že armádu má pod svou kontrolou. Oplátkou za „pomoc“ Slovincům od nich srbský vůdce očekával menší odpor při prosazování ústavních dodatků a tichou podporu při řešení „problémů“ Vojvodiny, Kosova a konečně i Černé Hory, kam již brzy dosadí svého protégé, mladého a naprosto bezpáteřního Mila Đukanoviće. Slovinské vedení tak přestalo přímý útok nejen díky vlastní jednotnosti, ale též díky pomoci srbského vůdce.

---

<sup>98</sup> Tamtéž.

<sup>99</sup> PIRJEVEC, J. *Jugoslávie...*, op. cit. str. 452



### 3.4.3.2 Vítězství či prohra? 17. zasedání ÚV SKJ a Kučanův nesplacený dluh.

Důvod k první slovinské splátce Slobodanu Miloševićovi měl přijít již v říjnu. To když se jím orchestrované davy z celého Srbska vydaly na pochod „na Nový Sad“, správní centrum Vojvodiny. Cíl byl zřejmý, a sice zúčtovat s vojvodinskými separatisty jednou provždy. Tentokrát byl Milošević úspěšný a na místa vojvodinských „separatistů“ byli dosazeni Miloševićovým představám poněkud více konvenující politici. Osudy autonomních oblastí prozatím Kučana příliš netrápily, nicméně v otázce některých Miloševićem požadovaných ústavních změn ustoupit nehodlal. V duchu své politiky „se všemi a s nikým“ se totiž nyní, když se mu podařilo ustát útok v rámci svazového vedení, musel pro změnu legitimizovat před slovinskou veřejností, kde plánované ústavní změny vzbuzovaly nevoli občanské společnosti již na začátku roku. Poslední utkání lublaňským procesem oslabeného slovinského vedení o povahu ústavních dodatků se odehrálo na 17. zasedání ÚV SKJ, které bylo zahájeno 14. října 1988.

Na zasedání ÚV SKJ, které mělo rozhodnout o konečné podobě změn federální ústavy, se Slovincům podařilo zablokovat vůbec nejnebezpečnější ze všech navrhovaných změn, podle níž by v případě střetu měly federální zákony přednost před republikovými. Aby poněkud zmírnil Miloševićův hněv, souhlasil Kučan s větší srbskou kontrolou nad Kosovem. Ovšem slovinský člen předsednictva Franc Šetinc, jenž měl právě nešťastné Kosovo ve své agendě, demonstrativně rezignoval.<sup>100</sup> Miloševićovi byla zase tato slovinská „nevděčnost“ poslední lekcí, po níž se rozhodl neponechat ve federální politice již nic náhodě. Karty pro rok 1989, jenž měl být plný hysterie na lince Lublaň-Bělehrad, byly rozdány.

Kučan se s pocitem velkého vítězství jal zdůrazňovat úspěch Slovinců, kterým se podařilo zabránit centralizaci Jugoslávie za současného prosazení hospodářské liberalizace. Ačkoliv slovinská veřejnost se svým vedením během kritického 17.

---

<sup>100</sup> Franc Šetinc v této souvislosti označil souhlas s Miloševićovým nakládáním s autonomií Kosova poněkud prorocky za „hloupost, která nám přijde draho“. PIRJEVEC, J. *Jugoslávie...*, op. cit. str. 453

zasedání ÚV SKJ silně sympatizovala, jeho výsledek u Slovinců nadšení nebudil. Výbor, jenž přejal odmítavá stanoviska slovinských spisovatelů a sociologů stran ústavních změn *en bloc*, dal slovinskému vedení najevo, že schopnost nepodlehnout tlakům z Bělehradu úplně, nýbrž „pouze napůl“, již nebude možné před slovinskou veřejností interpretovat jako vítězství Lublaně. Kučanovi byl naposledy dopřán pocit vítězství, které bylo založeno na základě jeho pověstného politického kličkování a které mu dodalo dostatek sebedůvěry k prosazení ústavních změn v slovinské skupštině. 28. října tak předseda ústavní komise slovinské skupštiny (a současně předseda celé skupštiny) Miran Potrč, který ještě nedávno protestoval proti užívání srbochorvatštiny během procesu se „čtyřkou“, prohlásil, že většina slovinských požadavků byla do návrhů ústavních změn ústavy SFRJ zapracována. Na základě tohoto závěru ústavní komise zamítla skupština pořádání referenda o ústavních změnách, jelikož jejím „požadavkům bylo vyhověno.“<sup>101</sup>

Respektovaný „opoziční“ právník Peter Jambrek a s ním i celý Výbor, spisovatelé i sociologové unisono ústavní dodatky odmítli. Sebejistý Kučan, který jakoby si odmítl uvědomit, že se mu z plánované čistky podařilo vyváznout jen s notnou dávkou štěstí a stále ještě vysokou podporou u slovinské veřejnosti, si nyní hodlal urovnat své „domácí“ poměry. Zde však v domněnku, že podporu Výboru již nepotřebuje tak akutně jako před 17. zasedáním ÚV SKJ, tvrdě narazil.

### 3.4.3.3 Když méně je více. Kterak posilováním Kučan Kučana oslabil.

14. října padl rozsudek u Vrchního vojenského soudu stran odvolání ve věci „čtyřky“. Davidu Tasičovi byl původní trest zdvojnásoben na deset měsíců žaláře, ostatním byly potvrzeny tresty v původní výši.<sup>102</sup> Reakce Výboru na vojenskou svévůli a soudní frašku spolu s nedostatečným angažováním se slovinského vedení ve věci „čtyřky“ byla logická. U vědomí široké podpory, které se Výbor těšil mezi obyvatelstvem, tak z prostředí kolegia Výboru poprvé vzešly konkrétnější obrysy jeho

<sup>101</sup> TOPLAK, C. *Obdobje socialističnega...*, op. cit. str. 211

<sup>102</sup> VURNIK, B. *Med Marxom ...*, op.cit. str. 142

politizace v podobě Slovinského demokratického svazu.<sup>103</sup> Po vyjádření odsouzených, že budou ignorovat výzvu k nastoupení výkonu trestu, vydal Výbor prohlášení, v němž oznámil svolání protestního mítinku, bude-li odsouzeným doručena výzva k nastoupení výkonu trestu. Kučan však nehodlal ustupovat požadavkům Výboru a pokračoval v nastoupeném posilování svých pozic, resp. ve snaze o toto posilování.

Na konci října se mu podařilo prosadit svého kandidáta do slovinského předsednictví, jenž byl protikandidátem Igoru Bavčarovi, tou dobou předsedovi Kolegia Výboru na ochranu lidských práv. Předtím navíc Kučan na Bavčara zaútočil v souvislosti s organizováním protestního mítinku proti očekávanému uvěznění „čtyřky“. Kučan obvinil Bavčara z vyzývání k „občanské neposlušnosti“, což prý odporuje demokratickým zásadám, za něž se Výbor tolik bere. Absurdita této Kučanovy argumentace je o to zřejmější, že samo ÚV ZKS charakterizovalo soudní proces se „čtyřkou“ jako odporující ústavě. Spolu s „volebním“ úspěchem a zamítnutím referenda ve věci ústavních změn slovinskou skupštinou se na první pohled mohlo zdát, že Kučanova taktika vychází. Avšak nic nemohlo být vzdálenější pravdě. Kolegiu Výboru bylo v té chvíli totiž jasné, že ZKS není bez nátlaku schopen překročit svůj stín.

Koncepce Svazu komunistů coby liberalizujícího se a demokratizujícího se politického hnutí, jehož vlastním přerodem dojde k vytvoření Slovinska, coby demokratického (nikoli nutně nezávislého) státu bez monopolu moci kohokoliv, vzala jednou provždy za své. Předáci občanské společnosti se „vyléčili z Kučana“ a jeho stranické obnovy, resp. z limitů této obnovy a ze Svazu komunistů Slovinska začali hojně vystupovat významní intelektuálové, za všechny jmenujme např. pozdější významnou socioložku Mirjanu Ule či filozofa Slavoje Žižka. Kučan pravděpodobně začal tušit, že jeho posilovací manévr nevyšel. 14. listopadu 1988 tak vydal ÚV ZKS oficiální prohlášení, v němž slovinští komunisté navrhli omilostnit „čtyřku“. Již za týden se totiž měl v Lublani konat protestní mítink s nebezpečným názvem „Za dodržení lidských práv, suverenity SR Slovinska a referendum (o ústavních změnách –

---

<sup>103</sup> V Slovinsku pochopitelně v té době nebyly povoleny žádné politické strany. Díky korporativistickému charakteru systému je umožněno pouze sdružování na nepolitickém základě, pročež musel být použit termín „svaz“. SDZ ve svých programových tezích uvádí požadavek na zavedení parlamentní demokracie a suverénního (nikoli samostatného – sic!) slovinského státu, zastavení odlévání slovinského kapitálu do ostatních částí federace, civilní dohled nad armádou, oddělení moci a ozbrojených sil atd.

pozn. aut.)“. Kučanovi, jenž celou dobu budoval svou mocenskou pozici na liberalizaci a obraně Lublaně před Bělehradem tak reálně hrozilo, že celý mítink vyzní především proti němu samotnému.

Oslabení liberálního křídla ZKS v důsledku odchodu četných intelektuálů tak ohrozilo i předsedu samotného. Závěr roku mohl mít pro Kučana, jemuž bylo jen na chvíli souzeno cítit se vítězem, hořkou příchuť, avšak i tentokrát mu přispěchal na „pomoc“ Slobodan Milošević, který nemohl Kučanovi zapomenout chování Slovinců na 17. zasedání ÚV SKJ. Byla to další etapa na Kučanově cestě za poznáním, že je především Slovinec a až poté komunista.

17. listopadu 1988 předseda slovinského Socialistického svazu pracujících lidu Jože Smole navrhnul na půdě svazového Socialistického svazu omilostnit „čtyřku“ a zároveň propustit z vězení všechny odsouzené v souladu s paragrafem 133 trestního zákoníku SFRJ za takzvané slovní delikty. Jeho návrh byl pochopitelně zamítnut. Ale nejhorší mělo teprve přijít. 19. listopadu 1988 se v Bělehradu konala milionová demonstrace. Demonstrující se dovolávají centralizace Jugoslávie, cílem jejich útoků byly „nejnebezpečnější ze všech separatistů“, a sice albánští iredentisté a slovinští „kontrarevolucionáři“. Nevidaně vypjatý nacionalismus během shromáždění, sílící nenávistná kampaň proti Slovincům dosáhly obludných rozměrů. Milan Kučan prozatím pochopil, že s Miloševićem si není radno zahrávat. Stále si však ještě odmítal připustit, že bez podpory zdemokratizované občanské společnosti, z níž se během lublaňského procesu zrodila skutečná opozice, se Miloševićovým atakům ubrání jen stěží.

Ohlédneme-li se zpět za mimořádně turbulentním obdobím mezi lety 1986-1989 a zejména pak na pozadí lublaňského procesu, zůstává celá řada otázek nezodpovězených. Co se týče JLA, jen těžko lze říci, zda chtěla více postrašit slovinské vedení, či zda bylo jejím primárním účelem zúčtovat s nenáviděným Janšou, jehož články mj. donutily ministra obrany admirála Mamulu, aby přenechal svůj post Veljku Kadujevići. Ten byl sice též zastáncem tvrdé linie, ovšem postrádal Mamulovu ráznost, což se také časem projevilo jeho faktickým sekundováním sílícímu Miloševićovi. Jaká byla přesná představa JLA o „procesu se čtyřkou“ tedy není zcela bezpečně známo. Je možné, že s jistými incidenty počítala a že je možná chtěla použít pro mocenský zásah většího rozsahu, jak by mohlo naznačovat vyznění dokumentu

5044-3, týkajícího se spolupráce republikových bezpečnostních složek při pacifikaci protestů ze strany civilního obyvatelstva.

Masovost slovinské reakce, jednotný postup občanských hnutí včetně ZSMS a schopnost Výboru vzbudit polemiky uvnitř samotného Svazu komunistů Slovinska, to vše patrně armádu zaskočilo. Svou ostentativně protislovinskou arogancí navíc JLA umožnila nacionalizaci požadavků Výboru. I zde se stala armáda obětí jednoho z nástrojů, který sama po desetiletí používala. Zvěrstva, která se děla na území bývalé Jugoslávie během druhé světové války pochopitelně nebyla jen německé či italské provenience. Složitou spleť nenávistí jak mezi jednotlivými národy (Srbové vs. Chorvaté), tak uvnitř jednotlivých národů (Slovinci), se Tito rozhodl překrýt odkazem vítězného partyzánského boje, k němuž později přibyla jugoslávská nezařazenost.

Tolik populární jugoslávské poválečné heslo „ni(t)ko nam ništa ne može“<sup>104</sup> bylo výslednicí vítězného odporu proti německým a italským okupantům, poté Titova (rozuměj jugoslávského) „Ne!“ Stalinovi a v neposlední řadě též implicitního „Ne!“ „Američanům“, čili západu obecně. Toto zaklínadlo se Titovi jevilo jako mimořádně účinné a účelné - pro válečnou generaci totiž bylo součástí upřímné hrdosti na vítězné válečné úsilí a na postavení, jakého se Titově Jugoslávii podařilo dosáhnout na mezinárodní scéně. S jistou dávkou zjednodušení lze říci, že s příchodem hospodářské krize pak toto heslo v ústech mladších generací nově nabylo schopnost přechýlit se (výhradně) směrem k tomu kterému národu, přičemž si však ponechalo svůj původní bojovný náboj. Tato separátní internalizace původně integrujícího prvku se však netýkala „pouze“ národů, nýbrž též některých institucí, jak jsme si ukázali na příkladu arogantního chování JLA. Výsledkem snahy o vybudování jugoslávské hrdosti, založené na pocitu jugoslávské výjimečnosti (ať už domnělé či skutečné), tak byl poněkud furiantský a provinční pocit nadřazenosti kdekoho nad kdekým i v rámci federace samé. Větší dějinná ironie snad maršálův odkaz ani nemohla potkat, avšak v jugoslávském případě snad více než kde jinde platí, že ironie je nepochopená

---

<sup>104</sup> Nikdo nám nic nemůže, ve smyslu nikdo nás neporazí, se vším se vypořádáme. Nikdo se srbsky řekne „niko“, zatímco na území Chorvatska a též v Chorvaty a Muslimy obývaných částech Bosny a Hercegoviny se nikdo řekne „nitko“. Touto poznámkou nemá autor v úmyslu uvádět nedůležité detaily, nýbrž naznačit zamýšlenou integrující podstatu této poválečné formule.

zákonitost.

Byť se tedy armáda stále vnímala jako ochránce konceptu jugoslávství a tedy i jugoslávského „nenárodního“ nacionalizmu, její s časem narůstající podřízenost vůči sílícímu Slobodanu Miloševićovi měla i zde své praktické důsledky. V očích nesrbských národů Jugoslávie tak byl rozdíl mezi jugoslávstvím a velkosrbstvím stále zanedbatelnější. Po generace zdůrazňované mýtické semknutí se tváří v tvář Moskvě se mohlo v pozměněné formě reprodukovat na národní bázi uvnitř Jugoslávie samé.

### **3.5 1989: Nacionalizace slovinské otázky**

#### **3.5.1 Partie začíná. Pluralizace slovinské opozice.**

Neústupnost Výboru a ohlášená politizace části občanské společnosti daly Milanovi Kučanovi jasně na srozuměnou, že konsolidace moci, založená na osvědčených metodách politického lavírování a polovičatá řešení již nebudou pro slovinskou společnost přijatelná. Ochota Výboru pořádat protestní mítinky nikoli pouze proti svéráznému armádnímu pojmání práva či svazovým orgánům, nýbrž i proti (ne)činnosti „vlastních“ komunistů (viz. mítink v Lublani 21. listopadu 1988), znamenal vážnou ránu Kučanově politické strategii před slovinskou veřejností, založené na principu „já nic, to všechno Bělehrad“. Pokračování v této taktice ze strany ZKS by bylo potrestáno ztrátou zbývající legitimacy, již v té době komunisté stále ještě disponovali.

Překotný rok 1989 však přinesl do slovinské a jugoslávské reality natolik převratné změny, že by v ně z řad konstituující se opozice nedoufali snad ani ti největší optimisté. A všechny tyto změny znamenaly pro Milana Kučana jediné, a sice růst tlaku na jeho osobu. Poté, co se Výbor na ochranu lidských práv odmítnul jednoznačně politizovat a zůstal především na jakési „helsinské“ rovině obrany lidských práv, došlo k překotnému sledu ustanovování celé řady „protostranických“ svazů.<sup>105</sup> Pro tyto svazy

---

<sup>105</sup> Jak již bylo řečeno, všechny formy sdružování (se) občanů musely v souladu s ústavou nést označení „svaz“, jelikož politické strany byly zakázány. Termín „protostranický“ zde není užit proto, že by tato



lze již použít termín opozice, ačkoliv pochopitelně z podstaty jugoslávského státního zřízení nemohla klasická opozice v klasické podobě existovat. Dalším zdrojem tlaku na Kučana bylo černé svědomí každého balancujícího „reformátorského“ komunisty, a sice stará garda, která v čele s Francem Popitem znepokojeně sledovala nedostatečnou ráznost a „přehnaně liberální“ tendence svého bývalého protégé. A konečně tu byl též faktor jugoslávské politiky, jenž byl velkým katalyzátorem změny Kučanova přístupu ke slovinské opozici.

Prvním uskupením mimo poválečný systém a první „protistranou“ byl již v květnu 1988 založený Slovinský selský svaz (*Slovenska kmečka zveza* – SKZ) pod vedením Ivana Omana a jeho mládežnická odnož, jež však byla oficiálně součástí ZSMS. 11. ledna 1989 byl v Cankarově domě založen Slovinský demokratický svaz (*Slovenska demokratska zveza* – SDZ) pod vedením Dmitrije Rupela. Bylo to poprvé, co podobná organizace otevřeně již při svém ustanovování prohlásila, že usiluje o nastolení parlamentního demokratického systému bez monopolu jakékoliv strany na moc.<sup>106</sup> Při Ruplovu projevu zazněla též kritika porušování lidských práv, zaostávání za Evropou a pro ZKS obzvláště nepříjemná kritika přijaté centralizační ústavy. O ní Rupel prohlásil, že byla připravena starou gardou, ale že přece jen vidí jisté náznaky změn. Jednou z nich měl být příchod Markoviće, který nahradil odstoupivšího Branka Mikuliće.<sup>107</sup> Kritiku ústavy podpořil i profesor Peter Jambreč. Ten navrhnul, aby

---

nová uskupení neměla aspiraci na status politické strany, nebo proto, že by nedokázala formulovat politické požadavky, nýbrž proto, že ani republiková, ani federální ústava neuznávaly jiné čistě politické uskupení, než svazy komunistů. Dalším důvodem pro užití tohoto termínu je skutečnost, že pro drtivou většinu těchto svazů, ať už měly ve svém názvu klasická „stranická“ označení jako např. „sociálnědemokratická“, „demokratická“ či „křesťanskosociální“, byly primárními tématy otázky slovinské suverenity, jejího ústavního ošetření, republikových pravomocí, konfederalizmu či zavedení pluralitní demokracie, odstranění vůdčí role komunistů atd. Skutečný politický program, jenž by odpovídal jejich pojmenování, pochopitelně zdaleka ještě nebyl na pořadu dne a pohříchu by neměl ani smysl. V prvé řadě se musely nové svazy orientovat na otázku systémovou, a sice prosazení pluralitní politické demokracie.

<sup>106</sup> BALAŽIC, M. *Slovenski Berlinski zid 1989. Partija, alternativa in boj za oblast*. Lublaň: Študentska založba 2006, str. 380-383

<sup>107</sup> Branko Mikulić ze své funkce svazového premiéra odstoupil 30. prosince 1988, což nemělo v novodobých jugoslávských dějinách obdoby. Důvodem k jeho demisi měla být neschopnost Mikulićovy vlády zvládnout akcelerující hospodářskou katastrofu. Ačkoliv je pravda, že Mikulić rozhodně nemohl



opozice přišla s vlastním návrhem ústavy a poté jednala o sporných bodech s oficiální mocí s tím, že by se k těmto bodům měla vyjádřit buď skupština, anebo nejlépe občané v plebiscitu. A stranou nezůstala ani otázka slovinské suverenity. Dle SDZ nebyla myslitelná bez demokracie a naopak, přičemž Slovinsko by mělo uplatnit svou suverenitu v rámci konfederace s ostatními jugoslávskými národy. Své postoje v otázce bezpečnosti pronesl nový místopředseda SDZ Janez Janša, t.č. „pravomocně“ odsouzený Nejvyšším vojenským soudem, když se vyjádřil k eventuálnímu armádnímu zásahu na území Slovinska. Janša pronesl po bouřlivém roce 1988 nikterak nepochopitelnou úvahu, že by takový zásah nutně musel mít podobu okupace. Rukavice moci byla hozena a Milan Kučan měl učinit svůj první krok v novoroční mocenské partii, jež se z šachového souboje měla zvrhnout v pokerovou partii s vysokými sázkami.

Již následujícího dne, 12. ledna, přijmou stranické špičky dokument s názvem *Postoj predsednictva ÚV ZKS k politickému pluralizmu*. V něm uvádí své argumenty, lépe řečeno podmínky, za jakých je ZKS připraven tolerovat SDZ a výhledově též jiné jemu podobné politické organizace.<sup>108</sup> Podle zásady „neustoupíme ani tam, kam jsme již byli tak jako tak zatlačeni“ v tomto dokumentu komunisté rozvíjejí teze o Socialistickém svazu pracujících lidu jako jediné platformě pro rozvíjení politické (tedy

---

přinést spásu hroučícímu se hospodářství, je třeba říci, že se na jeho odchodu podepsala aféra Agrokomerc a následný politický pád Hamdiji Pazderce, s nímž byl bosenský Chorvat Mikulić v letitém a těsném mocenském spojení. Agrokomerc byl bosenský potravinářský gigant, jenž byl významný i v celojugoslávském kontextu. V r.1987, kdy aféra vypukla, vyšlo najevo, že společnost pod vedením Fikreta Abdiće vystavila nekryté dlužní úpisy ve výši několika set miliónů amerických dolarů. Následný skandál otrásl i celou jugoslávskou ekonomikou. Fikret Abdić byl chráněncem tehdejšího předsedy bosenského předsednictva Hamdiji Pazderce, resp. jeho bratra Hakiji Pozderce. Celá aféra však měla pravděpodobně politické pozadí, jelikož podobné hospodářské machinace nebyly v Jugoslávii ojedinělé. Aféra byla odstartována publikováním článku v bělehradském deníku Borba. Hamdija Pozderac byl nejvýraznější bosenskou politickou figurou a t.č. byl předsedou Ústavní komise federální skupštiny, kde zastával federalistická stanoviska a byl tak „hrozbou“ pro Slobodanem Miloševićem plánované centralizační ústavní změny. Navíc měl dle rotačního klíče v r. 1987 zaujmout post předsedy jugoslávského předsednictva, což by znamenalo další ohrožení centralistických plánů. Pozderac byl pod tíží aféry Agrokomerc přinucen stáhnout se z politického života a v r.1988 zemřel po záchvatu mozkové mrtvice. Z důsledku aféry Agrokomerc se však bosenská komunisté již nedokázali vzpamatovat a v následných vášnivých jugoslávských debatách konce 80. let byli pasivní.

<sup>108</sup> BALAŽIC, M. *Slovenski berlinski...*, op.cit. str. 35

nikoli stranické) plurality. Aby se mohly svazy stát součástí legálních institucí, musí souhlasit s dodržováním základů ústavnosti SFRJ, mezi něž coby základní konstituenty patří respektování socializmu, samosprávnosti, federalizmu, plurality vlastnických forem atd. Přitom jasně formulovaný souhlas, byť jen verbálně, s těmito principy se od SDZ ani od jiných svazů neočekával. Bylo jaksi předpokládáno, že souhlas s nimi bude SDZ demonstrovat vlastním institucionálním zapojením se do fungování Socialistického svazu.

Fakticky mohl nyní Kučan před Bělehradem a svým stranickým svědomím argumentovat, že (stranická) politická pluralita nebyla v žádném případě nastolena, nýbrž že byly pouze rozvíjeny ústavou definované samosprávné principy nepolitické plurality v duchu plurality zájmů. Vlk se nažral a koza zůstala celá. Anebo se tak alespoň (Kučanovi) zdálo. Ve skutečnosti bychom jen těžko dokázali jasně říci, kdo byl méně spokojen, zda nenajezený vlk, či panicky vyděšená koza. Pravdou nicméně zůstává, že ve srovnání s ostatními částmi Jugoslávie to byla neslýchaná demokratičnost a že SDZ a později ostatní svazy rozhodně nevyužily svou účast v Socialistickém svazu proto, aby demonstrovaly svůj souhlas s jednostranickým socialistickým zřízením.

Pouhé dva dny po založení SDZ, tedy 13. ledna 1989, byl Alenkou Cotič jménem Ustavujícího výboru Sociálnědemokratického svazu Slovinska (*Socialdemokratska zveza Slovenije - SDZS*) zaslán dopis vedení Socialistického svazu. V něm bylo vedení Socialistického svazu uvědoměno o nově vznikajícím uskupení. V dopise ustavující výbor též uvedl, že se odmítá stát součástí Socialistického svazu, jelikož hodlá vystupovat jako skutečně nezávislé politické uskupení. 21. ledna pak byly zveřejněny základní programové teze vznikajícího SDZS a k jeho oficiálnímu ustanovení došlo 16. ledna v prostorech Cankarova domu.

Výzvy k ustavení sociálnědemokratického uskupení měly tou dobou v Slovinsku již delší „tradici“. Její budoucí skutečný předseda France Tomšič již v r.1987 vyzýval stávkující dělníky významného lublaňského strojírenského podniku Litostroj k ustanovení sociálnědemokratického svazu, ovšem bez většího ohlasu. Nicméně Tomšičova vytrvalost nakonec přinesla své plody. Společně s Alenkou Cotič a Andrejem Magajnou zformoval Ustanovující výbor SDZS, pro který nastal na začátku roku 1989 ten pravý čas. Navíc v něm začal být mimořádně aktivní též Jože Pučnik,

který se vrátil z dlouholeté emigrace v Německu a novému politickému projektu věnoval veškerou svou energii a rozhodnost. Mezi základní programové teze patří volání po slovinské civilní kontrole nad armádou, požadavek zabezpečit svobodu politického sdružování, zavedení úplné pluralitní parlamentní demokracie a tedy i tajných, všeobecných a přímých voleb.

Dalším výrazným prvkem programu SDZS je volání po nové slovinské ústavě, jež by náležitě ošetřila slovinskou suverenitu a státnost s tím, že ústava by měla být vypracována ústavodárným shromážděním, které by zahrnovalo i všechna neoficiální politická uskupení. Takto vypracovaný návrh by měl být předložen občanům v referendu. Ústava by měla zajistit také dostatečnou volnost při volbě hospodářského modelu a hospodářské politiky.<sup>109</sup> Vedle požadavků na vstup do evropských integračních struktur či liberalizaci hospodářství zaznívají též autentická sociálnědemokratická témata ochrany dělníků, což nebyl v podmínkách nedemokratických režimů střední a východní Evropy ani zdaleka takový protimluv, jak by se mohlo dnes zdát.

Již zmíněným odmítnutím vstoupit do Socialistického svazu se navíc SDZS stává zdaleka nejostřejším oponentem režimu, o poznání ráznějším nežli SDZ, která se rozhodla v Socialistickém svazu participovat. Tomšičova ráznost a Pučnikova aureola „skutečného disidenta“ postupem času „přitáhla“ k SDZS některé radikálnější politiky a sympatizanty. Zde právě leží zárodek pozdější netypické situace, kdy se v 90. letech SDZS resp. její nástupci nakonec přetvoří v centristicky-pravicovou a posléze

---

<sup>109</sup> Zde je třeba poznamenat, že součástí Ustavujícího výboru SDZS byl i Jože Mencinger, budoucí náměstek předsedy vlády pro ekonomiku. Z čistě praktického hlediska byla možnost takové politiky zbožným přáním. Jak si totiž později ukážeme, bylo naprosto zřejmé, že bez možnosti formulovat vlastní fiskální a monetární politiku nebyla slovinská krize řešitelná jednoduše proto, že slovinská ekonomika byla součástí ekonomiky jugoslávské. Pro stabilizaci slovinského hospodářství tak existovala dvě myslitelná řešení. Tím prvním byla zásadní reforma jugoslávského hospodářství, což však předpokládalo zavrnutí socialistického samosprávného modelu a to nebylo vzhledem k politické situaci myslitelné. Tím druhým možným řešením byla taková míra pravomocí, jež by stabilizaci umožňovala, vč. vlastní měny. Ovšem opatření v takovém rozsahu by bylo možné dosáhnout leda dosažením vlastní státnosti a samostatnosti, což se v té době jevilo stále ještě jako nedosažitelná a pro leckoho i nemyslitelná meta. Slovinští národohospodáři si těchto skutečností, patřících k ekonomickému triviu, museli být nepochybně velice dobře vědomi.

pravickou stranu.

Téma ústavy v diskurzu SDZ a SDZS nebylo nikterak náhodné. V r.1988 schválené ústavní změny federální ústavy totiž implikovaly proces změn ústav republikových. To dalo také zrod, resp. „zkompletování“ významného hráče v slovinském veřejném prostoru. Tento prostor bychom nyní mohli již nazvat politickou scénou. Nově „zkompletovaným“ hráčem byl Ústavní sbor (*Zbor za ustavo*), založený 23. února 1989. Sbor byl společným projektem Svazu socialistické mládeže Slovinska, Výboru na ochranu lidských práv, Společnosti slovinských spisovatelů, Slovinského demokratického svazu, Sociálnědemokratického svazu Slovinska a Slovinského rolnického svazu, tedy všech relevantních opozičních proudů (budeme-li mezi opozici s jistým zjednodušením počítat i ZSMS). Ústavní sbor později vystoupí jako významný aktér při vyjednávání konečných ústavních změn slovinské republikové ústavy. Začátek nového roku byl bohatý událostmi i mimo Slovinsko a ke změnám republikových ústav docházelo i jinde v Jugoslávii. A právě Miloševićova varianta tohoto procesu učinila z počátku nového roku skutečně „horkou zimu“.

Budoucí hlavní politické hráče ještě na začátku března doplnilo Slovinské křesťanskosociální hnutí (*Slovensko krščanskosocialno gibanje*) pod předsednictvím Petra Kovačeviče, kterého později vystřídal Lojze Peterle.

Optický ústupek opozici však rozhodně nebyl provázen nadšením v řadách řad ZKS. Zde totiž pozvolna vykristalizovaly tři základní proudy. První, nazvěme jej sociálně-liberální, představovali mladší členové ve vedení strany, z nichž mnozí se před pár lety přímo účastnili přeměny ZSMS z transmisivní organizace v na ZKS relativně nezávislou relativní opozici. Někteří z nich přitom volali po nastolení pluralitní demokracie a nestraničká pluralita pro ně nebyla dostatečnou zárukou nutné stranické obrody. Pak zde bylo Kučanovo „straničké svědomí“, stará garda slovinských normalizátorů pod vedením France Popita. Většina z těchto konzervativců se přímo účastnila Druhé světové války a souhlas s akceptováním např. SDZ resp. s jejím zapojením do politického systému pro ně byl noční můrou a jasným pošlapáváním Titova odkazu. A kdesi uprostřed se pohybovali centrističtí „Kučanovi lidé“, kteří museli současně uklidňovat normalizátory a krotit sociální liberály. A konečně tu byla svazová a srbská politika se svým rozhněvaným mužem z Požarevace.

### 3.5.2 Pánové, z cesty, prosím...

Revolučnost svazové politiky v roce 1989 předznamenal již samotný závěr roku předchozího a odchod Branka Mikuliće, o němž již byla řeč. Důležité však nebylo to, kdo z jugoslávské politické scény odešel, nýbrž to, kdo na ní zůstal. A byl to bezpochyby její nejaktivnější činitel Slobodan Milošević. Ostatní jugoslávští politici byli jednoduše ve vleku událostí, jež Miloševićova protibyrokratická revoluce nastolovala jako dobře promazaný stroj. Miloševićova politika *fait accompli* byla pro lavírující stranické technokraty bleskem, který (ačkoliv nepřicházel z jasného nebe) od nich vyžadoval něco, na co nebyli zvyklí, a sice aktivní politický přístup. Místo toho se uchýlili k taktice, která byla jejich politické genetické výbavě mnohem bližší, tedy obraně v podobě ústupu.

Protibyrokratická revoluce nabrala z hlediska ostatních republik na dramatičnosti, Miloševićův apetit se nyní již neomezoval „pouze“ na autonomní oblasti. „Dobrá zpráva“ uplatnění demokratické vůle demonstrujícího srbského lidu totiž přišla i z Černé Hory. Zde se, pravda až napodruhé, Miloševićovi podařilo prosadit v lednu své loutky – srbskému vůdci slepě oddaného Momira Bulatoviće a pletichářského hochštaplera a, jak měl koneckonců jednoho dne poznat i sám Milošević, bezskrupulózního prospěcháře Mila Đukanoviće. Jestliže byli nesrbští politici relativně lhostejní k osudu autonomie Vojvodiny a Kosova a byli ochotni (jako např. Kučan) předhodit Miloševićovi bez mrknutí oka, resp. za příslušné koncese pro „své“ republiky, uplatňování „demokratické vůle“ srbského lidu mimo rámec Srbska, bylo závažným precedentem, který znamenal jediné – nikdo se nemůže cítit bezpečně. Poměr sil v jugoslávském svazovém předsednictvu se dramaticky změnil.

Nově měl Milošević pod přímou kontrolou 4 hlasy z 9: vlastní srbský, vojvodinský, kosovský a černohorský. Nevýrazní makedonští komunisté bez náznaku sebemenší historické zkušenosti s parlamentarismem, natož pluralitní demokracií, nebyli pro Miloševiće ohrožením, obzvláště pak kvůli makedonské hospodářské krizi, jež byla i na jugoslávské poměry svým rozsahem výjimečná. Bosenští komunisté byly díky aféře Agrokomerc mocensky zlomeni. Jediné odbojné póly představovalo Slovinsko a potenciálně též Chorvatsko, kde se však komunisté ještě nedokázali



vzpamatovat z malátnosti následující po mocenském zásahu na začátku 70. let.

K zajištění si absolutní kontroly nejvyššího státního orgánu tak Miloševićovi scházely dvě věci. První byl jemu nakloněný šéf svazových komunistů. Tou druhou pak opuštění systému konsenzuálního rozhodování a prosazení „demokratického“ principu „jeden člověk, jeden hlas“. Tyto dvě otázky spolu do velké míry souvisely, jelikož SKJ se skládala z představitelů komunistických svazů republikových a (nyní již bývalých) autonomních oblastí. Jednoduché počty přitom napoví, že za takové situace by se SKJ stala realizátorem vůle srbských komunistů. A právě tímto směrem se rozhodl Milošević zaútočit poté, co se mu na 17. zasedání ÚV SKJ nepodařilo prosadit všechny původně zamýšlené centralizační změny federální ústavy.

Nikoli náhodou se pojednou mezi demokracie chtivými davы protibyrokratické revoluce začala objevovat hesla namířená proti bývalému Miloševićově spojenci a stranickému šefovi Chorvatu Stipe Šuvarovi. A tak i přeborník v mocenském lavírování Šuvar se musel pokusit o aktivnější přístup, chtěl-li politicky přežít Miloševićův nástup. Na zasedání ÚV SKJ, svolaném na 21. ledna, Šuvar ve svém projevu požadoval, aby se „věci, lidé a vztahy ve straně pojmenovali pravými jmény“.<sup>110</sup> Jeho politická nátura mu pochopitelně nedovolovala atak výhradně na Miloševiče, ačkoliv právě od něj hrozilo Šuvarovi největší nebezpečí. Rozhodl se pro notoricky známou taktiku kritiky „obou extrémů“, pro níž mu slovinští komunisté svými *Stanovisky k politické pluralitě* poskytli dostatečnou municí. Šuvarův obranný útok na srbské pozice vyburcoval normalizační letargií zmožené chorvatské komunisty, kteří kritizovali nezodpovědné rozdmýchávání národnostních vášní na etnicky smíšeném chorvatském jihu, které již předznamenávaly zlověstnou budoucnost.

Tato vyjádření vyvolala bouři nevole na srbské straně, která vyžadovala okamžité odstoupení Šuvara a svolání mimořádného kongresu, na němž by bylo zvoleno nové stranické předsednictvo. Počítali s tím, že k takové volbě by mělo dojít v souladu s „demokratickým duchem“ dle demokratického principu, který znamenal jediné, a sice princip „jeden člověk, jeden hlas“. To byla chvíle pro Milana Kučana a slovinské komunisty, kteří takticky podpořili jak Stipe Šuvara, třebaže je sám předtím kritizoval, tak své chorvatské kolegy. Slovinci přitom zopakovali teze o nutnosti

<sup>110</sup> BALAŽIC, M. *Slovenski Berlinski...*, op. cit. str. 51.

posílení nestrannického pluralizmu s nemonopolními komunisty. Zde je potřebné mít na paměti, že slovinští komunisté neměli v žádném případě na mysli odstavení sebe sama od moci. V souladu se *Stanovisky k politickému pluralizmu* vyplývala nová taktika, nikoli mocenské cíle. Kučanovo centrum jednoduše došlo k závěru, že taktickým útekem vpřed a zakomponováním nových politických uskupení do Socialistického svazu se podaří udržet mocenskou legitimitu komunistů, kteří by tak jako tak díky personálnímu zastoupení ve vedení společensko-politických organizací měli nad politickým děním kontrolu.

Rozhodnutí nad osudem Stipe Šuvara bylo prozatím odloženo na 22. zasedání ÚV SKJ, avšak ani tehdy se Miloševićovi nepodařilo prorazit rodící se slovinsko-chorvatský blok.

### 3.5.3 Kosovské šachty a lublaňské šachy.

Kučan se cítil být mocensky posílen, a to jak v rámci SKJ, tak před slovinskou veřejností, kde mu byla stále vyčítána polovičatost v procesu se „čtyřkou“. Navíc se na rozdíl od konce roku 1988 rozhodl nenastupovat na „domácí“ politické scéně s ostentativní razancí a spíše hledal příležitost, jak co nejelegantněji nenásilně omezit manévrovací prostor SDZ a potenciálně i jiných nových politických uskupení, a to nikoli metodou represe, nýbrž spolupráce v pokud možno nekonfliktních tématech, kde měla jak opozice tak komunisté prakticky identický zájem. A tímto průsečíkem byla bezpochyby snaha ubránit se centralizačním snahám protibyrokratických revolucionářů.

Demonstrace totiž měly - na rozdíl od Srbska - v Slovinsku schopnost výrazně legitimitu komunistů nalomit, nikoli posílit. Příležitost k nastolení formální spolupráce s opozicí poskytl Kučanovi Slobodan Milošević se svou kosovskou politikou poměrně záhy. Ještě předtím však bylo spektrum nových protistran rozšířeno o další uskupení, jež by kvůli své zásadní roli v pozdějším Slovinsku nemělo zůstat stranou pozornosti.

3. února proběhla v Kosovu vlna protestů proti centralizačním úpravám srbské ústavy, které měly mít za následek faktické zrušení kosovské autonomie. Došlo k řadě násilností a k hromadnému zatýkání. Na znak protestu proti takovému postupu se 1300



horníků ve městě Stari Trg rozhodlo nevyfárat z podzemního dolu, kde byli rozhodnuti držet protestní hladovku do té doby, dokud neodstoupí Miloševićem dosazený „hodný“ Albánec ve vedení Svazu komunistů Kosova Rahman Morina.<sup>111</sup> V Bělehradě byly kosovské bouře okamžitě označeny za kontrarevoluci a v Kosovu byl vyhlášen výjimečný stav.

Reakce slovinské opozice nebyla nikterak překvapivá. Mocenský zásah Bělehradu u ní vyvolal vlnu solidarity. Jak jsme již řekli, ZKS rozhodně neměla zájem na demonstrujících masách, jež by dále potenciálně mohly vést k vystupňování opozičních požadavků. Moc se tedy pokusila zvolit aktivnější přístup a sám Milan Kučan se účastnil protestního zasedání doslova všech organizací a uskupení, aktivních v slovinské politice, které se konalo 23. února v Cankarově domě pod heslem „Proti výjimečnému stavu – za mír a soužití v Kosovu“.

Podíváme-li se na Kučanovu participaci ze zorného úhlu „realpolitik“, dojdeme pravděpodobně k závěru, že samotný osud Albánců jej trápil pramálo – stačí znovu připomenout obchody ze 17. zasedání ÚV SKJ. Avšak jsa poučen krachem svého loňského listopadového mocenského nástupu proti rodící se opozici a nepříjemnými vzpomínkami na lidské masy v ulicích Lublaně, rozhodl se Kučan pro společný postup s opozicí. Odpor vůči centralizaci byl u slovinské opozice principiální a tudíž byla ochotna protestovat také proti centralizaci v rámci Srbska samotného, zatímco slovinského stranického šéfa pochopitelně trápila především centralizace v rovině (celo)jugoslávské.

Kučan si byl velice dobře vědom hněvu, jaký svým společným nástupem po boku slovinské opozice vzbudí. Důkazem budiž rétorika, jíž na zasedání v Cankarově domě zvolil. V duchu své politické obratnosti se uchýlil k Leninově tezi, dle níž národ, který upírá svobodu jinému národu, sám nemůže dosáhnout svobody.<sup>112</sup> Na výslednou srbskou reakci to pochopitelně žádný (tlumící) vliv nemělo, nicméně díky této formulaci můžeme identifikovat Kučanovy obavy. A jelikož železo je třeba kout, dokud je žhavé, rozhodl se Kučan nepromarnit příležitost pro institucionalizaci svého vztahu

<sup>111</sup> PIRJEVEC, J. *Jugoslávie...*, op. cit. str. 457

<sup>112</sup> BALAŽIC, M. *Slovenski Berlinski...*, op. cit. str. 66

s opozicí. Pravděpodobně doufal, že se mu tak podaří získat v očích slovinské veřejnosti politickou legalitu, či lépe řečeno tuto legalitu dále neztrácet. Světlo světa tak spatřil Koordinační výbor organizátorů schůzí v Cankarově domě. Tento dokonale apoliticky a proto značně nepřirozeně znějící název vcelku výstižně svědčil o tom, co všechno (ne)měly moc a opozice společného. Společná byla jejich přítomnost v Cankarově domě a ochota založit koordinační výbor, toť prozatím vše.

Kučanem obávaná reakce Bělehradu na sebe nenechala dlouho čekat a již za pár hodin, týž večer, kdy proběhlo zasedání v Cankarově domě, byly bělehradské ulice plné lidí, demonstrujících proti štváčskému slovinskému vedení, jež zásobuje dezinformacemi slovinskou veřejnost a poštvává ji tak proti srbskému národu. Bylo tak „zaděláno“ na srbský hospodářský bojkot slovinského zboží, nicméně vyvrcholení srbských antislovinských kampaní mělo teprve přijít.

Koordinační výbor si stanovil jako úlohu vypracovat deklaraci, jež by konkretizovala základní principy slovinské politiky a způsoby jejich naplnění. Ovšem spolupráce to byla efemérní, jelikož imperativem pro komunisty byl nestranický pluralismus v mezích rozvinutého samosprávného socializmu, zatímco na straně opozice panovala až na výjimky všeobecná shoda na požadavku parlamentního pluralizmu a demokratických svobodných voleb, a to v co možná nejbližším termínu. V neposlední řadě zde byl i problém Kosova, resp. účast slovinských vojáků a milicionářů v mimořádných „pacifikačních“ jednotkách, přesunutých na potlačení „albánského iredentizmu a kontrarevoluce“. A tak jediným bezprostředním výsledkem byl vznik srbské varianty „Dochstosslegende“, kdy byla vedením slovinských komunistů (a v širším kontextu Slovinci obecně) srbskému národu vražena dýka do zad. Užití takových termínů si zaslouží drobnou analýzu, poněvadž nám umožní uvědomit si naprosto rozdílné vnímání reality v slovinské, resp. srbské veřejnosti.

V obecné rovině slovinská strana (ale spíše bychom měli užít termín opozice) protestuje proti centralizaci proto, že ji nevnímá jako řešení, nýbrž jako prohloubení kosovské (a všeobecně jugoslávské) společenské a hospodářsko-politické krize. V konkrétní rovině pak ze Slovinska zaznívají protesty proti porušování lidských a občanských práv kosovských Albánců, diskriminovaných v očích Slovinců především na základě své etnické příslušnosti. Koncept lidských a občanských práv, stejně jako

práv menšin, byl ve střední a východní Evropě té doby konceptem vysoce moderním. Jeho spojení s projekcí slovinských „proticentralistických“ obav směrem „do budoucna“ znamenalo jediné: slovinský intelektuální potenciál, z něhož vyšla slovinská opozice a jenž díky nutnému stýkání a potýkání se s mocí ovlivňoval i slovinské politické špičky, byl od základů vysoce moderní a na nedemokratické země střední a východní Evropy působil až futuristicky. Slovinské snahy a naděje se upínaly k budoucnu a k řešení krize „dneška“ v zájmu „zíťka“.

Na druhou stranu tu byla interpretace slovinského nesouhlasu se srbskou centralizací, resp. se způsobem jejího provedení, coby vražení dýky do zad srbskému národu. Vrazení dýky do zad presumuje vykonání zrady a zrada může být vykonána pouze někým, kdo je blízký oběti. Existence někoho blízkého implikuje též existenci někoho vzdáleného a oběti pochopitelně nepřátelského. A nyní jsme u podstaty problému. Srbská interpretace evidentně rozdělila aktéry sporu (a v širším smyslu obyvatele Jugoslávie) na kategorii „my“ a na kategorii „oni“. V první skupině byly spolu se Srby též ty slovanské národy Jugoslávie, s nimiž neměl srbský národ traumatizující historické zkušenosti, tedy Černohorci, Makedonci a i Slovinci. Slovincům byl v tomto „dělení všech dělení“ udělen jakýsi „generální pardon“ za jejich domnělý hospodářský egoizmus. V kategorii „oni“ byli (nejen) v případě kosovského sporu Albánci coby neslovanské a většinově muslimské obyvatelstvo. Moment islámu je zde přitom důležitý, jelikož oživoval historizující analogie, kdy srbské obyvatelstvo muselo trpět příkoří činěná mu několik set let trvající tureckou okupací. Nyní nadešel čas, aby po prvotním konfederalizačním hříchu Srbsko napravilo zla tímto konfederalizmem napáchaná. A mezi těmito hříchy se vyjímal útlak od muslimských Albánců, nadaných Titem autonomií. Navíc šlo o příkoří, konaná na svaté kosovské půdě, tzv. kolébce srbského státu. Celá situace tak byla zasazena do kontextu staletého (a nikdy nekončícího) boje Srbů proti islámské invazi. Nešlo zde tedy „pouze“ jakýsi „kulturkampf“, nýbrž přímo o „zivilisationskampf“, jímž se dotýkáme nejhlubších základů srbské identity. A srbskou snahu napravit hořké křivdy minulosti nepochopil právě slovinský národ, zařazovaný v podobně dichotomické situaci do kategorie „my“.

Slovinci se však místo potvrzení srbských nadějí rozhodli pro zradu. Původní „generální pardon“ při zařazování do kategorie „my“ pak pouze zvyšoval srbský pocit zrady a hořkosti z ní plynoucí. Nyní můžeme plně pochopit samotnou možnost a efekt

slovinské „zrady“ na srbské „demokratizační“ hnutí. Toto hnutí mělo napravit hříchy minulosti a za tímto účelem si libovalo v budování kolektivní mytomanie. Bylo obrácené směrem do hluboké minulosti, v níž hledalo argumenty pro řešení dneška. Kontrast stejně jako nepochopení mezi Slovinci a Srby nemohly být větší. Nepochopení však nevládlo mezi Srby a Slovinci, nýbrž i mezi Slovinci samotnými. Ozvalo se též Kučanovo černé stranické svědomí, stará garda v čele s „penzionovaným“ normalizátorem Francem Popitem.

### 3.5.4 Staronová obnova.

První stranická „pololetka“ se odehrávala v duchu nové doktríny, nazvané *Stranická obnova*. Ta byla oficiálně přijata stranickými *Stanovisky k politické pluralitě*. Tato doktrína, jež částečně legalizovala nová politická uskupení a především společný nástup s těmito uskupeními, navíc v tak citlivé otázce, jako bylo Kosovo, pobouřilo stranické konzervativce. Zakládání jakýchsi koordinačních výborů pak bylo do nebe volající. France Popit a „stará garda“ nehodlali ponechat stranu Kučanovi „napospas“ a bývalý tuhý slovinský vládce otevřeně Kučana upozornil, že podobné „klerofašistické“ zahrávání si s osudem Slovinska a Jugoslávie vůbec je naprosto nepřijatelné a že odpovědní komunisté nebudou v případě potřeby váhat vzít do ruky pušky.<sup>113</sup> Tato epizoda nezůstane zcela bez následků. Kučan si totiž od této chvíle musel být jasně vědom, že je v sevření dvou „dvojbloků“. Jedním z nich byla stará garda a Milošević s JLA. Ten hrozil Kučanovi bezprostředním nebezpečím.

Další „dvojblok“ byl tvořen sociálními liberály uvnitř ZKS a celou opozicí. Konflikt s tímto dvojblokem mohl mít do budoucna závažnější důsledky, nežli konflikt s konzervativním blokem. Důvod byl prostý, a sice již tolikrát zmiňovaná politická legitimita, jíž mohl Kučana a potažmo ZKS nadát pouze a jedině tento blok. Novinkou v tomto rozložení sil byla agresivita, s jakou Popit vystupoval proti Kučanovi. Chtěl-li stranický šéf politicky přežít, muselo jeho centrum ustát mocenský střet s konzervativci. O tom ale později. Nyní se soustředíme na způsob, průběh a výsledky spolupráce mezi mocí a opozicí.

---

<sup>113</sup> BALAŽIC, M. *Slovenski Berlinski...*, op. cit. str. 395

Vedle debat v rámci Koordinačního výboru na přípravě společného slovinského politického programu, probíhaly od února do dubna též debaty v rámci Socialistického svazu pracujících lidu. Ty se týkaly zavedení politické plurality. Spor byl předpokládatelný: opozice volala po vícestranické pluralitní demokracii, Jože Smole byl ochoten diskutovat pouze o nestranné politické demokracii v rámci Socialistického svazu pracujících lidu. Spor pochopitelně nebyl vyřešen ve prospěch opozice a 26. dubna byl na republikové konferenci SZDL přijat návrh o zavedení politické, ovšem nestranné plurality.

Již v březnu však mohli občané Slovinska okusit „plody“ nestranné plurality. V březnu měl být Socialistickým svazem pracujících lidu delegován zástupce Slovinska ve svazovém předsednictví. Situace byla o to „choulostivější“, že již v květnu měl nově vybraný slovinský zástupce v tomto nejvyšším jugoslávském kolektivním orgánu dle principu rotace zaujmout post předsedy a zastávat tak oficiálně nejvyšší ústavní funkci ve státě. SZDL rozhodl, že budou z jeho řad nominováni dva kandidáti s nejvyšším počtem hlasů a že se tito následně utkají ve volbách.

Na korporativistický delegátský systém to bylo neslýchané novum a předseda SZDL si za ně též vyslechl sérii protestů od některých předsedů Socialistických svazů z jiných jugoslávských republik. O přízeň občanů se tak v prvních (nikoli svobodných) volbách zástupce SR Slovinska ve svazovém předsednictvu utkali dva kandidáti. Jedním byl Marko Bulc a druhým pak neznámý finanční analytik Janez Drnovšek. Ačkoliv byli oba členy ZKS, byl Bulc vnímán jako „oficiální“ kandidát. Následné Drnovškovo vítězství ve volbách tak bylo vnímáno jako hlas nikoli pro Drnovška, nýbrž jako hlas proti Bulcovi.

Spolupráce též vážla v rámci pracovní skupiny Koordinačního výboru. V zásadě lze říci, že opozice nebyla ochotna přistoupit na mocí navrhované pojetí slovinské suverenity, resp. její omezenost. Část opozice (především SDZ, SDZS či Společnost slovinských spisovatelů) požadovala plnou suverenitu a nezávislost spolu s právem slovinského národa sdružovat se s ostatními národy.<sup>114</sup> To nebyla ZKS ochotna

---

<sup>114</sup> Zdůrazněme ještě jednou, že se nejedná o požadavek nezávislosti jako bezpodmínečné existence

akceptovat a opozice tak postupně opustila struktury Koordinačního centra. SDZ se věnovala dalšímu vypracování základního dokumentu slovinské státnosti, jenž by obsahoval pojetí suverenity tak, jak jí vnímala většina opozice. 28. března ohlásil Dmitrij Rupel záměr vypracovat listinu v tomto duchu s názvem *Slovinská deklarace 1989*, jež později vstoupí ve známost jako *Májová deklarace*.<sup>115</sup> V strukturách Koordinačního výboru však stále ještě zůstával např. Svaz socialistické mládeže Slovinska. Nicméně i ZSMS později opustil rámec Koordinačního výboru, když dokument s názvem *Základní listina Slovinska* na požadavek režimních SPO opustil teze o parlamentní demokracii a namísto toho zmiňoval samosprávný socializmus jako jeden z pilířů slovinského státu.<sup>116</sup>

### 3.5.5 Prokletí jménem Janša.

Nikoli stojaté vody slovinské politiky nadále rozvířila Kučanova noční můra, a sice kauza Janez Janša. Odsouzený Janša, jenž již v listopadu 1988 oznámil Výboru na ochranu lidských práv, že odmítá nastoupit výkon trestu, byl 5. května zatčen. Zatčen byl republikovou policií, a tak se znovu oživily vzpomínky na loňský proces a otazníky nad rolí slovinských orgánů v něm. Na vzniklou situaci okamžitě zareagoval Výbor na ochranu lidských práv a jeho krizový štáb ohlásil pořádání demonstrace na Náměstí svobody. 8. května se v centru Lublaně konalo protestní shromáždění, jehož se zúčastnili zástupci celé opozice, ZSMS a dokonce i představitel chorvatské opozice právník Vladimir Šeks. Na závěr mnohatisícového shromáždění přečetl spisovatel Tone Pavček opoziční dokument, jenž vešel do historie pod názvem *Májová deklarace*. Ten se svým názvem hlásí k odkazu *Májové deklarace* z 30. května 1917.<sup>117</sup> Hlavní požadavky byly známy: nastolení standardní pluralitní demokracie a zajištění plné slovinské suverenity s právem slovinského národa sdružovat se s jinými národy. Přenesení takto citlivých politických požadavků „na ulici“, navíc v situaci, kdy tyto opět

---

Slovinců mimo rámec společného státu s ostatními jugoslávskými národy.

<sup>115</sup> Viz. příl. č. 7

<sup>116</sup> Tamtéž.

<sup>117</sup> *Májová deklarace* byla přednesena slovinskou politickou reprezentací na půdě Říšského sněmu a dožadovala se trialismu, resp. vzniku jihoslovanského substátního celku v rámci monarchie. CABADA, L. *Politický...*, op. cit. str. 39



spojily celou opozici a veřejnost, muselo v Milanu Kučanovi vzbuzovat nepříjemné vzpomínky na neklidný rok 1988. Moc se pokusila zareagovat aktivně a 27. června byla republikovou konferencí Socialistického svazu pracujících lidu přijata *Základní listina*<sup>118</sup>, jež měla své kořeny v Koordinačním výboru. Její vyznění bylo o poznání opatrnější. Sice se brala za demokratický stát suverénního slovinského národa a všech (neslovinských) občanů SR Slovinska a odmítání státu, v němž by Slovinci byli vystaveni politickému monopolu a národnostnímu útlaku, nicméně jako rámeček pro zajištění těchto práv slovinského národa vidí samosprávný socializmus a jugoslávskou federaci.

Spustila se poněkud bizarní bitva o to, která ze stran dokáže „zajistit“ pro svůj koncept u slovinské veřejnosti větší počet podpisů. V tomto smyslu sice vyhrála poměrně jednoznačně *Základní listina*, jelikož se pod ní podařilo získat přes 400 000 podpisů, zatímco *Májovou deklaraci* podepsalo něco přes 100 000 občanů. Z těchto čísel však nelze činit závěr o popularitě moci, resp. opozice. Je třeba si uvědomit, že moc využívala ke sbírání podpisů celé své rozsáhlé byrokratické struktury, jíž opozice pochopitelně nedisponovala. Byly-li by podmínky pro sběr podpisů pod obě deklarace stejné a bylo-li by podepsání jedné vnímáno jako negace té druhé, není pochyb o tom, že by se opakovala situace z dubnových voleb slovinského zástupce v předsednictvu SFRJ. Je tak plně možné, že celá řada občanů podepsala obě deklarace, vyjadřující se tak primárně k otázce demokracie jako takové.

Velice důležitá je však už sama skutečnost, že oficiální moc se podobné podpisové války vůbec zúčastnila. To, co bychom dnes označili za čirý populizmus, bylo totiž v r.1989 nutnou, nikoli postačující podmínkou pro bytí i jen hypotetickou možnost demokratizace společnosti. Je to sice nadmíru ironické, ale režimy, mezi jejichž legitimizační konstanty patřilo neustálé zaklínání se „hlasem lidu“ totiž hlas lidu okázale ignorovaly. Kučan tak demonstroval, že si je jasně vědom směru, jímž se veřejné mínění ubírá. Vidíme tedy stále Kučanovu vyvažující taktiku, jež se podepsala na znění *Základní listiny*, nicméně nelze si nepovšimnout, že podobná slova by sama ZKS ještě během loňského procesu se čtyřkou označila za otevřenou kontrarevoluci.

---

<sup>118</sup> Viz. příl. č. 8.



Bylo-li výše zmíněno, že naslouchání „hlasu lidu“ bylo nutnou, nikoli postačující podmínkou demokratizace společnosti, lze jako odstrašující praktický příklad nalézt v nedalekém a přeci tolik vzdáleném Srbsku. Tam došlo pouhý den po schválení třebaš polovičaté, přesto svým způsobem přelomové *Základní listiny* k miliónovému shromáždění Srbů na Kosově poli v den šestisetletého výročí mýtické bitvy.

### 3.5.6 Na Kosově poli nejen o Kosově poli.

Srbská veřejnost zabředávala stále hlouběji do tvrzení kolektivní mytomanie, a do aktualizací historických nebezpečí. Následovalo hledání těchto analogií v dnešní „separatistické“ realitě, s níž však byl srbský vůdce připraven zúčtovat. Milošević, nyní již coby předseda srbského předsednictva, však nenaslouchal hlasům občanů, nýbrž hlasu davu. Tento hlas byl navíc Miloševićovým vlastním výtvozem a souznění tak bylo dokonalé.

„Oslavě“ byl přítomen i Slovinec Janez Drnovšek coby předseda předsednictva SFRJ. Protiseparatistické hřímání Slobodana Miloševiče a jeho slova o tom, že v podobně rozjitřených časech nelze vyloučit užití síly, bylo adresováno nejen kosovským Srbům (a Albáncům), nýbrž i přítomnému Slovinci Drnovšekovi.<sup>119</sup> Miloševićovo vyhrožování však pouze ilustrovalo reálné rozložení sil v rozkládajícím se státě. Milošević od svého nástupu nelenil a odstranil ze srbského státostranického aparátu všechny výraznější politické osobnosti či funkcionáře, jimž dlužil za svůj postup. Nyní nebyl na žádném významném stranickém postu v srbském, vojvodinském, kosovském a černohorském vedení nikdo, kdo by nebyl Miloševićovým dlužníkem. Příčinně se také svému věřiteli odvděčovali bryskními komentáři a hodnocením dění ve Slovinsku.

Svazoví funkcionáři sledovali se znepokojením především „paktování se“ slovinské moci s opozicí, ale též průběh jednání o ústavních dodatcích. Ústavní komise slovinské skupštiny mj. pod tlakem Ústavního sboru zformulovala v dubnu 9. dodatek

<sup>119</sup> PIRJEVEC, J. *Jugoslávie...*, op.cit., str. 460

ke slovinské ústavě. Ten říkal, že Slovinsko je součástí SFRJ na základě nezcizitelného práva slovinského národa na sebeurčení, zahrnujícího právo na sdružení se s (ostatními) národy, ale též právo na odtržení se. Jak jsme již ukázali v druhé kapitole, nejednalo se o nic jiného, než o reprodukci pasáží federální ústavy z r. 1974. Ve stále bizarnější zemi jménem Jugoslávie však bylo tou dobou citování některých ústavních pasáží odsuzováno jako protiústavní.

Oblíbenou byla tehdy v Bělehradě až dětinsky znějící úvaha, podle níž se Slovinsko nestalo součástí Jugoslávie „jen tak“, nýbrž s vědomím a souhlasem ostatních národů. Z tohoto oslího můstku poté vyplývala teze, za níž by se nemusel stydět žádný zdatnější koňský handlíř, a sice že Slovinci mohou opustit federaci opět pouze s vědomím a souhlasem ostatních jugoslávských národů. Ministru obrany Kadrijevićovi a většině generality a důstojnického sboru JLA musely být podobné výhrůžky balzámem na duši. Ostatně armáda již zanedlouho hodlala využít všech „legálních“ prostředků k eliminaci slovinského separatizmu, o čemž bude ještě řeč. Slovinské ústavní dodatky se staly předmětem pravidelných debat na půdě ÚV SKJ, ačkoliv srbské centralizační dodatky, které vyvolaly vlnu násilností, se na přetřes před stranickým mozkovým trustem nedostaly ani jednou. Obskurní srbská mediální válka proti Slovinsku jela na plné obrátky a po eliminaci vojvodinských autonomistů, kosovských iredentistů a černohorských byrokratů se mohla nyní plně soustředit na slovinské separatisty. Umírající federace vstoupila do vskutku bizarního období.

### **3.5.7 Kdo se bojí France Popita.**

Co zůstalo většině slovinské veřejnosti i opozice skryto, byl sílící vnitrostranický spor mezi třemi výše již zmíněnými proudy slovinských komunistů. Do nebe volající „anarchie“ s potenciálem přerůst v „klerofašizmus“ nedal spát konzervativní klice v ZKS. Milan Kučan se tak pomalu ale jistě chytal do vlastní pasti dvojaké politiky. Jestliže po dlouhou dobu tato politika pomáhala Kučanovi oddalovat moment mocenského střetu s konzervativními silami, nyní byl tento již nevyhnutelný. Ale i do tohoto střetu se Kučan musel nechat „dotlačit“ sociálně-liberálním křídlem mladých komunistů ve vedení ZKS.

Kolbištěm vyostřujících se sporů byla Ideové komise ÚV ZKS, resp. jí projednávaný materiál, jenž měl vypracovat principy a postoje, jež bude ZKS zaujímat ve stále zostřující se „domácí“ i jugoslávské debatě o slovinských ústavních dodatcích.<sup>120</sup> Názory dvou sociálních liberálů a radikálních normalizátorů není těžké identifikovat. Mladší komunisté prosazovali plnou parlamentní pluralitu se systémem více stran. Na druhé straně stojící „popitovci“ by po nevydařeném liberalizačním experimentu nejraději otočili běh času a vrátili se ke klidnému vládnutí slovinské normalizace 70. let.

Předsedou Ideové komise ÚV ZKS byl Ciril Ribičič. Tento poněkud suchopárně působící právník sice postrádal Kučanův šarm a charisma, zato byl svému šéfovi naprosto oddaný. Leccos o Kučanově politickém stylu nám může napovědět i skutečnost, že právě Ribičiče si Kučan zvolil coby svého nástupce. Ideová komise již od jara projednávala materiál, jenž se později stal podkladem pro novou a poslední doktrínu slovinských komunistů s názvem *Evropa nyní*, jíž se jednou provždy ZKS odsekla od mocenského monopolu. Ribičičovým úkolem byla stará známá vyvažovací taktika, naordinovaná Kučanem.

Ovšem časy se měnily: útoky proti slovinskému vedení na jugoslávské úrovni se stupňovaly, opozice odmítla jednat v rámci Koordinačního výboru a navíc předložila vlastní vizi slovinské státnosti v podobě *Májové deklarace*, Ústavní sbor odmítal připravované ústavní změny z dílny Ústavní komise slovinské skupštiny a místo toho navrhoval vlastní verzi ústavních změn a konečně - trpělivost „popitovců“ byla u konce. Bylo tedy otázkou času, kdy si bude Kučan a jeho centrum muset zvolit, ke komu se přikloní. Moment Kučanova rozhodnutí se mezi dvěma proudy přiblížili sociální liberálové a jejich snahy o zakomponování klasické „stranické“ pluralitní parlamentní demokracie do vypracovávaného stranického dokumentu. Ale k rozhodnutí jako takovému Kučana přiměl sám normalizátor France Popit. Když Popit pochopil, že mladší komunisté získávají při formování zásadního stranického dokumentu navrch a že se tak ještě více prohloubí už beztak bující kontrarevoluce, musel zasáhnout. Jakýkoliv

---

<sup>120</sup> Všimněme si znovu absurdity celé situace. Srbské ústavní dodatky, resp. reakce na ně byla ze strany svazových orgánů „ohodnocena“ vyhlášením výjimečného stavu a do oblasti byly poslány další jednotky pro potlačení „kontrarevoluce“.

pokus o mocenský zvrat ze strany staré gardy však v této chvíli mohl Kučanovi být již jen vhod. Ústavní debaty vrcholily, dlouho očekávaný 14. kongres SKJ se rychle blížil a Kučan dobře znal strategii úspěchu a přežití platnou (nejen) mezi jugoslávskými komunisty. Tou strategií byla jednota strany a pokud možno co nejvyšší míra podpory od „svého“ obyvatelstva. Slovinských „zdravých sil“ by při projednávání slovinských ústavních změn a během kongresu SKJ mohla armáda spolu s Miloševićem využít jako vhodný nástroj k rozdělení slovinských komunistů. Navíc bylo výhodnější odstavit zdravé síly ještě před 11. kongresem ZKS, kde bylo třeba ujednotit postoje pro nadcházející 14. kongres Svazu komunistů Jugoslávie.

France Popit zaslal na konci srpna ÚV ZKS dopis, v němž oznámil, že odstupuje z postu člena ÚV ZKS, jelikož nesouhlasí s Kučanovou politikou. Načasování na konec srpna nebylo náhodné, jelikož 8. září se mělo konat zasedání ÚV ZKS. Ovšem Popitova rezignace nebyl ústup, nýbrž právě naopak nástup k rozhodujícímu střetu. Popit se totiž domníval, že jeho autorita coby symbolu „stabilních“ 70. let je u zdravých sil natolik veliká, že jeho rezignace bude impulsem k nástupu proti Kučanovi. Tohoto nebezpečí si byli vědomi i mladší komunisté ve vedení ZKS a rozhodli se před rozhodujícím zasedáním ÚV posílit své pozice.

Výsledkem tohoto byl otevřený dopis, jenž sociální liberálové zaslali ÚV ZKS 1. září. V dopise varují před nebezpečím mocenského zvratu v ZKS a vyzývají vedení, aby využilo tuto příležitost k definitivnímu odstranění fetiše stranické jednoty a samosprávného socialismu a aby přijalo demokratické principy, včetně vnitrostranické diskuze a především stranického politického pluralizmu.<sup>121</sup> Na svém zasedání 8. září nakonec ÚV zavrhnul Popitovu kritiku a Ribičičovo resp. Kučanovo centrum se tak, alespoň verbálně, přiklonilo na stranu sociálních liberálů. Ironie nemohla být větší. Milan Kučan, svého času Popitův protégé, vykonal „čistku“ nad svým stranickým mentorem. Byl to ten samý Milan Kučan, který coby mladý nadějný kádr patřil do normalizační gardy, jež nastoupila po Popitově čistce Staneho Kavčiče.

---

<sup>121</sup> *Borba*, 5.9.1989

### 3.5.8 Ústavní poker a nevydařený výlet pod Triglav.

Eliminace slovinských normalizátorů měla na další průběh událostí zásadní vliv. Milan Kučan potřeboval posílit své pozice před nadcházejícími kongresy republikových a svazových komunistů. Toho se mu ovšem mohlo dostat pouze od slovinské veřejnosti, resp. opozice. Opozice zase chtěla využít situace, kdy bylo zlomeno konzervativní křídlo v rámci ZKS a Milan Kučan tak byl ochoten k větším ústupkům. Tato situace přála oživení a prohloubení struktury Koordinačního výboru. Závěrečné projednávání slovinských ústavních změn se blížilo a Kučan potřeboval Bělehradu signalizovat, že Slovinsko nastupuje v otázce ústavních dodatků jednotně. 22. září tak došlo k přejmenování Koordinačního výboru na Kučatý stůl.

Nový název měl nahradit onen ostentativně nicneříkající a měl symbolizovat narovnání vztahů mezi opozicí a mocí. Výsledkem kooperace moci s opozicí byly ústavní dodatky, které např. zdůrazňovaly nezcizitelné právo Slovinců na sebeurčení, vč. práva na odtržení, posilovaly pravomoci slovinských republikových úřadů ve vztahu k úřadům federace, rušily vedoucí úlohu Svazu komunistů Slovinska či zaváděly užívání slovinštiny v rámci všech (i svazových) institucí, nacházejících se na území Slovinska.<sup>122</sup> Toto byl zásadní moment nacionalizace slovinských požadavků a solidarizace opozice s mocí (právě v tomto pořadí). Opozice nadala (sestupující) moc legitimitou a moc nadala „na oplátku“ opozici legalitou. Smír měl trvat potud, pokud hrozilo nebezpečí zásahu z Bělehradu, či pokud byl ZKS ochoten pokračovat v procesu sestupování z moci.

Takové znění slovinských ústavních dodatků způsobilo v Bělehradě zděšení. Zde totiž Milošević plánoval za asistence svazového premiéra Markoviće a plné podpory JLA další sérii centralizujících ústavních dodatků k federální ústavě. 26. září 1989, tedy den před schválením dodatků slovinskou skupštinou, bylo svoláno mimořádné zasedání ÚV SKJ. Zde se Kučanovi podařilo „být Kučanem“ a slovinské vedení i přes ostré výpady noční zasedání přestálo. Výrazně jim v tom pomohl zejména

<sup>122</sup> Text těchto ústavních doplňků viz. *Uradni list Socialistične republike Slovenije*, č.32, 2.10.1989 dostupné na [http://www.uradni-list.si/dl/vip\\_akti/1989-02-1075.pdf](http://www.uradni-list.si/dl/vip_akti/1989-02-1075.pdf)

postoj chorvatských komunistů, kteří se na přelomu jara a léta definitivně probudili ze své normalizační letargie, z které je pravda vytrhnul až Miloševićův frontální útok na Stipe Šuvara.

Antislovinská kampaň dosáhla (nejen) v Srbsku hrozivých rozměrů. Na začátku října dokonce někdo nastražil výbušninu před sarajevskou pobočkou slovinské letecké společnosti *Adria Airways*. Výbušnina skutečně explodovala a nikdo nebyl našťastí zraněn.<sup>123</sup> Miloševićova trpělivost se slovinským vedením (pokud něco takového vůbec kdy existovalo) byla definitivně u konce. Rozhodl se slovinské vedení ještě před 11. kongresem slovinských komunistů destabilizovat, případně odstranit. A jelikož se mu nepodařilo slovinské snahy zastavit „legální“ cestou, tedy za využití svazových orgánů, rozhodl se sáhnout k drastičtějším metodám, které mu koneckonců v minulosti přinesly neoddiskutovatelné mocenské zisky.

Ke konci listopadu počal Milošević opět šikovat svůj oblíbený mocenský nástroj, dav kosovských Srbů. Ti měli 1. prosince, tedy v den výročí založení Království SHS, v mnohatisícovém počtu zaplavit Lublaň a „vysvětlit“ Slovincům, jakou špinavou hru s nimi hraje jejich kontrarevoluční vedení. V ideálním případě by mítinková vlna smetla slovinské vedení rovnou. V horším případě by se tak stalo během 11. kongresu ZKS, který se měl konat 22. prosince a v tom nejhorším případě plánoval Milošević útok na Kučana a spol. na nadcházejícím 14. kongresu SKJ.

Tzv. *Mítink pravdy* však hrozil otevřenými střety nejenom mezi demonstranty a obyvateli Lublaně, ale též mezi slovinskými pořádkovými službami a „bezpečnostním doprovodem“ demonstrujících. Slovinské vedení se rozhodlo konání mítinku zakázat a zavřít slovinské hranice. S něčím takovým Milošević zřejmě nepočítal. Atmosféra byla natolik vypjatá, že slovinské vedení tímto svým rozhodnutím předešlo dost možná kromě škodám na majetku též otevřeným násilnostem. Po zakázání mítinku následovala úplná srbská blokáda slovinského zboží, což přineslo citelné ztráty slovinskému hospodářství. Slovinci však ani přes prohloubení hospodářské krize neustoupili, a tak se postupně zhroutil jeden z mnoha Miloševićových mýtů, že se slovinské hospodářství bez srbských odběratelů zhroutí okamžitě.

<sup>123</sup> BALAŽIC, M. *Slovenski Berlinski...*, op.cit. 261



### 3.5.9 Nashledanou a sbohem!

Prosazení ústavních změn a odvaha postavit se Miloševićově pravdu zvěstujícím davům pochopitelně přinesla Kučanovi cenné politické body. Ostatně většina politických stran se začala připravovat na nadcházející volby již na konci roku 1989.<sup>124</sup> Obava z neochoty komunistů přistoupit na skutečnou politickou pluralitu a vyhlásit demokratické volby přiměla předáky některých opozičních uskupení, aby ohlásili společný koaliční projekt. V polovině prosince, tedy ještě před 11. kongresem ZKS, tak došlo ke zformování koalice s názvem DEMOS (DEMokratická Opozice Slovinka). Zakládajícími členy DEMOSu byl Slovinský demokratický svaz, Sociálnědemokratický svaz Slovinska a Slovinské křesťanskosociální hnutí. Po kratším váhání se přidali ještě zelení, Slovinský selský svaz a Svaz živnostníků. Mezi jiným požadoval DEMOS ve svém programovém prohlášení suverénní slovinský stát, ať už samostatný nebo v konfederaci s jinými národy a především co nejrychlejší vytvoření systému parlamentní demokracie a právního státu.<sup>125</sup> Navíc dokud byl ZKS součástí SKJ, hrozilo od něj dle DEMOSu neustálé nebezpečí, jelikož sám ZKS byl v permanentním nebezpečí. Takový stav však neměl trvat dlouho.

Slovinští komunisté se nechtěli ocitnout v defenzívě a pokusili se využít politické body, jež slovinská delegace nasbírala v září v Bělehradě. Na dlouho očekávaném 11. kongresu ZKS došlo k dotvrzení trendu, nastoupeného již v září při eliminaci Popitova pokusu o aktivaci zdravých sil. Milan Kučan na sjezdu oznámil, že se již nebude ucházet o křeslo předsedy ZKS. Bylo by naivní domnívat se, že tak učinil ve snaze nepřekážet demokratizaci strany a Slovinska, jak sám často tvrdil. Kongres probíhal pod heslem *Evropa nyní!* Tento moment nám může dobře posloužit při snaze o identifikaci Kučanova politického záměru. Heslo kongresu pochopitelně nebylo zvoleno nikterak náhodně a myšlenkově odkazovalo na již zmiňovanou novou strategii ZKS. Ve svém projevu sebevědomím sršící Kučan uvedl, že ZKS se neobává podstoupit volby.<sup>126</sup>

<sup>124</sup> CABADA, L. *Politický...*, op.cit. str. 113

<sup>125</sup> Viz. příloha č. 8

<sup>126</sup> KUČAN, M. *Slovenski komunisti bomo svoj vpliv na oblast preverili na neposrednih strankarskih volitvah*. Lublaň, 22. 12. 1989. <http://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/mk.nsf/dokumenti/22.12.1989-SocRS>



Je zřejmé, že Kučan se hodlal ucházet o post předsedy slovinského předsednictva. Strana se pokoušela tímto sebevědomým přístupem nasbírat co nejvíce politických bodů a oslabit opět se přeskupující opozici ve formě DEMOSu.

Kongres měl však ještě další důležité cíle. Byla jimi jednak volba nového předsedy, která nedopadla nikterak překvapivě. Ciril Ribičič porazil oba své protikandidáty. Kongres zároveň definoval cíle, jakých chtěli Slovinci dosáhnout na nadcházejícím 14. sjezdu SKJ. Tím hlavním bylo zabránit centralizaci strany a naopak přetvořit ji na volný svaz samostatných republikových stran. Je otázkou, zda vůbec někdo ze slovinských delegátů věřil, že něco podobného se podaří tváří v tvář rozlícenému Miloševićovi prosadit.

Pouhých pět dní po Kučanově projevu byl skutečně přijat příslušný zákon o politickém sdružování<sup>127</sup> a volbách. Tím byl definitivně legalizován vznik a činnost politických stran. První demokratické parlamentní volby byly vypsány 8. ledna 1990, a to na duben 1990. A již 9. ledna došlo k poměrně bizarní situaci, když se jedna ze základních delegátských společensko-politických organizací, Socialistický svaz pracujících lidu, prohlásil za samostatnou politickou stranu a přejmenoval se na Socialistický svaz Slovinska.<sup>128</sup> Situace působila o to bizarněji, uvědomíme-li si, že předseda (nyní již bývalého) SZDL Jože Smole byl horlivým zastáncem tzv. nestraničského politického pluralizmu.

14. a poslední kongres SKJ byl zahájen 20. ledna 1990. Slovincům a Chorvatům se předtím dařilo celý rok blokovat požadavky Miloševiče, aby byl tento kongres vyhlášen za výjimečný. Rok 1989 přinesl z Lublaně do Bělehradu mnoho slovinských „křivd“ a Milošević hodlal kongresu využít k řádné „nápravě“ poměrů. Rozložení sil ve federaci bylo vcelku zjevné a pozici slovinských delegátů netřeba dále rozvádět. Na stranu Slovinců se klonili Chorvaté. Jednoznačně proti demokratizačním slovinským stály komunistické svazy Srbska, Vojvodiny, Kosova, Černé Hory a též JLA, kterou můžeme bez rozpaků považovat za jednu z nejsilnějších „republik“. Verbálně lehce

---

<sup>127</sup> *Uradni list Socialistične republike Slovenije*, č.42, 29.12.1989 dostupné na [http://www.uradni-list.si/dl/vip\\_akti/1989-02-2188.pdf](http://www.uradni-list.si/dl/vip_akti/1989-02-2188.pdf)

<sup>128</sup> PIRJEVEC, J. *Jugoslávie...*, op.cit. str. 463

proreformní, nicméně fakticky spíše neutrálně až zmateně působily svazy komunistů Makedonie a Bosny a Hercegoviny. Miloševićův připravovaný centralizační projekt tak byl zahájen soustavným bojkotem všech slovinských návrhů ze strany protibyrokratického hlasostroje. Jeden za druhým tak byly ze stolu smeteny návrhy počínaje přetvořením SKJ ve „svaz svazů“, přes institucionalizaci ochrany lidských práv až po projednávání budoucí podoby federace, resp. její konfederalizace. Co však Miloševićovi patrně ne zcela docházelo, byla skutečnost, že slovinští komunisté se již museli ohlížet též na svou popularitu, jelikož již zanedlouho museli podstoupit volební klání. A za daných okolností došla slovinská delegace k jedinému myslitelnému závěru, a sice že každá další minuta, strávená v hystericky antislovinském Bělehradě, znamená ztrátu preferencí v Lublani. Poslední slova posledního slovinského představitele před posledním kongresem SKJ konstatovala, že bohužel nastaly takové okolnosti, za nichž se ZKS nemůže dále účastnit kongresu. Po této Ribičičově konstataci se slovinští delegáti za tleskání většiny chorvatských delegátů a hvízdání většiny ostatních delegátů zvedli a opustili jednací sál. Tolik omezující stranické pouto bylo přetrženo.

Milošević se mermomocí pokoušel zabránit ztrátě svého cenného centralizačního nástroje a navrhnul nové přepočítání přítomných pro stanovení nového kvóra. Tím by sami nad sebou vynesli ortel chorvatští komunisté, jejichž předák Ivica Račan po krátkém jednání svého „klubu“ oznámil, že také chorvatští delegáti opouštějí jednání kongresu. Skončil tak poslední kongres SKJ, který byl nakonec v lecčems skutečně mimořádný. SKJ, jeden ze pilířů titovské Jugoslávie protimluvů, se definitivně zhroutil.

ZKS záhy po svém definitivním odchodu z Bělehradu vystoupil ze Svazu komunistů Jugoslávie a přejmenoval se na Svaz komunistů Slovinska-Stranu demokratické obnovy a s tímto jménem se utkal o přízeň voličů v prvních demokratických volbách, které se konaly v dubnu 1990. Ještě před volbami byla 7. března přijata série dalších ústavních doplňků, která dále zesilovala prvky slovinské suverenity. Také bylo odstraněno slovo „socialistická“ z oficiálního názvu Slovinska. Začínala další etapa v novodobých slovinských dějinách.

## 4. Závěr.

Slovanské etnikum, z něhož vzešel moderní slovinský národ, zakoušelo v dějinách nejedno nelehké období. Toto nepřilíš početné etnikum žijící na rozhraní alpského a jaderského regionu bylo vystaveno sérií silných tlaků od mocensky silnějších a populačně početnějších národů. Dnešní Slovinsko nezahrnuje všechna teritoria, jež obývá slovinský národ (část Štýrska a Korutan, italská Gorizia či Terst s okolím). To však nemění nic na skutečnosti, že vznik slovinského národa a jeho přežití lze považovat za (ne)malý zázrak. Už samotný vznik prvního známého slovanského státního útvaru na území tehdejšího tzv. Karantánského knížectví byl symptomaticky motivován snahou ubránit se avarské invazi. Palčivá otázka mocenského rámce, jenž by zabezpečil budoucímu slovinskému národu pokud možno co nejprůhodnější (či nejméně nevýhodné) podmínky pro přežití a rozvoj, se měla stát středobodem úvah karantánských knížat a později též všech výrazných slovinských myslitelů a politiků. Odpovědi na tuto „slovinskou“ otázku o přežití rodícího se slovinského národa byly však voleny dějinami, nikoli vůlí nepočetného etnika.

Slovinci nikdy nedosáhli takové míry státnosti, jako se to na přelomu raného a vrcholného středověku podařilo ostatním slovanským etnikům, nacházejícím se v obdobně „problematičtějších“ oblastech (zejména Češi či Chorvaté). Existence v rámci habsburské monarchie taktéž nenabízela uspokojivou odpověď na slovinskou otázku. Začlenění Karantánského knížectví do habsburských držav splnilo svůj hlavní účel a dokázalo je ochránit před obsazením expandující osmanskou říší. To však nic neměnilo na skutečnosti, že to bylo právě slovanské obyvatelstvo karantánského knížectví, kdo platil nejvyšší cenu za existenci v nárazníkovém pásmu na neklidné hranici dvou světů mezi habsburskou říší a osmanským impériem. Těžký život rodícího se slovinského národa přinesl během reformace řadu silných selských povstání a následnou rekatolizaci, která znamenala emigraci pro těch několik málo karantánských šlechticů, kteří se identifikovali s rodícím se slovinským národem.

Následkem těchto skutečností byla sociální struktura bez šlechty a jen s nepatrným zastoupením měšťanstva. Úspěšná rekatolizace pak vtiskla slovinské

identitě dva základní charakteristické rysy, a sice rurální a katolický. S příchodem moderního nacionalizmu se objevily také první projekty kooperace habsburských jižních Slovanů vč. Slovinců, která měla napomoci snazšímu prosazování autonomizačních požadavků u vídeňského dvora. Ovšem s moderním nacionalizmem a následně překotnou modernizací a industrializací během 19. století byla i silná polarizace Slovinců. Na jedné straně stál konzervativní a silně katolický venkov a proti němu sílící městský liberalizmus. S příchodem první světové války se slovinská politická reprezentace na Říšském sněmu rozhodla pro podporu trůnu téměř až do hořkého konce v naději, že budou uspokojeny její autonomistické požadavky. S koncem první světové války a zánikem efemérního Státu Slovinců, Chorvatů a Srbů se Slovinci stávají součástí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, později Karadjordjevičovy Jugoslávie. Nyní se měli Slovinci jako národ pokusit najít odpověď na svou otázku v monarchickém soustátí s ostatními jihoslovanskými národy. Avšak v první Jugoslávii nebylo příliš prostoru pro otázky. Po rázné centralizaci došlo koncem 20. let k vyhlášení vojenské diktatury. V takto vypjatých podmínkách došlo k prohloubení nepřátelství mezi katolickými, konzervativními lidovci a komunisty, kteří byli tou dobou nejvýraznějším a v celé Jugoslávii pochopitelně zakázaným opozičním proudem.

Druhá světová válka tak nepřinesla pouze německou, italskou a maďarskou okupaci, ale též zúčtování mezi „červenými“ a „černými“. Následující tragická a mimořádně krutá občanská válka zanechala hluboké stopy v několika generacích Slovinců.

S vítězstvím Titových partyzánů a nastolením avnojské Jugoslávie pak následoval další pokus o řešení slovinské otázky. Poválečná Jugoslávie po opuštění původní centralizační ideje a nastoupení cesty ke konfederaci skutečně Slovincům poskytla v dějinách bezprecedentní rámec pro zajištění jejich národního rozvoje, nicméně ani toto období nebylo nikterak jednoznačné. I přes střídající se vlny liberalizace a opětovného utužování režimu však poválečná léta postupně přinesla Slovincům značnou míru autonomie. Ovšem od konce 70. let se prohlubující hospodářská krize zvyšovala všeobecnou nespokojenost a ta kvůli nevyřešenému propletenci národnostních sporů dále zostřovala vztahy mezi národy Jugoslávie. Důvody této krize však byly v různých částech (a institucích) federace reflektovány různě.

V slovinské společnosti převládalo přesvědčení, že cesta k řešení vleklé a hluboké krize spočívá v demokratizaci systému. A právě požadavky demokratizace systému se staly leitmotivem revitalizující se slovinské občanské společnosti na začátku osmdesátých let. V polovině osmdesátých let již v Slovinsku probíhala živá celospolečenská debata o nutnosti politických a hospodářských reforem. Tyto sílíci debaty přinutily i konzervativní slovinské komunistické „normalizátory“ uchýlit se k volbě nového, mladšího vedení. Jeho úkolem bylo poněkud zklidnit společnost, u níž konzervativní vedení slovinských komunistů po své více než patnáct let trvající dominanci veřejného života ztratilo důvěru.

Diametrálně odlišné řešení prohlubující se krize však požadovala armáda a vedení svazových komunistů. Armáda, jež nikdy nebyla pod civilní kontrolou, spatřovala hlavní příčinu prohlubující se krize v nedostatku centralizace. Vedení slovinských komunistů se ocitlo pod sílícím tlakem centra, jež požadovalo pacifikaci „kontrarevoluce“. Slovinští komunisté však váhali s přistoupením k (samostatně vedenému) otevřenému zásahu proti představitelům občanské společnosti, čímž si vysloužili rostoucí nedůvěru centra. Stupňující se požadavky slovinské občanské společnosti na straně jedné a nespokojenost centra s nedostatečnou rázností vedení slovinských komunistů na straně druhé vedly k až k plánování možného mocenského zásahu armády. Slovinská otázka tak byla opět zaktualizována. Usazením problematiky této diplomové práce do kontextu dějin slovinského národa si můžeme být plně vědomi mimořádné důležitosti, jakou v slovinských dějinách zaujímá fenomén slovinské demokratizace 2. poloviny 80. let.

Nyní nezbyvá, než vrátit se k některým otázkám a především k hlavní hypotéze, jejichž platnost se snažila tato diplomové práce prověřit. Ještě před odpovědí na nejjednodušou otázku ohledně role ZKS a především Milana Kučana v procesu slovinské demokratizace se pokusme shrnout zásadní momenty při formování slovinské demokratické opozice a možnosti či nemožnosti jejího koordinovaného nástupu proti ZKS.

Základním impulsem pro zrod slovinské demokratické opozice byla politizace občanské společnosti, jež následovala po otevřeném zásahu armády (za asistence



slovinského republikového aparátu) proti slovinské „kontrarevoluci“. Pod pojmem politizace občanské společnosti lze rozumět vnějškovou diferenciaci jednotlivých názorových proudů uvnitř občanské společnosti, jež odpovídaly víceméně klasické západoevropské strukturaci stranického spektra a jež tak navazovaly na tradiční slovinské politické proudy a strany. Nicméně skutečným programem drtivé většiny opozičních uskupení přinesly centralistické snahy Bělehradu. Osu programu všech nově vznikajících politických uskupení tak tvořily otázky ústavních změn (a tedy slovinské suverenity a její obrany) a volání po zavedení stranické pluralitní demokracie. A jak jsme ukázali, zněla podobná volání i z větší části původně režimní transmisivní organizace slovinských mládežníků a dokonce též ze „sociálně liberálního“ křídla v rámci samotné ZKS. Vzhledem k této všeobecné shodě nedocházelo k většímu tříštění sil a skutečná programová strukturace tak byla odložena až do doby, než bude dosaženo zavedení pluralitní demokracie. Tím byl umožněn soustředěný tlak na ZKS.

Po detailní analýze okolností (ne)ochoty Milana Kučana a jím vedených slovinských komunistů činit ústupky opozici se chce říci, že Milan Kučan rozvinul mnohem sofistikovanější politickou taktiku, než jak by ze znění hlavní hypotézy vyplývalo, jelikož pokud by zkoumaná hypotéza platila do důsledku, byl by Milan Kučan v permanentní a zjevné defenzívě, a to především vůči opozici. To by si však jen stěží svedl udržet potřebnou podporu veřejnosti a jen stěží by dokázal přesvědčit opozici, aby se s ním a s komunisty na konci turbulentního roku 1989 solidarizovala. Avšak zde právě leží klíč k pochopení Milana Kučana. Tajemství Kučanova postupu totiž spočívalo ve schopnosti průběžného vyhodnocování hrozeb, směřovaných na něj ze tří „zdrojů“. Tím prvním byla pochopitelně opozice, tím druhým svazové centrum a tím třetím frakce ve vlastní straně, přičemž za hrozbu může označit spíše Popitovu normalizační kliku nežli sociálně liberální mladší komunisty. Kučan se z „problematického“ roku 1988 poučil a do budoucna se zdržel příliš okatých výpadů proti opozici. Dokonce se po většinu času snažil vysílat signály o ochotě k jednání s opozicí. Ovšem skutečné ústupky jí učinil až poté, co byl přinucen vypořádat se s konzervativní klikou uvnitř ZKS. Dalším mocný impuls, jenž nasměroval Kučana směrem k opozici přišel poté, co se Milošević pokusil o otevřenou destabilizaci slovinských komunistů pomocí tzv. Mítinku pravdy.

Kučan byl mistrem politických manévrů. Jeho největší deviza spočívala ve



schopnosti ustupovat a přitom budit dojem, že sám svůj úhybný manévr inicioval, anebo naopak ve schopnosti budit dojem, že ze svých pozic ustupuje, ačkoliv na nich setrval. Ve skutečnosti totiž Kučan v permanentní defenzívě byl, ovšem tato defenzíva zůstala drtivě většině slovinské veřejnosti díky Kučanovu manévrovacímu géniu skryta. Svůj ústup tak dokázal vždy prezentovat jako promyšlenou strategii a v důsledku tohoto postupu se leckdy ani sama opozice necítila jako vítěz. Ve skutečnosti však Milan Kučan nikdy nečinil opozici ústupky, pokud si nebyl jist, že právě opak by jej oslabil. To koneckonců koresponduje s Kučanovým na nejvyšším pragmatickým pojmáním politiky. V tomto byl skutečným výplodem titovské Jugoslávie. V tomto ohledu se tedy původní hypotéza potvrdila. Otázkou je, zdali to bylo slovinské cestě „na škodu“ a zdali Kučan nebyl ten správný politik pro „cestu z Jugoslávie“. Předseda slovinských komunistů jednoduše užíval stejných politických nástrojů jak na svazové, tak na republikové úrovni. Nejednou dokázal, že v politice není příliš místa pro „sentiment“, jak např. ve slavném procesu se „čtyřkou“.

Kučan byl často kritizován za machiavelistický a cynický přístup k opozici. Ovšem byly to přesně tyto metody, s nimiž dokázal na svazové úrovni obhájit dodatky ke slovinské ústavě. Kučanovi politické lavírování nakonec kromě nejednoho nebezpečí přineslo jeden částečný a jeden úplný triumf. V prvních demokratických volbách do Společensko-politického sboru vyhrála „jeho“ ZKS-SDP, ovšem vládu nakonec sestavila vítězná koalice DEMOSu, jež obdržela 54 % hlasů. Ve volbách na post předsedy slovinského předsednictva pak Kučan porazil kandidáta DEMOSu Jože Pučnika. Následně se Milan Kučan v r. 1992 stal i prvním prezidentem samostatného Slovinska a do tohoto úřadu byl znovuzvolen v r. 1995. Při jednoduché otázce proč všechny tyto volby dopadly tak, jak dopadly, lze nabídnout prostou „dvojodpověď“ a ta zní následovně: protože Slovinci chtěli změny a protože mnozí z nich věřili, že jim je přinesl právě Milan Kučan.

## 5. Resumé.

Prohlubující se jugoslávská hospodářská a po smrti Tita i otevřená politická krize. S Titovým úmrtím se naplno vyjevila nejednoznačnost až protichůdnost Ústavy SFRJ. Často si protiřečící pravomoci svazových orgánů a orgánů jednotlivých republik a autonomních oblastí měly původně zajistit stabilitu systému vzájemnou blokadou centralizačních a dezintegračních tendencí. V kombinaci se stále hlubší hospodářskou krizí se však ústava neprojevila jako prvek stabilizační, nýbrž destabilizační. Na jedné straně stojící Jugoslávská lidová armáda a Svaz komunistů Jugoslávie, snažící se o centralizaci politicko-hospodářského systému se počaly kompetenčně střetávat s (nejen) se slovinskými republikovými orgány a svazy komunistů.

V 70. letech, kdy byli mocenským zásahem z centra odstraněni liberální slovinští komunisté pod vedením Stane Kavčiče a státní a stranický aparát ovládnula konzervativní stranická klika pod vedením France Popita. Prohlubující se hospodářská a společenská krize způsobila rostoucí nespokojenost obyvatelstva nejen v Slovinsku, nýbrž i v ostatních částech Jugoslávie. V Slovinsku byla již od počátku 80. let patrná aktivizace občanské společnosti. V r. 1982 byl režimem povolen vydávání časopisu *Nova revija* a téhož roku dokonce došlo k nárůstu rostoucí nespokojenosti v řadách oficiální režimní mládežnické organizace, Socialistického svazu mládeže Slovinska, který se na svém kongresu v Novém městě mj. rozhodl, že se otevře novým občanským hnutím.

Dochází k politizaci Společnosti slovinských spisovatelů, kteří se názorově blíží prostředí okolo *Nove revije*, avšak objevuje se i celá řada kritických levicových časopisů, jako např. *Časopis za kritiko znanosti*, či *Tribuna*. V r. 1985 došlo k sedm měsíců trvajícím stávkám lublaňských studentů, protestujících proti své neuspokojivé sociální situaci a v zemi se šířila též geometrickou řadou rostoucí vlna stávek.

Svazové bezpečnostní orgány již v té době bedlivě sledovaly dění v Slovinsku. Svaz komunistů Slovinska si byl vědom nutnosti reformy, avšak tyto se měly omezovat pouze na administrativní zásahy hospodářského charakteru a společenskopolitického systému jako takového se neměly dotknout. S příchodem mladého aparátčíka Milana Kučana, považovaného za příslušníka liberálního proudu uvnitř ZKS, do vedení Svazu komunistů Slovinska je tak potvrzen i nástup procesu liberalizace samotného Svazu komunistů. Slovinská veřejnost a stále aktivnější představitelé pestré palety občanských

hnutí, ale i oficiálních režimních institucí (zejména ZSMS) volali stále hlasitěji po demokratizaci systému. V letech 1986-1987 došlo ke „skandálu“ v rámci oficiální mládežnické organizace, když na kongresu v Kršku byly vysloveny požadavky na nezavedení civilní služby, čímž SZMS silně popudil armádu. Roku 1987 se přidal „skandál“ s 57. vydáním časopisu *Nova revija*, kde v reakci na plánované centralizační dodatky vyšlo 16 *Příspěvků pro slovinský národní program*, v nichž slovinští intelektuálové požadovali garance slovinské suverenity. Tím reagovali na centrem navrhované centralizační změny federální ústavy. V r. 1988 po dalších „útocích“ na armádu v podobě článků odsuzujících jugoslávské obchody se zbraněmi se armáda rozhodla připravit na mocenský zásah. Dokumenty, naznačující tento armádní záměr, se dostaly do rukou redakce časopisu *Mladina*, která publikovala článek založený na uvedených dokumentech.

Následoval zásah proti „kontrarevoluci“ a před vojenským tribunálem byl zahájen soud se třemi novináři a jedním poddůstojníkem slovinské národnosti. Tento soud vyvolal v slovinské veřejnosti vlnu odporu a došlo k vytvoření Výboru na ochranu lidských práv. Výbor posloužil jako platforma pro koordinovaný postup občanské společnosti proti represím režimu. Během tohoto procesu došlo k položení základů politizace četných občanských hnutí, což následně dalo zrod politické opozici.

Celý soudní proces měl díky aroganci armády výrazně potislovinský podtext, což umožnilo nejen bezprostřední sjednocení se budoucí opozice, ale s časem též společný postup opozice a slovinských komunistů tváří v tvář centralizačním snahám Bělehradu, resp. Slobodana Miloševiče.

Po vystupňování ataků na slovinské vedení a na Slovincce jako takové a za současné faktické demontáže (kon)federálního zřízení Slobodanem Miloševičem převládnu u slovinského stranického vedení pocit ohrožení centrem. Ve chvíli, kdy perspektiva existence v demokratickém Slovinsku byla menší „hrozbou“ než centralistické a velkosrbské projekty Slobodana Miloševiče, rozhodli se slovinští komunisté naprosto racionálně pro první variantu. Došlo tak k nacionalizaci slovinské otázky, tedy k faktickému souhlasu se slovinských komunistů s požadavkem opozice stran přechodu k pluralitní parlamentní demokracii.

## 6. Summary.

With the death of the Yugoslav leader and the ultimate and undisputable arbiter Tito whose position “above” the Yugoslav political system enabled its very functioning, the Yugoslav federation’s sharp political and economic decline turned into a deep crisis followed by the raise of nationalism. In Slovenia, Yugoslav’s by far most developed republic, a reviving civil society was to be observed from the very beginning of the 80’s. Calls for democratization and liberalization of the economic and political systems were to be heard.

Whereas the Slovenian political leadership decided to react by electing a new liberal leader the trend in the federal structures (such as the Yugoslav’s People’s Army and the Union of the Communists of Yugoslavia) were calling for a completely different approach, that is to say a deep centralization which was supposed to eliminate the “abuse” of democracy by nationalist and egoistic leaders of republics’ communists, namely the Slovene one. After further strengthening of the civil society and the following “attacks” on YNA calling e.g. for a civilian control over it, a state of open counterrevolution in Slovenia was declared by the army. YNA accused three Slovenian journalists of continuous attacks and stealing a secret military document (which was apparently not true). Together with the three journalists a YNA soldier of Slovenian nationality was accused of stealing the military secret document. This was a moment when the various streams in the civil society formed a coordinated body called Committee (for Protection of) Human Rights.

The Committee became the first organization to endorse various streams of the by then already flourishing civil society which thus began its transformation into political opposition.

As the army’s concept of “calling to order” became ever closer to Slobodan Milosevic’s concept of Greater Serbia, the Slovenian communist leadership and its anti-centralistic defense of the Slovenian sovereignty became more and more frustrating for Serbian leader. The Slovenian leadership found itself being crushed between two millstones, the one of the opposition’s calls for democratic change and the other of Milosevic’s threats to become marginalized by the “democratization” of the decision making in Yugoslavia which meant an open way into deep centralization. Faced with a situation where they had to make their choice Slovenian leadership – naturally – opted

for the “Slovenian way” and accepted opposition’s calls for introducing plural parliamentary democracy.

## 7. Použitá literatura

ALBONI, R.; GRECO, E. Foreign Policy Re-Nationalization and Internationalism in the Italian Debate. *International Affairs*, leden 1996, vol. 72, no. 1.

BALAŽIČ, M. *Slovenska demokratična revolucija 1986-1988. Civilna družba, Nacionalni program in Ljubljanski process*, Ljubljana: Liberalna akademija, 2004. ISBN 961-90301-8-4

BALAŽIČ, M. Slovenska demokratična revolucija: Krška prelomnica. In ZAJC, D. (ed.) *Slovenska država - ob deseti obletnici*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2001, s. 100-127. ISBN 961-235-069-8

BALAŽIČ, M. *Slovenski Berlinski zid 1989. Partija, alternativa in boj za oblast*. Ljubljana: Študentska založna, 2006. ISBN 10 961-242-074-2

BENÍK, M. Slovinsko-chorvatské teritoriální spory. *Slovanský přehled*, 2005, ročník XCI, č. 4, s. 565-567 ISSN 0037-6922

BERNIK, I.; MALNAR, B. Barriers of Democratic Consolidation In TOŠ, N.; MUELLER, K. H. (Eds.) *Political Faces of Slovenia. Political Orientations and Values at the End of the Century*. Vídeň: Wisdom, 2005, s. 123-147. ISBN 3-901941-11-8

BUČAR, F. *Porušena harmonija sveta*. Dob pri Domžalah: Miš, 2003. ISBN 961-6506-04-8

BUČAR, F. Ustava kot političek projekt. In ZAJC, D. (ed.) *Slovenska država – ob deseti obletnici*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2001, s. 219-231. ISBN 961-235-069-8

CABADA, L. *Politický systém Slovinska*. Praha: Slon, 2005. ISBN 80-86429-37-7

FERFILA, B.; GRIZOLD, A.; LOXLEY, J.; PHILIPS, P. *On the sunny side of the Alps. Historical, political, economic and strategic factors in independent Slovenia*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2004. ISBN 961-235-165-1



GRAFENAUER, N. (ed.) *The case of Slovenia*. Ljubljana: Nova Regina, 1991

HABJAN, V. *Mejniki slovenske zgodovine*. Ljubljana: Družstvo 2000, 1997, ISBN 961-903497-X

HAFNER-FINK, M. Nacionalna identiteta in evropska identiteta: stališča Slovencev v primerjavi z drugimi Evropejci. In BERNIK, I.; TOŠ, N. (eds.) *Demokracija v Sloveniji: prvo desetletje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2002, s. 193-213. ISBN 961-235-094-9

HRIBAR, T. *Evroslovenstvo*. Ljubljana: Slovenska matica, 2004. ISBN 961-213-129-5

JANŠA, J. *The Making of the Slovenian State. 1988-1992. The Collapse of Yugoslavia*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1994. ISBN 86-11-14157-1

KOTAR, M. Slovenska pot v neodvislost in demokracijo. In FINK-HAFNER, D.; HAČEK, M. (eds.) *Demokracija v Sloveniji: prvo desetletje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2000, s. 307-328. ISBN 961-235-043-4

KRAMBERGER, A. Vpliv zgodovinske podrejenosti slovenskou elit na elitno dinamiko v obdobju od 1988 do 1995. In BERNIK, I.; TOŠ, N. (eds.) *Demokracija v Sloveniji: prvo desetletje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2002, s. 89-112. ISBN 961-235-094-9

Majniška deklaracija 1989, prebrana 8. maja 1989 na protestnem zborovanju. In REPE, B. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije I. Opozicija in oblast*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2002, s. 196. ISBN 961-6143-15-8

MIHELJAK, V. Slovenian Identity: Intersecting Landscapes of Values and Culture. In TOŠ, N.; MUELLER, K. H. (Eds.) *Political Faces of Slovenia. Political Orientations and Values at the End of the Century*. Vídeň: Wisdom, 2005 s. 71-100. ISBN 3-901941-11-8

MIHELJAK, V. Vzpostavljanje ali mobilnost volilnega telesa – pokus empiričnega odgovora. In ZAJC, D. (ed.) *Slovenska država – ob deseti obletnici*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2001, s. 76-91. ISBN 961-235-069-8

MIHELJAK, V.; TOŠ, N. Pogled nazaj. Tranzicija v Sloveniji med demokratizacijo in

- suverenizacijo. In BERNIK, I.; TOŠ, N. (eds.) *Demokracija v Sloveniji: prvo desetletje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2002, s. 3-40. ISBN 961-235-094-9
- MIHELJAK, V.; TOŠ, N. The Slovenian Way to Democracy and Sovereignty. In TOŠ, N.; MUELLER, K. H. (Eds.) *Political Faces of Slovenia. Political Orientations and Values at the End of the Century*. Vídeň: Wisdom, 2005, s. 23-47. ISBN 3-901941-11-8
- PELIKÁN, J. *Socialistická Jugoslávie*. In ŠESTÁK, M.; TEJCHMAN, M.; HAVLÍKOVÁ, L.; HLADKÝ, L.; PELIKÁN, J. *Dějiny jihoslovanských zemí*, Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001, str. 493-582. ISBN 80-7106-266-9
- PIRJEVEC, J. *Jugoslávie 1918-1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie.*, Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-277-1
- Program demokrati ne opozicije Slovenije Demos, december 1989. In REPE, B. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije I. Opozicija in oblast*. Ljubljana: Archivsko društvo Slovenije, 2002, s. 216. ISBN 961-6143-15-8
- Proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu. In REPE, B. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije I. Opozicija in oblast*. Ljubljana: Archivsko društvo Slovenije, 2002, s. 166. ISBN 961-6143-15-8
- PRUNK, J. Pomen slovenskega naroda za politični, gospodarski in duhovni razvoj republike Slovenje. In ZAJC, D. (ed.) *Slovenska država – ob deseti obletnici*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2001, s. 36-43. ISBN 961-235-069-8
- Sporazum o ustanovitvi "Demos - Združene opozicije", 8. januar 1990. In REPE, B. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije I. Opozicija in oblast*. Ljubljana: Archivsko društvo Slovenije, 2002, s. 218. ISBN 961-6143-15-8
- TEJCHMAN, M. Jihoslované v obdobju druhé světové války. In ŠESTÁK, M.; TEJCHMAN, M.; HAVLÍKOVÁ, L.; HLADKÝ, L.; PELIKÁN, J. *Dějiny jihoslovanských zemí*, Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 445-492. ISBN 80-7106-266-9
- Temeljna listina Slovenije 1989. In REPE, B. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije I. Opozicija in oblast*. Ljubljana: Archivsko društvo Slovenije, 2002, s. 200. ISBN 961-6143-15-8

Tiskovna konferenca, 20. februar 1987. In REPE, B. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije I. Opozicija in oblast*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2002, s. 138. ISBN 961-6143-15-8

TOPLAK, C. Obdobje socialističnega parlamentarizma (1945-1990). In PRUNK, J.; TOPLAK, C.; HOČEVAR, M. *Parlamentarna izkušnja Slovencev 1848-2004*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2004, s. 210-211. ISBN 10 961-235-256-9

VURNIK, B. *Med Marxom in Punkom. Vloga Zveze socilistične mladine Slovenije pri demokratizaciji Slovenije (1980-1990)*. Ljubljana: Modrijan, 2005. ISBN 961-241-019-4

ZAJC, D. Slovenska državnost in parlamentarizem. In ZAJC, D. (ed.) *Slovenska država – ob deseti obletnici*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2001, s. 52-75. ISBN 961-235-069-8

Zaključna beseda predsednika RK SZDL Slovenije po razpravi o 57. številki Nove revije na 68. seji P RK SZDL Slovenije 27. 2. 198. In REPE, B. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije I. Opozicija in oblast*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2002, s. 139. ISBN 961-6143-15-8

Zapisnik z ustanovitvene seje Okrogle mize, 22. in 23. septembra 1989. In REPE, B. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije I. Opozicija in oblast*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2002, s. 204. ISBN 961-6143-15-8

ZARKOVIC BOOKMAN, M. The Economic Basis of Regional Autarchy in Yugoslavia. *Soviet Studies*, January 1990, vol. 42, no. 1., p. 93-109

ZINAIČ, M. *Neue Slowenische Kunst*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1991

ŽIŽMOND, E. The Collapse of the Yugoslav Economy, *Soviet Studies*, 1992, vol.44, no. 1., s. 101-112

## 8. Seznam příloh

**Příloha č. 1: Jugoslávské hospodářství. Některé klíčové ukazatele. (tabulka)**

**Příloha č. 2: Struktura skupštinského delegátského systému SFRJ. (obrázek)**

**Příloha č. 3: Výsledky prvních demokratických voleb do Společensko-politického sboru v roce 1990. (tabulka)**

**Příloha č. 4: Tisková konference SZDL k obsahu 57. vydání časopisu *Nova revija* (přepis tiskové konference)**

**Příloha č. 5: Závěrečná slova předsedy SZDL po projednávání obsahu 57. vydání časopisu *Nova revija* během 68. zasedání Republikové konference SZDL (dokument)**

**Příloha č. 6: První společné prohlášení opozice a moci „Proti zavedení výjimečného stavu, za mír a soužití v Kosovu.“ (dokument)**

**Příloha č. 7: Májová deklarace. (deklarace)**

**Příloha č. 8: Základní listina Slovinska 1989. (dokument)**

**Příloha č. 9: Zápis z ustanovujícího jednání Kulatého stolu. (dokument)**

**Příloha č. 10: Program demokratické opozice Slovinska DEMOS (dokument)**

**Příloha č. 11: Dohoda o ustanovení uskupení DEMOS – Spojená opozice (dokument)**

## Přílohy

### Příloha č.1:

TABLE 1

LEVELS OF DEVELOPMENT OF THE YUGOSLAV REPUBLICS (YUGOSLAV AVERAGE=100)

	Year	BH	MN	M	SER	CRO	SLO
1. Workers per 1000 inhabitants	1955	88	90	79	85	119	171
	1988	84	90	87	92	119	152
2. Investment per capita	1955	97	197	93	81	97	183
	1987	73	76	47	95	111	221
3. Fixed assets per capita	1955	101	35	51	73	121	233
	1987	82	122	51	79	130	203
4. GNP per capita	1955	83	77	68	86	122	175
	1988	68	74	63	90	128	203

Notes:

BH, Bosnia and Hercegovina; MN, Montenegro; M, Macedonia; SER, Serbia; CRO, Croatia; SLO, Slovenia.

Source: *Yugoslav Statistical Yearbook*, 1989.

TABLE 2

THE GROWTH OF THE YUGOSLAV ECONOMY (AVERAGE ANNUAL GROWTH RATES IN %)

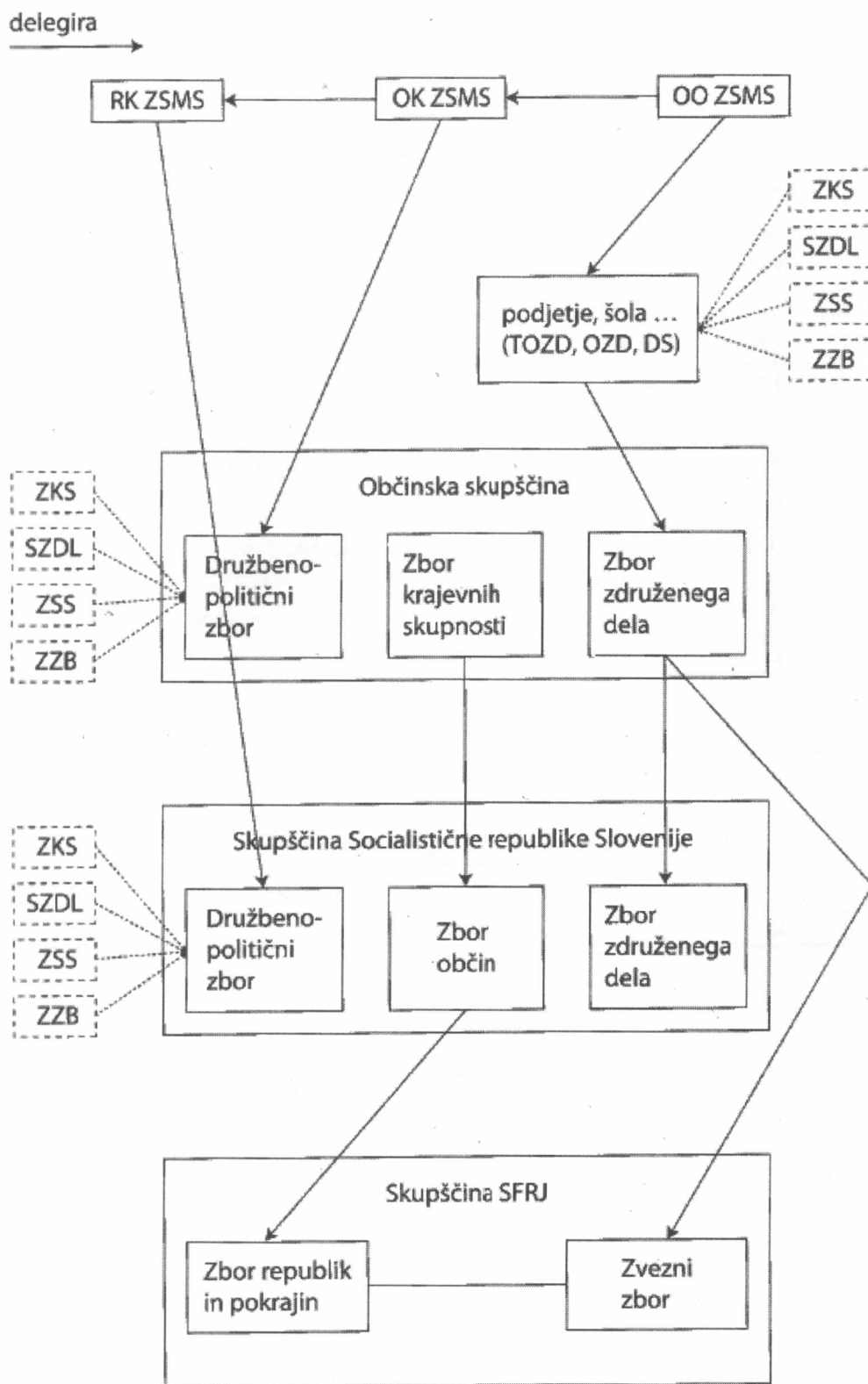
	1953-64	1965-73	1974-89	1974-79	1980-89
GNP	8.6	5.3	2.8	6.3	0.7
Industrial production	12.7	6.9	4.3	7.6	2.4
Agricultural production	7.2	1.8	0.7	2.4	0.5
Employment	6.3	2.0	2.8	4.5	2.0
Labour productivity	2.2	3.2	0.0	1.7	-1.3
Unemployment rate <sup>1</sup>	5.2	7.9	14.2	12.5	15.3
Consumer prices	4.0	14.2	68.5	18.2	108.7

Note:

<sup>1</sup>Calculated as the average percentage of unemployed in the entire number of employed.

Source: *Yugoslav Statistical Yearbooks*.

## Položaj ZSMS v delegatskem skupščinskem sistemu



Zdvoj: VURNIK, B. *Med Marxom in Punkom. Vloga Zveze socialistične mladine Slovenije pri demokratizaciji Slovenije (1980-1990)*. Ljubljana: Modrijan, 2005, str.17



Příloha č. 3

Zkratka	Celý název strany	Procento získaných hlasů	Poslanců
ZKS–SDP	ZKS – Strana demokratické obnovy	17,28 %	14
ZSMS–LS	ZSMS – Liberální strana	14,49 %	12
SKD	Slovinští křesťanští demokraté	12,98 %	11
SKZ	Slovinský selský svaz	12,55 %	11
SDZ	Slovinský demokratický svaz	9,51 %	8
ZS	Zelení Slovinska	8,84 %	8
SDZS	Sociálnědemokratický svaz Slovinska	7,39 %	6
SZ	Socialistický svaz	5,35 %	5
SOS	Slovinská živnostenská strana	3,54 %	3
ZOEO	Svaz za rovnoprávnost občanů	2,46 %	0
DZL	Občanská zelená listina	1,99 %	0
SOPS	Živnostensko-podnikatelská strana	1,57 %	0
NDG	Nová společenská hnutí	0,49 %	0
LN	Listina nezávislých	0,43 %	0
DZK	Demokratický svaz Kosova	0,30 %	0

#### Příloha č. 4

TISKOVNA KONFERENCA, 20. februar 1987 (ob obravnavi vsebine 57. številke NOVE REVIJE na 68. seji Predsedstva Republiške konference SZDL Slovenije, 27. februarja 1987)

V svoji 57. številki, ki je pravkar izšla, obravnava NOVA REVIJA Prispevke za slovenski nacionalni program na nain, s katerim posamezni pisci na ve mestih zanikajo ali postavljajo pod vprašaj legitimnost narodnoosvobodilnega boja in iz njega izhajajo družbene ureditve, njenih institucij in nosilcev oblasti ter na zgodovinsko netoen in politino skrajno tendenciozen nain prikazujejo položaj in vlogo slovenskega naroda znotraj samoupravne socialistine in federativne Jugoslavije ter njegovo perspektivo. Nesprejemljiva in netona so tudi posamezna stališa o vlogi in položaju nekaterih drugih narodov Jugoslavije, ki naj bi jim bila oktroirana njihova nacionalna državnost, kar v konni posledici spodbija veljavnost ustavne zasnove Jugoslavije kot federativne države in samoupravne socialistine skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti.

Pobudniki NOVE REVIJE, mesenika za kulturo in umetnost, so se ob njeni ustanovitvi zavezali, da bodo v osnovnih pogledih spoštovali programsko platformo Socialistine zveze. V Aktu o ustanovitvi NOVE REVIJE (30. 10. 1981) piše v 2. lenu: "NOVA REVIJA - mese nik za kulturo in umetnost se opira na predlog pobudnikov zanjo, med njimi tudi podpisnikov pisma za Novo revijo, vsebinsko pa izhaja iz temeljnih izhodiš kulturne politike na Slovenskem, iz samoupravne usmeritve naše družbe, z namenom in z odgovornostjo za napredek slovenske kulture, za bogatitev kulturnega življenja v slovenskem prostoru. V tem se ne louje od programske usmerjenosti ustanoviteljice." Tretji len Akta o ustanovitvi pa se glasi: "Združevanje in notranje razlikovanje v predlagani reviji bo potekalo na temelju samoupravne socialistine usmeritve. Zainteresirani za revijo menijo, da se njihovo delo že dogaja in da se bo nadaljevalo na tleh socializma, v smeri razvijanja pluralizma samoupravnih interesov in v smislu kritike stalinistinih, mešanskih, malomešanskih, tehno birokratskih in drugih preživelih teženj

v kulturi in umetnosti. Namesto kulture, ki naj bi bila odraz splošnih družbenih razmer ali vzvod za doseganje veje (ekstenzivnejše in razsipnejše) materialne proizvodnje, naj bi si prizadevali za loveške odnose po meri umetnosti, ustvarjalne svobode in osebne samostojnosti kot bistvenih sestavin sistema socialistinega samoupravljanja.

S priobitvijo nekaterih lankov, v katerih se v naelu zavraa sistem socialistinega samoupravljanja, vkljuno z drugimi vprašljivimi skrajno problematinimi tezami, je uredniški odbor NOVE REVIJE, skupaj z glavnim in odgovornim urednikom, prekršil doloila ustanovitvenega akta. Gre za resno zadevo, do katere Socialistina zveza nikakor ne more biti indiferentna. Zato sem kot predsednik Republiške konference SZDL Slovenije predlagal, da Predsedstvo RK SZDL o tem razpravlja na prihodnji seji, 27. februarja 1987 in zavzame stališa. Ljubljana, 20. februarja 1987

## Příloha č. 5

DELOVNI OSNUTEK 26. 2. 1987 - 2

(razdeljeno na seji P 26. 2.- 87)

ZAKLJUNA BESEDA PREDSEDNIKA RK  
SZDL SLOVENIJE PO RAZPRAVI O 57.  
ŠTEVILKI NOVE REVIJE NA 68. SEJI P  
RK SZDL SLOVENIJE 27. 2. 1987

1.

Predsedstvo Republiške konference SZDL Slovenije je po obširni in angažirani razpravi o vsebini 57. številke Nove revije, v kateri je skupina sodelavcev revije pripravila prispevke za "slovenski nacionalni program" ugotovilo, da so prispevki posameznih avtorjev nesprijemljivi, zgodovinsko netoni in tendenciozni. Posamezni avtorji na ve mestih zanikajo legitimnost narodnoosvobodilnega boja in iz njega izhajajo družbene ureditve ter njenih institucij ter, na zgodovinsko netoen in politino tendenciozen nain prikazujejo položaj in vlogo slovenskega naroda znotraj samoupravne socialistine in federativne Jugoslavije ter njegovo perspektivo. Netona in nesprijemljiva so tudi tista posamezna stališa, ki govore o vlogi in položaju nekaterih drugih narodov Jugoslavije, ki naj jim bi bila vsiljena njihova nacionalna državnost, kar tudi spodbija veljavnost ustavne zasnove Jugoslavije, kot federativne države in samoupravne socialistine skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti. Nesprijemljivo je gledanje na vlogo zveze komunistov in njeno avantgardnost v naši socialistini družbi.

Avtorji Nove revije se zavzemajo za spoštovanje lovekove osebnosti, vendar pri tem ne najdejo lepe besede za socialistino samoupravljanje; zavzemajo se za demokracijo pa spregledajo demokrati ni naboj preobrazbe državne partije v zvezo komunistov kot notranjo gibalno silo sistema; zavzemajo se za svobodo, pa v njenem imenu negirajo revolucijo, katere cilj je osvoboditev dela in delavcev; zavzemajo se za svobodo, samostojnost in neodvisnost slovenskega naroda, pa ne priznavajo pridobitev NOB, s katerimi je slovenski narod stopil v krog suverenih narodov sveta, niti povojnega ustavnega razvoja, ki je uveljavil naelo odgovornosti republike, utemeljene na suverenosti slovenskega naroda in oblasti in samoupravljanju delavskega razreda za lastno usodo in skupni

razvoj Jugoslavije; zavzemajo se za "slovenski nacionalni program", ki naj bi zagotavljal sreno bodonost slovenskega naroda, vendar ponujajo rešitve "v uvedbi vestranskega sistema in izstopa iz skupnosti jugoslovanskih narodov, pri emer jih ne zanimajo posledice za slovenski in druge jugoslovanske narode.

2.

Socialistina zveza, ki je po svoji družbeni in ustavni funkciji najširša organizacije delovnih ljudi in obanov in njihovih organiziranih socialisti nih sil si nenehno prizadeva, da bi postala prostor številnih samoupravnih pluralistinih interesov in demokratinega dialoga, odprta množična in demokratina do vseh tistih vprašanj, ki so bistvena za nadaljnji razvoj naše socialistine samoupravne skupnosti. Zaradi takšnih gledanj nekaterih avtorjev Nove revije, pa še tako odprta in demokratina Socialistina zveza ne more sprejeti nekaterih poudarkov v lankih 57. številke Nove revije. Zato so razumljive reakcije mnogih, ki takšnjo pisanje obsojajo in zahtevajo, da se v javnosti zagotovijo zgodovinsko toni podatki in da se zoperstavimo pojavom protikomunisti nih, protisamoupravnih in protijugoslovanskih tez povezanih z nacionalno nestrpnostjo in zgodovinsko netonostjo.

Predsedstvo ugotavlja, da gre pri nekaterih prispevkih za razkorak med določili Akta o ureditvi Nove revije in njihovo vsebino. Že ob pobudi za ustanovitev Nove revije so se njeni pobudniki zavezali, da bodo v osnovnih pogledih spoštovali programsko platformo Socialistine zveze, kar so kasneje zapisali tudi v ustanovitveni akt. V njem piše, da je Nova revija - mesenik za kulturo in umetnost, ki se opira na predlog pobudnikov zanjo, med njimi tudi podpisnikov pisma za Novo revijo, vsebinsko pa izhaja iz temeljnih izhodiš kulturne politike na Slovenskem, iz samoupravne usmeritve naše družbe, z namenom in odgovornostjo za napredek slovenske kulture, za bogatitev kulturnega življenja v slovenskem prostoru. V tem se ne louje od programskih usmerjenosti ustanoviteljice. Združevanje in notranje razlikovanje v predlagani reviji bo potekalo na temelju samoupravne socialistine usmeritve, prizadevali si bodo za loveške odnose po meri umetnosti, ustvarjalne svobode in osebne samostojnosti, kot bistvenih sestavin sistema socialistinega samoupravljanja.

3.

Predsedstvo Republiške konference SZDL Sloven-

ije torej zavraa razmišljanja in politine ocene posameznih prispevkov avtorjev 57. številke Nove revije, ki so prispevki za "slovenski nacionalni program" ob tem pa si bo tudi v bodoče prizadevalo za nadaljevanje demokratine, strpne in strokovno argumentirane razprave v okviru frontne organizacije in njenih oblik dela o vseh tistih temeljnih vprašanjih, ki zadevajo nadaljnji razvoj in perspektivo slovenskega naroda. Socialisti na zveza kot naslednica Osvobodilne fronte je organizacija ljudi in mora, skupaj z drugimi organizacijami zagotavljati vse potrebne politične pogoje, da bodo delovni ljudje lahko sami še odgovorneje gospodarili z lastno usodo in rezultati svojega dela, torej tudi s svojo nacionalno suverenostjo v okviru Socialistine zveze. Ob tem Predsedstvo znova poudarja, da računamo na ustvarjalne sposobnosti in mo delovnih ljudi in občanov, delavcev in intelektualcev, ki bodo ob prizadevanjih za boljše gospodarjenje, za večjo ustvarjalnost in prispevek k skupnemu, hitrejšemu razvoju znali dovolj jasno opredeliti tudi svojo nacionalno prihodnost.

## Příloha č. 6

Proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu

Dogodki zadnjih dni na Kosovu so dokonno odprli oi vsakomur, ki je še dvomil, kam pelje politika mednacionalnega zaostrovanja, nasilnega bpoenotenja ter iskanja sovražnikov: v tragine, samomorilske oblike protestov, ki so sami najboljši dokaz, da komunikacija ni ve možna, in naposled v izredno stanje, poseg represivnih organov. Priie smo doslej najbolj resni ogroženosti Jugoslavije kot svobodne skupnosti narodov in narodnosti.

Državljeni in državljanke SR Slovenije in SFRJ s podpisom te izjave izražamo:

- našo polno loveško solidarnost s stavkajo imi kosovskimi rudarji: prepreiti je treba sleherni loveško žrtev, ki bi lahko pripeljala do tragedije neslutnih razsežnosti;
  - naše najostrejše nestrinjanje s tisto politiko, ki je nujno morala pripeljati do skrajnega poslabšanja in zaostrovanja razmer v SAP Kosovo in v vsej državi, še posebej pa z neodgovornim, politično nespretnim in loveško neobutljivim ravnanjem najvišjih političnih in državnih teles v SFRJ, SR Srbiji in SAP Kosovo, ki niso storila niasar za rešitev sedanjega konflikta, pa pa so, nasprotno, prispevala k stopnjevanju napetosti in negotovosti. Trdno smo prepriani, da je pot k rešitvi kosovske in jugoslovanske krize edinole:
  - priznavanje politične, ekonomske in kulturne avtonomnosti in enakopravnosti vseh narodov in narodnosti, ki živijo v SFRJ;
  - zagotavljanje in spoštovanje temeljnih človekovih, državljanskih in nacionalnih pravic in svoboščin v vseh delih SFJ;
  - sprememba Jugoslavije v pravno državo, kjer se politične razlike ne kriminalizirajo, kriminal pa je stvar organov pregona, ne pa zastavek v političnih bojih;
  - uveljavljanje duha strpnosti in zavesti o tem, da nas razlike bogatijo in da so največja nevarnost za obstoj Jugoslavije poskusi nasilnega poenotenja v imenu prevlade katerekoli ideologije ali nacionalnosti.
- Podpisani državljani in državljanke izražamo trdno odločenost in nepopustljivo voljo, da se bomo:
- bojevali proti vsem in vsakršnim poskusom

vsiljevanja logike izrednih razmer in izrednega stanja, ki onemogoča mir in sožitje in lahko pripelje do državljanske vojne;

- zavzemali za spoštovanje legalnih institucij in zakonitosti na vseh področjih družbenega, političnega in kulturnega življenja v vseh delih SFRJ. Legalne institucije in obstoječe zakone je mogoče spreminjati samo po demokratični poti in ob polnem soglasju vseh prizadetih. Ne dopustimo krivcem za sedanje stanje, da bi se ponudili za rešitelje. Predvsem pa odlono zahtevamo, da se nemudoma izpolnijo pogoji, ki so potrebni, da se prepreči smrt rudarjev.

Ljubljana, 26. II. 1989

Republiška konferenca SZDL

Zveza sindikatov Slovenije

Zveza socialistične mladine Slovenije

Zveza komunistov Slovenije

Zveza združenj borcev NOV Slovenije

Slovenska kmečka zveza

Zveza slovenske kmečke mladine

Socialdemokratska zveza Slovenije

Slovenska demokratična zveza

Zveza društev ŠKUC Forum

Debatni klub 89

Komisija pravičnost in mir

Slovenska skupina Helsinške deklaracije

Hrvatska skupina Helsinške deklaracije

Slovenska študentska zveza

Skupina/Grupa 88

Društvo slovenskih pisateljev

Slovenski center PEN

Medškofijski odbor za študente

Odbor za varstvo lovekovih pravic

Svet za varstvo lovekovih pravic pri RK SZDL

Sekcija za kulturo miru in Delovna skupina za mirovno gibanje

Iniciativna skupina za mednarodno amnestijo

## Majniška deklaracija 1989

Nesporazumi, provokacije in tudi odkrite sovražnosti, ki jih danes doživljajo Slovenci v Jugoslaviji, nas prepričujejo o prelomnosti sedanjega zgodovinskega trenutka in nas obvezujejo, da v jasni obliki izreemo svojo voljo, iz katere sledijo dejanja v prihodnosti. Podpisniki te listine izjavljamo in sporoamo:

1. da hoemo živeti v suvereni državi slovenskega naroda;
2. kot suverena država bomo samostojno odloali o povezavah z južnoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope;
3. glede na zgodovinska prizadevanja slovenskega naroda za politino samostojnost je slovenska država lahko utemeljena le na:
  - spoštovanju lovekovih pravic in svobošin,
  - demokraciji, ki vkljuuje politini pluralizem,
  - družbeni ureditvi, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo v skladu z naravnimi danostmi in v skladu s loveškimi zmožnostmi državljanov Slovenije.

Društvo slovenskih pisateljev, Slovenska demokrati na zveza, Slovenska kmeka zveza, Slovensko kršansko socialno gibanje, Socialdemokratskazveza Slovenije, 8. maja 1989.

8. maja 1989



## TEMELJNA LISTINA SLOVENIJE 1989

Slovinci, Italijani, Madžari in drugi državljani Socialistine republike Slovenije, podpisniki te listine, izjavljamo in sporoamo, da:

1. Hoemo živeti v demokratini državi suverenega slovenskega naroda in vseh državljanov Slovenije, utemeljeni na lovekovih pravicah in državljanskih svobošinah. V njej si zagotovimo:

vladavino dela, prava in samostojnosti civilne družbe; svobodno združevanje in politini pluralizem; demokratine volitve; enakopravnost vseh manjšin; svobodo vseh oblik z naravnimi omejitvami uravnovešenega gospodarskega razvoja; povezanost z Evropo in s svetom .

2. Živeli bomo samo v taki Jugoslaviji, v kateri bo zagotovljena suverenost ter trajna in neodtujljiva pravica do samoodlobe narodov, enakopravnost vseh narodnosti in manjšin, ki bo spoštovala in varovala razlinost vseh, kjer bomo življenjsko pomembne skupne zadeve urejali po naelu soglasja, in samo v takem samoupravnem socializmu, kjer bodo zahteve te listine v celoti upoštevane.

3. Noemo živeti v takšni državni skupnosti, kjer ni zagotovljeno spoštovanje ustave in zakonov in s tem lovekovih in narodnostnih pravic, kjer bi bili podvrženi politinemu monopolu ali nacionalni nadvladi, gospodarskemu izkorišanju ali drugim vsiljenim oblikam politinega, gospodarskega in kulturnega življenja.

S svojimi podpisi se predlagatelji in podpisniki te listine zavezujemo, da bomo vztrajali pri njenih naelih. Obvezujemo vse v Socialistini republiki Sloveniji, ki jim je podeljena legalna mo, da pri ustavnih reformah ter pri vsem politinem delovanju v Sloveniji in SFR Jugoslaviji uveljavijo to skupno ljudsko voljo.

**Zapisnik  
z ustanovitvene seje Okrogle mize, 22. in 23.  
septembra 1989**

Prisotni: Gojko Bervar, Peter Bekeš, Stane Puko, Igor Vidmar, Ali Žerdin, Vitomir Gros, Suzana Deva, Igor Medjugorac, Jože Ganik, Zoran Thaler, Gregor Golobi, Emil Erjavec, Tone Peršak, Andrej Magajna, Franc Miklavi, Dušan Semoli, Franc Zagožen, Ivan Oman, Lojze Peterle, Rajko Pirnat, Slavoj Žižek, Pavel Gantar, Matevž Krivic, Igor Bavar, Janez Janša, Peter Jamnikar, Dušan Plut, Veno Taufer, Borut Šuklje, Jože Smole, Vojko Volk.

Sekretar je v uvodu prisotne seznanil s sklepi Sveta za varstvo lovekovih pravic in temeljnih svobošin pri RK SZDL, Komisije za pravino in mir in Sekcije za kulturo miru pri ŠKUC, da se sej Okrogle mize, kot predvsem politine oblike dogovarjanja, ne bodo ve udeležili.

Ad 1

Po sprejetju dnevnega reda je Dušan Semoli podal pojasnilo o delu delovne skupine za pripravo Poslovnika in opozoril, da pomotoma drugi in tretji len v predlogu nista ustrezno dopolnjena. Delovna skupina se je strinjala, da se glasita:

2. člen

Neposredni cilj delovanja Okrogle mize je oblikovanje skupnih predlogov o amandmajih k Ustavi SR Slovenije, volilni zakonodaji in zakonu o politinem združevanju. Okrogla miza obravnava tudi vsa druga vprašanja, ki so pomembna za nadaljevanje demokratičnih družbenih reform po sprejemu ustavnih dopolnil k Ustavi SR Slovenije oziroma za vzpostavitev pluralistinih demokratičnih politinih ustanov v SR Sloveniji. Okrogla miza bo s svojimi stališi nastopila na sejah skupšine v skladu s poslovníkom skupšine. Tisti udeleženci Okrogle mize, ki imajo svoje delegate v Skupšini SR Slovenije, se obvezujejo, da bodo stališa Okrogle mize uveljavili v Skupšini SR Slovenije.

3. člen

Okrogla miza pri svojem delu upošteva Ustavo SFRJ in Ustavo SR Slovenije ter mednarodne

konvencije, pakte in druge z ratifikacijo sprejete vire družbene ureditve. Predlog je bil sprejet, s tem, da sta predstavnika borcev in sindikatov izjavila, da lahko tak Poslovník sprejmejo samo organi njunih organizacij. V daljši razpravi o Poslovníku, v kateri sodelovali

domala vsi prisotni predstavniki udeležencev, se je znova odprlo vprašanje pooblastil sodelujo ih, ki jih nekateri nimajo, velika veina pa jih ima. Predstavniki ŠKUC-a in Amnesty International iz Kranja pa so zase predlagali status opazovalca na Okrogli mizi, brez pravice glasovanja. Zapleti okrog sprejema Poslovnika so pripeljali do naelne razprave o tem, da je Poslovník nujno potrebno sprejeti vsaj zaasno, saj druga seja ne more potekati, eprav gre za izredno pomembna vprašanja oz. dogovore. Sprejeto je bilo stališe, da se predstavniki borcev in sindikatov na seji niso dolžni izjasnjevati o Poslovníku. Čebo zaasno sprejet, se bosta obe organizaciji OM lahko avtomatino prikljuili po razpravah na svojih organih, s sprejemom Poslovnika. Drugi naelni zaplet se je pojavil ob obravnavi 1. člena Poslovnika, ki opredeljuje kdo vse je (lahko) udeleženec OM. Delovna skupina je predlagala rešitev, ki posami našteva vse ustanovitelje. Sekretar je ob tem opozoril, da se s tem postavi pod vprašaj status udeležencev bivše KO organizatorjev zbora v CD, s tem v zvezi ni konkretnih stališ zavzela ne KO na zadnji seji ne delovna skupina za pripravo Poslovnika. Zato je sekretar na ustanovitveno sejo OM povabil prav vse udeležence bivše Koordinacije. Peter Bekeš je kot predstavnik ZKS predlagal, da naj se v 1. členu definira kriterij za vstopanje v OM. Ta naj bo izrazito politien, denimo kriterij, da so udeleženci OM samo tisti, ki imajo program in ki nameravajo kot politien subjekt samostojno nastopiti na naslednjih volitvah. S tem predlogom se veina prisotnih ni strinjala, zlasti iz dveh razlogov:

- ker ni mogoe prejudicirati ne volilnega zakona, ne zakona o politinem združevanju,
- ker tak kriterij anticipira trdo strankarsko logiko, kar v trenutnih družbenih razmerah, ko pluralistini demokratični politini mehanizmi še niso vzpostavljeni, ni sprejemljivo niti logino.

V nadaljevanju je bilo predlagano, da se Poslovník, tak kot je, zaasno sprejme, zato da bi vendarle prišlo do vsebinske razprave, s tem, da problem 1. in 17. člena ostane odprt.

Prisotni so prešli na izvolitev delovnega predsedstva, predsednika in dveh podpredsednikov OM.

Ad 2

V skladu s 5. členom predloga Poslovnika je bil zavržen predlog SDZS, da OM predseduje variabilno predsedstvo, ki bi rotiralo.

Za predsednika je bil predlagan Jože Smole, za podpredsednika Ivan Oman, Igor Bavar, Franc Miklavi, kasneje pa še Janez Janša, Rajko Pirnat in Matevž Krivic. Za predsednika je bil soglasno izvoljen Jože Smole, za drugega podpredsednika prav tako soglasno Ivan Oman, medtem ko je bil proti temu, da bi bil drugi podpredsednik Igor Bavar, samo predstavnik ZKS. Ker je za izvolitev potrebno soglasje, Igor Bavar ni bil izvoljen. Proti Francu Miklaviu, ki je bil naslednji predlagan za podpredsednika, je nato glasoval Janez Janša. V tem zapletu je prišlo do odmora, po katerem je predstavnik ZKS, Peter Bekeš, znova sprožil problem prvega lena Poslovnika, po katerem naj bodo udeleženci OM samo politini subjekti. Gregor Golobi je medtem predlagal, da naj se OM zaasno konstituirata brez udeležbe ZKS.

V že nekoliko ostri razpravi, v kateri ni prišlo do nobenih premikov, je Igor Bavar predlagal prekinitev seje in se zavzel za ponoven sklic naslednjega dne, soboto 23. septembra ob 9. uri.

Predlog je bil sprejet.

Nadaljevanje

Prisotni: Dušan Semoli, Tit Turnšek, France Tomši, Vitomir Gros, Rejc Izidor, Franc Miklavi, Franc Zagožen, Ivan Oman, Igor Bavar, Matevž Krivic, Slavoj Žižek, Rajko Pirnat, Janez Janša, Veno Taufer, Tone Peršak, Borut Šuklje, Braco Rotar, Andrej Magajna, Slavko Sušec, Gojko Bervar, Peter Bekeš, Darja Lavtižar- Bebler, Jože Ganik, Plut Dušan, Zoran Thaler, Jože Smole, Vojko Volk  
Že v uvodu je Peter Bekeš predstavil novo stališe ZKS, po katerem naj se 1. člen Poslovnika preoblikuje tako, da se zadnji stavek prvega odstavka rta in vnese nov stavek, ki naj se glasi:

“Novi udeleženci vstopajo v Okroglo mizo s sprejemom Poslovnika.” Ta nov in za vse možne udeležence popolnoma odprt kriterij iz 1. člena je seveda sam po sebi postavil nov problem in sicer problem glasovanja o sprejemu sklepov (17. člen Poslovnika). Po krajši razpravi in nekaterih pripombah (možnost blokade dela OM sprio možne preštevilnosti

udeležencev OM) je bil predlog o Poslovnika začasno sprejet. Sprejet je bil predlog Toneta Peršaka, da se še naprej vabi vse tiste iz KO organizatorjev zbora v CD, ki še niso izstopili. Sprejet je bil tudi predlog, da se ponovno sestane delovna skupina za Poslovnik v isti sestavi in v skladu z novimi predlogi preisti celoten tekst. Pred prehodom na razpravo o amandmajih k Ustavu SR Slovenije je Rajko Pirnat v imenu SDZ predlagal, da se ne bi zapletali zaradi izvolitve drugega podpredsednika in se zavzel, da naj OM začasno predsedujeta že izvoljena predsednik Jože Smole in podpredsednik Ivan Oman. Predlog je bil sprejet. Po ve kot šestih urah razprave in opravljeni začasni ustanovitvi OM so prisotni prieli z razpravo o tistih amandmajih k Ustavu SR Slovenije, ki zadevajo bodoe volitve. Osrednja tema je bila 5. toka 36. amandmaja. Po daljši razpravi, v kateri je bila naelno sprejeta “mehka” varianta, ki jo je predlagal predstavnik ZKS, ki naj ne zagotovi vnaprejšnje favorizacije ne veinskega ne proporcionalnega sistema volitev v DPZ, je bil soglasno sprejet naslednji tekst: 36. amandma t. 5

“Družbenopolitine organizacije z dogovorom v okviru Socialistine zveze delovnega ljudstva določijo listo ali liste kandidatov za delegate v družbenopolitini zbor skupšine družbenopolitine skupnosti na podlagi kandidacijskega postopka, v katerem sodelujejo lani v temeljnih oblikah delovanja teh organizacij in na nain, ki ga doloa zakon.”

“Nain volitev v družbenopolitine zборе družbenopolitinih skupnosti doloa zakon.”

Varianti dodatek k drugemu odstavku:

“... oziroma odlok obinske skupšine v skladu z zakonom.”

Za vsak primer sta bili predlagani še varianti, ki bi se ju po potrebi ustno posredovalo ustavni komisiji s strani zastopnikov OM. In sicer: “Delovni ljudje in obani se o listi ali listah kandidatov izjasnujejo z neposrednim in tajnim glasovanjem, v skladu z zakonom.” (za 2. odstavek).

“Zakon lahko doloa tudi druge naine doloanja kandidatov.” (za 1. odstavek).

Jože Smole, Ivan Oman in Tone Peršak so kot zastopniki OM vsak v svojem zboru v skupšini dolžni zastopati soglasno sprejeti tekst in var ante. Pred koncem seje so prisotni še evidentirali nekatere probleme v zvezi s šestimi, za nekatere spornimi amandmaji. Zedinili so se, da je potrebno v ustavo vgraditi vse možne ustavne varov-

alke pred morebitno razglasitvijo izrednih razmer v Sloveniji, da naj imajo veje obine ve glasov v zboru obin in da podpirajo tekst amandmajev glede pristojnosti treh zborov v skupšini. Soglasno so se tudi zavzeli za asovno loitev volitev v obinske skupšine in skupšine posebnih družbenopolitinih skupnosti od volitev v Skupšino SR Slovenije in Skupšino SFRJ.

Sprejet je bil sklep, da se naslednja seja OM sklie 5. oktobra 1989 ob 15.00. uri z naslednjim

dnevnim redom:

1. Potrditev Zapisa s prve seje.
2. Poslovnik.
3. Zakon o volitvah.
4. Razno.

## **Program demokratiné opozicije Slovenije Demos**

Demokratina opozicija Slovenije hoe s svojim organiziranim politinim delovanjem uveljaviti dve temeljni zahtevi slovenskega naroda: civilno družbo, vključno s pravno državo in pluralistino demokracijo, ter nacionalno, politino in gospodarsko suverenost. Šele z uresničitvijo teh dveh temeljnih zahtev se bo Slovenija vključila v civilno in demokratino Evropo. Ti dve zahtevi sta tudi najpomembnejša vsebina Majniške deklaracije 89.

### **1. Odnos do preteklosti.**

V povojnem realsocialistinem razvoju v Sloveniji niso bile uresničene obljube o novi lovekovi svobodi, suverenosti naroda in družbeni blaginji. Nevarno je bilo naeto človekovo dostojanstvo, kršene so bile temeljne človekove pravice, omejeno je bilo ustvarjanje in vsiljen nov sistem vrednot. Z uveljavitvijo partijskega politinega monopola, ideologizacijo vseh podroij družbenega življenja in negativno kadrovske selekcije je prišlo do podrejenosti osebe nadosebnemu ideološkemu projektu, nasilja nad kmeti in drugimi sloji slovenskega naroda, vse to pa je vodilo slovenski narod stran od kulturnega, civilizacijskega in politinega standarda Evrope; stran od spoštovanja loveka, odgovornosti, morale in pravne države. Izhajajo iz koncepta sovražnika je partija, podrejena centru zunaj Slovenije, vzdrževala državljansko vojno v ideološki obliki. Rezultat je vse veje moralno, gospodarsko in politino propadanje.

Demokratina opozicija Slovenije bo zastavila vse svoje sile za miren prehod iz totalitarizma v demokratino urejeno družbo. K temu jo zavezujejo lastna moralna naela, krvave žrtve in druge posledice revolucije. Zato svojega odnosa do preteklosti ne bo gradila na protipartijskem revanšizmu, prizadevala pa si bo za resnico o preteklosti in za popravo vseh krivic, ki se sploh še dajo popraviti. V tem smislu zahteva pravico do javnega spomina tistih mrtvih, ki jim je bila ta pravica odvzeta, rehabilitacijo tistih, ki so bili obsojeni po krivem, pripravila bo program denacionalizacije, zahtevala bo objektivnejši prikaz zgodovine in dezideologizacijo šolskih ubenikov, omogoanje karitativne dejavnosti Cerkvi itd. Zavzemala

se bo za narodno spravo kot proces nujnega moralnega oiševanja za skupni slovenski jutri. V svojem odnosu do preteklosti bo posebej pozorna na krivice in posledice loevalne razredne politike do Slovencev v zamejstvu, zdomstvu in izseljenstvu. V tem smislu se bo trudila tudi za imprejšnjo ustanovitev Slovenskega svetovnega kongresa.

2. Demokratina opozicija Slovenije - DEMOS si bo na podroju državne ureditve prizadevala za:

- suvereno državo slovenskega naroda, bodisi, samostojno ali v konfederaciji z drugimi državami, ki ne bo temeljila na utopinem projektu socializma; o notranji ureditvi Slovenije in njenih zunanjih povezavah se bodo odloili državljani Slovenije na referendumu;

- parlamentarno demokracijo in strankarski pluralizem z zahtevo, da stranke ne smejo biti ustanovljene v podjetjih in drugih delovnih organizacijah; krepitev referenduma v Sloveniji kot oblike neposrednega odloanja vseh državljanov Slovenije;

- pravno državo z odpravo politinih in mnenjskih kaznivih dejanj; sprejeti je treba novo Ustavo Slovenije, ki ne bo odvisna od nobene druge ustave in bo vrhovni pravni akt v Sloveniji; odloitve državnih organov Slovenije morajo biti dokonne in jih ne more spremeniti ali razveljaviti noben organ druge države; zagotoviti je treba povsem neodvisno sodstvo s sodniki, ki ne smejo biti nosilci funkcij v politinih organizacijah;

- popolno upoštevanje in varovanje temeljnih lovekovih pravic in svobošin, pri emer je uresnievanje državljanskih pravic vezano na državljanstvo Slovenije; skrb za ohranitev in razvoj ter polno uveljavitev pravic italijanske in madžarske manjšine v Sloveniji;

- strokovno in politino nevtralno upravo in policijo, v kateri se delavci zaposlujejo izključno na podlagi znanja in sposobnosti, ne glede na politino ter versko preprianje in pripadnost; terjala bo odpravo politine policije;

- samostojno notranjo in mednarodno politiko Slovenije, ki temelji na povezovanju z Evropsko skupnostjo in drugimi evropskimi državami ter regijami; Demokratina opozicija Slovenije se zavzema za spoštovanje vseh mednarodnih obveznostih in mednarodnega prava;

- od države neodvisno in avtonomno lokalno samoupravo.

Te cilje bo Demokratina opozicija Slovenije uresnievala z delovanjem v okviru legitimnih

institucij demokratine ureditve v Sloveniji. Zato se zaveda, da teh ciljev, ki zadevajo položaj Slovenije v Jugoslaviji, ne bo mogoe uresniti takoj. Pa pa se takoj zavzema za konfederalizacijo Jugoslavije, zmanjšanje obveznosti Slovenije do zveznega prorauna, prenehanje plaevanja obveznih depozitov Narodni banki Jugoslavije in plaevanja sredstev v sklad za pomo manj razvitim republikam in pokrajini, samostojno nastopanje Slovenije v mednarodnih odnosih, kjer je to le mogoe, krepitev odgovornosti Slovenije za obrambo lastnega ozemlja in za takojšnjo in neodvisno izdelavo nove ustave Slovenije.

3. Na podroju gospodarstva se bo demokratina opozicija zavzemala za:

- gospodarski sistem, ki bo temeljil na svobodnem podjetništvu in tržnih zakonitostih, ki bodo z zakonom omejene le, kadar je to potrebno za varstvo in izboljšanje okolja, varovanje naravnih virov in bogastev ter naravne in kulturne dedišine in za zagotavljanje minimalne socialne varnosti; zavzemala se bo za odpravo družbene lastnine in jasno doloitev lastnikov kapitala;
- samostojno gospodarsko politiko Slovenije, ki ne bo prepušena divjanju inflacije; zato je treba uvesti slovensko obraunsko in menjalno sredstvo, katerega vrednost bo v primerjavi s konvertibilnimi valutami trdna in ki naj vodi v uveljavitev slovenske denarne enote; zmanjšati je tudi treba javne dajatve in zagotoviti plailno disciplino;
- okrepitev podjetništvo in zasebno inicativo
- soodloanje delavcev v podjetjih in neodvisne sindikate; plailo za delo in drugi pogoji zaposlitve morajo biti doloeni v skladu s kolektivno pogodbo in se morajo v štirih letih približati ravni sosednjih zahodnoevropskih držav.

4. Na podroju kmetijstva se bo demokratina opozicija zavzemala za pridelovanje kvalitetne in zdrave hrane po sprejemljivih cenah, s tem da bo uveljavila:

- veje ugodnosti za zasebno kmetijstvo, subvencioniranje kmetijske proizvodnje in za razvoj družinske kmetije;
- odpravo agrarnega maksimuma;
- vrnitev zadružnega premoženja in krivino odvzete kmeke posesti;
- zagotavljanje interesa za poklicno kmetovanje in preoblikovanje kmetij;

- postopno predajo družbenih kmetijskih in gozdnih zemljiš kmetom;
- odpravo neracionalne in narodnoobrambno, ekološko in socialno zgrešene agrarne indu trije.

5. Na podroju varstva okolja bo Demokratina opozicija Slovenije izvajala tako ekološko politiko, ki vidi loveka kot del narave. To pomeni, da se zavzema za aktivno partnerstvo med ljudmi in naravo. Ohranitev lovekovega okolja imamo za pomemben korak k izboljšanju kvalitete življenja. Zato se bo Demokratina opozicija Slovenije med drugim zavzemala za:

- tak nain gospodarjenja in prometa, ki bosta im manj škodila naravi in zdravju ljudi;
- im hitrejšo odpravo najvejih virov onesnaževanja narave;
- varno rabo surovin in energijo ter trajno zašito plodne zemlje;
- postopno ukinitvev Jedrske elektrarne Krško (JEK), opustitev proizvodnje v rudniku urana Žirovski vrh ter prehod na obnovljive vire energije.

6. Demokratina opozicija Slovenije se zavzema za take družbene službe, ki bodo v pomo ljudem in dvigovale kvaliteto njihovega življenja, zlasti pa za:

- prepreevanje nastajanja bolezni in poveano skrb ljudi za lastno zdravje;
- zagotovitev kvalitetnega osnovnega zdravstva vsem prebivalcem Slovenije;
- za kvalitetno in z evropskimi standardi usklajeno šolo;
- avtonomnost in vejo vlogo slovenske univerze;
- spodbujanje ustvarjalnosti, poustvarjalnosti in predstavitev vseh umetniških zvrsti, založništva, knjižničarstva in varstva kulturne dedišine;
- spodbujanje sodelovanja v slovenskem kulturnem prostoru in predstavljanje slovenskih del v tujini.

7. Demokratina opozicija Slovenije se na podroju socialne politike zaveda, da je obseg socialnih pravic odvisen od ravni proizvodnje in splošne družbene blaginje. V tem okviru se zavzema za:

- oblikovanje programov za zaposlovanje mladih in socialnih programov za nezaposlene delavce in njihove družine;
- varstvo otroka in družine, primernejšo višino družinskih in otroških dodatkov in za uinkovitejše reševanje stanovanjskih razmer



mladih družin;

- vejo skrb za ostarelo prebivalstvo in boljše pogoje v pokojninskem in invalidskem zavarovanju;
- vejo skrb za telesno in duševno prizadete osebe;
- organizirano pomoč socialno ogroženim osebam pri plaevanju stanarin, elektrike, komunalnih storitev, zdravstvenih storitev in izdatkov za osnovno šolanje;
- razvijanje in podpiranje prostovoljnih dobrodelnih dejavnosti humanitarnih organizacij in verskih skupnosti.

8. Na področju obrambe si bo Demokratina opozicija Slovenije prizadevala za to, da Slovenija postane demilitarizirano območje. Ker tega ni mogoče uresničiti takoj, se bo zavzemala za to, da bo vodenje obrambne politike in nadzor nad obrambnimi institucijami v pristojnosti demokratično izvoljenih organov oblasti Slovenije, ki naj odločajo tudi o zasnovi obrambnega sistema in njegovem financiranju. Pri tem se zlasti zavzema za:

- politično nevtralnost oboroženih sil, ki se ne smejo vmešavati v politično odločanje in ne smejo služiti interesom ene stranke ali ideologije;
- služenje vojaškega roka prebivalcev Slovenije v Sloveniji;
- poveljevanje v vseh oboroženih silah v Sloveniji v slovenskem jeziku;
- ukinitve vojaških sodišč;
- uveljavitev pravice do ugovora vesti in civilnega služenja vojaškega roka.

## Příloha č. 11

### Sporazum o ustanovitvi "Demos - Združene opozicije"

#### 1. člen

S tem sporazumom ustanavljajo SDZ, SKZ, SKD, SDZS, Gibanje zelenih "DEMOS - ZDRUŽENA OPOZICIJA" (v nadaljevanju "DEMOS").

V okviru posameznih članic iz prejšnjega odstavka ustanavljajo opozicijo tudi njihove mladinske organizacije (MKD, ZSKM, SD mladina). Članice ustanavljajo DEMOS z namenom, da se skupaj udeležijo skupšinskih in drugih volitev leta 1990, sodelujejo za uresniitev skupnega programa DEMOS pri odlojanju v skupšini in drugih organih, v katere bodo izvoljeni predstavniki opozicije in skupaj vodijo druge politične akcije.

#### 2. člen

Ime opozicije je "DEMOS - ZDRUŽENA OPOZICIJA" z navedbo imen vseh članic opozicije. V skrajšani obliki se ime lahko uporablja tudi brez navedbe imen članic opozicije. Simbol DEMOS vsebuje lipov list in je v slovenskih nacionalnih barvah, v njem pa so navedene vse članice opozicije.

#### 3. člen

Poleg ustanovnih članic se lahko DEMOS-u priključijo tudi druge politične organizacije, ki sprejemajo program DEMOS in ta sporazum, če se vse članice opozicije s tem strinjajo.

#### 4. člen

Program DEMOS-a temelji na suverenosti države slovenskega naroda, parlamentarni demokraciji, spoštovanju lovekovih pravic in svoboščin in zagotavljanju družbene ureditve, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo v skladu z naravnimi danostmi in loveškimi zmoglostmi državljanov Slovenije. Izhodiše programa je Majniška deklaracija.

#### 5. člen

DEMOS vodi predsedstvo, ki ga sestavljata po dva predstavnika vsake od članic, ki ju imenuje ta članica. Vsak član predsedstva ima lahko svojega namestnika. Člani predsedstva in njihovi namestniki so imenovani za eno leto in so po preteku tega roka lahko ponovno imenovani.

Predsedstvo odloča o vseh vprašanih v zvezi z delovanjem opozicije, razen v tistih, za katere pooblasti kak drug organ ali delovno skupino DEMOS. Predsedstvo odloča na sejah. Predsednik lahko veljavno odloča, če je na seji prisoten vsaj en predstavnik vsake od članic. Odločitve se praviloma sprejemajo s soglasjem vseh članic, če pa do soglasja ne pride, pa z soglasjem. Odločitev na predsedstvu je sprejeta, če je zanjo glasovala več kot polovica članov predsedstva.

#### 6. člen

Predsedstvo izmed sebe izvoli predsednika predsedstva. Predsednik predstavlja in zastopa opozicijo. Predsedstvo lahko izmed sebe izvoli enega ali več podpredsednikov, oziroma druge nosilce izvršilnih funkcij. Mandat predsednika predsedstva, podpredsednika in drugih nosilcev izvršilnih funkcij določi predsedstvo ob izvolitvi.

#### 7. člen

Predsedstvo lahko za izvrševanje nalog DEMOSa imenuje različne organe in delovne skupine (programska komisija, volilni štab in podobno). Ti organi in skupine so ponavadi sestavljeni iz enakega števila članov iz vsake od članic, sestavljajo pa jih lahko tudi osebe, ki niso člani nobene od članic opozicije. Predsedniki teh organov in delovnih skupin sodelujejo na sejah predsedstva DEMOS.

#### 8. člen

DEMOS se organizira tudi na ravni obinskih in drugih lokalnih organizacij članic. Lokalne organizacije oblikujejo svoje organe, ki so sestavljeni iz enakega števila predstavnikov vsake od članic in izvolijo predsednika lokalne organizacije. Pri svojem delovanju so lokalne organizacije dolžne ravnati v skladu s smernicami in navodili predsedstva DEMOS.

#### 9. člen

Koalicija DEMOS bo določila ali organizirala določitev skupnih kandidatov vseh članic za zbor krajevnih skupnosti in zbor združenega dela obinskih skupštin in skupštin posebnih družbenopolitnih skupnosti, ter za Zbor občin in Zbor združenega dela republiške skupščine, kakor tudi druge kandidate za članke drugih državnih organov. Za Družbeno politični zbor skupščine SRS bo vsaka članica DEMOS-a določila svojo posebno listo kandidatov. Glede dolojanja skupnih ali posebnih list kandidatov za DPZ obinskih skupštin in skupštin posebnih družbenopolitnih

skupnosti se dogovorijo temeljne oblike organiziranja lani DEMOS-a, ki deluje v določeni obini oziroma posebni družbenopolitini skupnosti. Pri doloanju skupnih kandidatov je treba upoštevati približno enako zastopanost vseh lani opozicije v skupnem številu kandidatov. Vendar to nalo paritete ne more iti na škodo doloanja tistih kandidatov, ki imajo vejo možnost uspeha na volitvah.

#### 10. člen

Pri doloanju skupnih kandidatov in drugih skupnih akcijah si članice DEMOS-a med seboj pomagajo.

#### 11. člen

Sredstva za redno delovanje DEMOS-a in za skupne akcije zagotavljajo članice Demosa-a po čenakih deležih.

#### 12. člen

Ta sporazum zane delovati, ko ga sprejmejo pristojni organi vseh članic, ki ustanavljajo koalicio.

Ljubljana, 8. januar 1990

SDZS Jože Punik

Andrej Magajna

SD dr. Rajko Pirnat

SKZ Oman Ivan

SKD - Alojz Peterle

ZS - Dušan Plut